МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0123-з-дн
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
А. С. Сластін

Керівник: к. пед. н., доцент кафедри дошкільної та початкової освіти _____ Н. В. Вахняк

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н._____ С. В. Сиваш

Запоріжжя

2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Сластін Анастасії Сергіївни

1. Тема роботи: «Арттерапія як засіб формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами»
керівник роботи Вахняк Надія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної на початкової освіти
затверджена наказом ЗНУ від 24 вересня 2024 р. № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи: 15 лютого 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): розкрити сутність ключових понять «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами», «арттерапія», «пізнавальна діяльність»; окреслити особливості пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами у науковому дискурсі; обґрунтувати психологічні та педагогічні основи арттерапії в роботі з дітьми з особливими потребами; визначити методи арттерапії для розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами; розробити заняття на основі Індивідуальної програми розвитку дитини з РАС; створити модель з художньо-естетичного розвитку для дітей з ООП; розробити методичні рекомендації щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

5. Перелік графічного матеріалу: 4 таблиці, 15 рисунків.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Вахняк Н. В.	19.12.23 р.	19.12.23 р.
Розділ 1	Вахняк Н. В.	02.02.24 р.	02.02.24 р.
Розділ 2	Вахняк Н. В.	24.05.24 р.	24.05.24 р.
Висновки	Вахняк Н. В.	12.10.24 р.	12.10.24 р.
Додатки	Вахняк Н. В.	06.02.25 р.	06.02.25 р.

7. Дата видачі завдання: 19.12.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	листопад-грудень	виконано
4	Написання другого розділу	грудень-січень	виконано
5	Написання висновків	січень	виконано
6	Оформлення додатків	лютий	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	лютий	виконано
8	Захист	березень	

Студент _____ Сластін. А. С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Вахняк Н. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Вахняк Н. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 81 с., 4 таблиці, 15 рисунків, 89 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами засобами арттерапії, розробити модель художньо-естетичного розвитку дітей з ООП, Індивідуальну програму розвитку дитини з розладами аутистичного спектру та методичні рекомендації для педагогів і батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

Об’єкт дослідження: процес пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: методи арттерапії у формуванні пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження: загальні методи наукового пізнання: діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція при визначенні ключових понять, аналізі особливостей роботи з дітьми які мають особливі освітні потреби, з’ясуванні методів арттерапії для розвитку пізнавальної діяльності; розгляді психолого-педагогічних основ арттерапії в роботі з дітьми ООП, розробці Індивідуальної програми розвитку дитини з розладами аутистичного спектру та моделі з художньо-естетичного розвитку для дітей з ООП; методи теоретичного дослідження: педагогічний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження сутності арттерапії в контексті розвитку дитини з особливими освітніми потребами, формулюванні методичних рекомендацій для педагогів та батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з ООП.

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні знань про роль арттерапії як ефективного інструменту розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення дослідження одержаних результатів полягає в розробці Індивідуальної програми розвитку дитини з розладами аутистичного спектру, моделі з художньо-естетичного розвитку для дітей з ООП, орієнтованого перспективного планування освітньої діяльності із дітьми молодшого дошкільного віку з ООП та формулюванні методичних рекомендацій для педагогів та батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з ООП.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА, ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ, АРТТЕРАПІЯ, ЗАСІБ, ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

SUMMARY

Slastin A. S. Art Therapy as a Means of Forming the Cognitive Activity of Children with Special Educational Needs

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (89 items), 3 appendices on 24 pages.

The development of cognitive activity in children with special educational needs is an important component of their educational process, as it ensures not only the acquisition of basic knowledge and skills, but also the formation of the ability to think independently, solve problems, express themselves and social interaction. Due to specific difficulties in the development of cognitive, emotional and social spheres, children with SEN need special approaches to learning, which would ensure individual development and stimulate cognitive processes.

One such approach is art therapy, a method that combines art and therapeutic influence to promote emotional, psychological, and social development in children. Art therapy provides a unique opportunity for children with OOP to express their feelings, thoughts and experiences through creative activities, in particular drawing, sculpting, music, which in turn has a positive effect on the development of their cognitive processes.

The purpose of the research: to theoretically substantiate the peculiarities of the cognitive activity of children with special educational needs by means of art therapy, to develop a model of artistic and aesthetic development of children with SEN, an individual development program for a child with autism spectrum disorders and methodological recommendations for teachers and parents regarding the use of art therapy as a means of forming the cognitive activity of children with special needs.

The research tasks:

– based on the analysis of scientific literature, reveal the essence of the key concepts “children with special needs”, “children with special educational needs”, “art therapy”, “cognitive activity” and analyze the peculiarities of working with children

who have special educational needs;

– to determine the psychological and pedagogical bases of art therapy in working with children with special educational needs and to outline the methods of art therapy for the development of cognitive activity;

– to develop a model of artistic and aesthetic development of children with autism and an Individual Development Program for a child with autism spectrum disorders;

– to formulate methodological recommendations for teachers and parents regarding the use of art therapy as a means of forming the cognitive activity of children with special needs.

The research object: the process of cognitive activity of children with special educational needs.

The research subject: methods of art therapy in the formation of cognitive activity of children with special educational needs.

The part 1 “Theoretical foundations of art therapy in the context of the development of children with special educational needs” reveals the essence of the key concepts “children with special needs”, “children with special educational needs”, “art therapy”, “cognitive activity@; the peculiarities of the cognitive activity of children with special needs in scientific discourse are outlined; the psychological and pedagogical foundations of art therapy in working with children with special needs are substantiated.

The part 2 “Practical aspects of art therapy as a means of forming the cognitive activity of children with ASD” defined methods of art therapy for the development of cognitive activity of children with special needs; developed classes based on the Individual Development Program of a child with ASD; created a model of artistic and aesthetic development for children with ASD; methodical recommendations on the use of art therapy as a means of forming the cognitive activity of children with special needs have been developed.

The obtained research results will be useful for teachers of preschool education institutions

Key words: preschool education, children with special educational needs, art therapy, tool, cognitive activity.

ЗМІСТ

Вступ……. 10
Розділ 1. Теоретичні засади арт-терапії в контексті розвитку дітей з особливими освітніми потребами…….. 15
1.1. Сутність ключових понять «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами», «арт-терапія», «пізнавальна діяльність»……..... 15
1.2. Особливості пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами у науковому дискурсі……..... 28
1.3. Психолого-педагогічні основи арт-терапії в роботі з дітьми з ООП…….. 40
Розділ 2. Практичні аспекти арт-терапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з ООП……..…….. 51
2.1. Методи арттерапії для розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами……..... 51
2.2. Модель з художньо-естетичного розвитку за освітнім напрямом для дітей з ООП……..…… 64
2.3. Методичні рекомендації щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами……. 80
Висновки…….. 88
Список використаних джерел…… 91
Додатки…… 100

ВСТУП

Сучасна світова статистика фіксує стійку тенденцію до збільшення кількості народжень дітей з особливими потребами. Сучасна світова статистика фіксує стійку тенденцію до збільшення кількості народжень дітей з особливими потребами. Цей процес є глобальним і не оминує жодну країну, зокрема й Україну. Вітчизняні показники захворюваності серед дітей дошкільного віку за останні п’ять років продемонстрували значне зростання, перевищивши позначку у 20%. Означене вказує на необхідність адаптації освітніх систем та створення інклюзивних умов для цих дітей.

Незважаючи на статистичні дані, практика свідчить про серйозні труднощі в інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальний освітній простір. Однією з основних проблем є відсутність готовності серед дітей, які не мають порушень розвитку, до прийняття та взаємодії з однолітками, які потребують особливого підходу. Це, в свою чергу, ускладнює соціалізацію таких дітей, оскільки відсутність належної підготовки у вихователів, батьків та дітей створює бар’єри для нормальної взаємодії в інклюзивних ґрупах.

Таким чином, існуюча ситуація вимагає системного підходу до формування соціально-психологічного клімату в освітніх установах, зокрема через використання інноваційних методів, таких як арттерапія, яка може стати важливим інструментом у процесі адаптації та розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

Актуальність порушеної проблеми підтверджується основними нормативно-правовими документами на яких ґрунтується інклюзивна освіта у ЗДО: Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2016), «Про охорону дитинства» (2001), Конвенція про права осіб з інвалідністю» (2009), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» (2017), «Концепція розвитку дітей раннього і дошкільного віку» (2020), «Державний стандарт дошкільної освіти України (БКДО, 2021), Наказ МОН «Про затвердження та

впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при розладах аутистичного спектра» (2015), Постанова КМУ «Деякі питання встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям» (2013), Постанова КМУ «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю» (2007), Наказ МОН «Про затвердження порядку видачі медичного висновку про дитину з інвалідністю віком до 18 років» (04.12.2001 № 482).

Одним з таких сучасних методів є арттерапія, яка поєднує творчі методи з освітніми та корекційними завданнями, що є ефективним засобом формування пізнавальної діяльності у дітей з ООП. Її застосування сприяє розвитку когнітивних функцій, емоційно-вольової сфери, мотивації до навчання, а також соціалізації. Арттерапія, як метод корекції та розвитку, набуває все більшого значення у сучасному освітньому процесі, зокрема в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Враховуючи, що освітній процес для таких дітей часто супроводжується труднощами в розвитку пізнавальних процесів, мистецька терапія виступає важливим інструментом, здатним стимулювати когнітивні та емоційні аспекти розвитку. На жаль, вітчизняна педагогічна практика ще не має достатньо ґрунтовного наукового дослідження ефективності арттерапевтичних методів у контексті формування пізнавальної діяльності в дітей з особливими освітніми потребами, що, в свою чергу, спричиняє необхідність систематизації та аналізу існуючих підходів.

Важливий внесок у розвиток арттерапії, яка активно застосовується в освіті дітей з особливими освітніми потребами як засіб розвитку їх емоційної та пізнавальної сфери, мислення та природної креативності, зробили такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як Е. Адамсон, О. Вознесенська, В. Газолішин, Г. Гід, Н. Гордєєва, О. Декролі, Ж. Демор, Я. Квітковська, А. Колупаєва, В. Коропуліна, Е. Крамер, М. Наумбург, М. Ричардсон, Н. Полякова, Н. Простакова, М. Смірнова, А. Старовойтов, А. Хілл, Ф. Чизе, Т. Яценко та ін. Вони акцентували увагу на важливості використання творчих процесів для зниження тривожності, розвитку самовираження та покращення соціальної

адаптації. Крім того, вони відзначали, що арттерапія є одним із найбільш дієвих засобів не лише для розвитку креативних здібностей, а й для покращення загального психоемоційного стану дітей, стимулюючи їх активність та впевненість у власних силах.

Нині багато педагогів та психологів акцентують увагу на необхідності індивідуалізованого підходу, формування інклюзивного середовища та використання спеціальних методик для розвитку дітей з особливими освітніми потребами, зокрема: О. Аматьєва, Л. Виготський, Г. Голт, Т. Ґордон, О. Дорошенко, Дж. Дьюї, Д. Завітренко, Л. Кашуба, М. Кеннеді О. Колупаєва, Т. Кузнецова, О. Нагорна, Н. Протасова, М. Селигман, С. Сисоєв, Т. Скрипник, Н. Тарапаха, О. Таранченко та ін. Вони відзначають, що ефективна робота з дітьми з ООП потребує глибоких знань у галузі психології та педагогіки, а також здатності педагогічного колективу закладу коригувати навчальний процес відповідно до особливостей розвитку кожної дитини.

Враховуючи актуальність проблеми, її значимість для організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, а також недостатнє її вивчення обумовили вибір теми дослідження «Арттерапія як засіб формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами».

Об’єкт дослідження: процес пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: методи арттерапії у формуванні пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами засобами арттерапії, розробити модель художньо-естетичного розвитку дітей з ООП, Індивідуальну програму розвитку дитини з розладами аутистичного спектру та методичні рекомендації для педагогів і батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

Завдання дослідження:

– на основі аналізу наукової літератури розкрити сутність ключових понять «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами», «арттерапія», «пізнавальна діяльність» та проаналізувати особливості роботи з дітьми які мають особливі освітні потреби;

– визначити психологічні та педагогічні основи арттерапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та окреслити методи арттерапії для розвитку пізнавальної діяльності;

– розробити модель художньо-естетичного розвитку дітей з ООП та Індивідуальну програму розвитку дитини з розладами аутистичного спектру;

– сформулювати методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

Методи дослідження: загальні методи наукового пізнання: діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція при визначенні ключових понять, аналізі особливостей роботи з дітьми які мають особливі освітні потреби, з’ясуванні методів арттерапії для розвитку пізнавальної діяльності; розгляді психолого-педагогічних основ арттерапії в роботі з дітьми ООП, розробці Індивідуальної програми розвитку дитини з розладами аутистичного спектру та моделі з художньо-естетичного розвитку для дітей з ООП; методи теоретичного дослідження: педагогічний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження сутності арттерапії в контексті розвитку дитини з особливими освітніми потребами, формулюванні методичних рекомендацій для педагогів та батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з ООП.

Використані методи забезпечили комплексне пізнання предмета дослідження, дали можливість якісно проаналізувати науково-теоретичні дані.

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні знань про роль арттерапії як ефективного інструменту розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення дослідження одержаних результатів полягає в розробці Індивідуальної програми розвитку дитини з розладами аутистичного спектру, моделі з художньо-естетичного розвитку для дітей з ООП, орієнтованого перспективного планування освітньої діяльності із дітьми молодшого дошкільного віку з ООП та формулюванні методичних рекомендацій для педагогів та батьків щодо використання арт-терапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з ООП.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення і результати дослідження представлено на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Інформаційний освітньо-психологічний супровід національно-патріотичного виховання у воєнний і повоєнний періоди України», який відбудеться 27 березня 2025 року в режимі онлайн. Опубліковано тези за результатами дослідження.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АРТТЕРАПІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Сутність ключових понять «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами», «арттерапія», «пізнавальна діяльність»

У процесі дослідження важливо здійснити всебічний аналіз теоретичних засад, що лежать в основі вивчення вибраної теми. Зокрема, необхідно зосередитись на уточненні та формулюванні основних термінів, що визначають напрямок дослідження. Враховуючи специфіку обраної теми, важливо також розглянути взаємозв'язок між різними поняттями та їх практичне застосування. Логіка даного дослідження передбачає необхідність детального аналізу та роз'яснення основних концептуальних категорій, які є ключовими для глибшого розуміння теми. Зокрема, важливо з'ясувати сутність таких понять, як «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами», «арттерапія» та «пізнавальна діяльність», оскільки їх правильне трактування є основою для подальшого вивчення впливу арттерапевтичних методів на розвиток пізнавальної діяльності у дітей з особливими потребами. Таким чином, розкриття цих понять дозволить сформувати теоретичну базу для дослідження та окреслити основні напрямки практичного застосування арттерапії у педагогічній діяльності.

В Україні терміни «діти з особливими потребами» та «діти з особливими освітніми потребами» здебільшого використовуються для позначення дітей, які мають порушення психофізичного розвитку. Зокрема, ці категорії часто асоціюються з дітьми, які потребують спеціалізованих підходів у навчанні та соціалізації. Важливо зазначити, що в контексті сучасної педагогіки ці терміни охоплюють не лише дітей із фізичними або інтелектуальними порушеннями, а й тих, хто має емоційно-психологічні труднощі, які вимагають відповідної

корекції та підтримки. Отже, в контексті інклюзивної освіти, ці терміни набувають розширеного змісту, охоплюючи різні аспекти, що впливають як на процес навчання, так і на соціальну інтеграцію дітей.

Вперше застосування терміну «діти з особливими потребами» було запропоновано в Саламанській декларації, опублікованій у 1994 році, де було сформульовано загальне тлумачення поняття «особливі потреби». Зокрема, в документі зазначається, що особливі потреби стосуються всіх дітей та молодих людей, чия діяльність і розвиток потребують підтримки через різні фізичні або розумові обмеження, а також труднощі, що виникають у процесі навчання. Це визначення стало основою для подальших розробок у сфері інклюзивної освіти та соціальної інтеграції осіб з особливими потребами [70].

В Україні терміни «діти з особливими потребами» та «діти з особливими освітніми потребами» є досить поширеною та активно використовуваною. Однак варто зазначити, що застосування цих термінів часто обмежується лише тими дітьми, у яких виявляються порушення психофізичного розвитку. У цьому контексті ці категорії здебільшого асоціюються з дітьми, які мають певні фізичні чи інтелектуальні особливості, що потребують спеціалізованого підходу в навчанні та соціалізації. Зокрема, саме ці діти в більшості випадків ідентифікуються як такі, що мають особливі потреби, через що поняття набуває вузького трактування. Водночас, з урахуванням сучасних підходів у галузі інклюзивної освіти, важливо також враховувати, що поняття «особливі потреби» має ширше значення, охоплюючи не лише фізичні та інтелектуальні порушення, а й різноманітні труднощі в емоційному, соціальному чи поведінковому розвитку дітей.

На думку, О. Артюхової та Н. Вахняк діти з особливими потребами – це діти, які мають різні відхилення психічного або фізичного плану, що зумовлюють порушення загального розвитку, яке не дає дітям змоги вести повноцінне життя [11]. Важливо зазначити, що ці відхилення можуть проявлятися в різних формах, включаючи інтелектуальні, емоційні, фізичні чи мовні труднощі, які потребують спеціалізованого підходу в навчанні та

соціалізації. У цьому контексті, відповідно до сучасних наукових підходів, необхідно враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, адже лише персоналізований підхід здатен забезпечити ефективну підтримку та розвиток таких дітей. Таким чином, дослідження та розробка спеціальних методик допомоги дітям з особливими потребами є надзвичайно важливими для їхнього успішного соціального включення та адаптації в суспільстві.

Згідно з визначенням, наведеним у Законі України «Про освіту», особа з особливими освітніми потребами (ООП) – це особа, яка потребує додаткової чи постійної підтримки під час освітнього процесу. До цієї категорії належать особи з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, хворобами нервової системи, затримкою психічного розвитку, інтелектуальними порушеннями, складними порушеннями мовлення (в тому числі з дислексією), а також іншими складними порушеннями розвитку, зокрема з розладами аутистичного спектру [65]. Такий підхід підкреслює необхідність створення інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечить можливості для повноцінного навчання і розвитку дітей з різноманітними порушеннями. У цьому контексті важливим є застосування індивідуальних освітніх маршрутів та адаптаційних методик, що сприяють максимально можливому включенню цих дітей у загальний освітній процес, а також їх соціальній інтеграції.

Згідно з Міжнародною класифікацією стандартів освіти (International Standard Classification of Education), особливими освітніми потребами є потреби осіб, чия освіта вимагає додаткових ресурсів, таких як: спеціалісти для надання допомоги в навчальному процесі, матеріали – різноманітні навчальні засоби, включаючи допоміжні та корекційні, а також фінансові ресурси – бюджетні асигнування для отримання додаткових спеціальних послуг.

У своїх дослідженнях Н. Скрипник зазначає, що діти з особливими освітніми потребами – це діти, життєдіяльність яких характеризується певними обмеженнями або відсутністю здатності здійснювати діяльність способом або в рамках, що вважаються нормальними для людини відповідного віку. Це поняття охоплює ситуації, коли поведінка або діяльність дитини є надмірною або

недостатньою порівняно зі звичайним, що може проявлятися як тимчасова чи постійна особливість, а також бути прогресуючою або регресуючою [74, с. 46]. Цей підхід дає змогу глибше вивчити різноманітні аспекти розвитку дітей з особливими потребами, зокрема їх можливості у навчальному процесі та соціальній адаптації, що, у свою чергу, вимагає використання спеціально адаптованих педагогічних методик та індивідуальних стратегій у процесі виховання та навчання.

Діти з особливими освітніми потребами – це поняття, яке охоплює дітей, освітні потреби яких перевищують загальноприйняті норми. Воно включає дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей з інвалідністю, обдарованих дітей, а також дітей, що належать до соціально вразливих груп. Зокрема, А. Колупаєва характеризує дітей з ООП як категорію осіб із порушеннями психофізичного розвитку, інвалідністю та іншими соціальними проблемами, а також обдарованих дітей [36, с. 11].

Термін «діти з особливими освітніми потребами» активно досліджується українськими науковцями в контексті педагогіки, психології та інклюзивної освіти. Серед вітчизняних вчених, які значну увагу приділяють цьому питанню, можна відзначити таких, як: І. Бех, Н. Губарєву, Н. Козловську, І. Ковальчук, Т. Ларіну, Г. Онищенко, Л. Школовську та ін. На думку цих вчених, діти з особливими освітніми потребами (ООП) – це діти, які мають різноманітні порушення розвитку, здоров’я або поведінки, що ускладнюють їхнє навчання та соціалізацію в умовах закладу освіти. Для таких дітей необхідно створити спеціальні умови для розвитку, які включають не лише індивідуальні навчальні програми, що враховують їхні специфічні потреби, а й різноманітні методики та техніки корекційної роботи. Крім того, важливо надати їм психолого-педагогічну підтримку, що допоможе не лише в адаптації до навчального процесу, а й у розвитку емоційної, соціальної та комунікативної компетентності. Такі діти потребують адаптації навчального середовища, що включає як фізичні, так і психологічні зміни, щоб забезпечити рівні можливості для їхнього навчання, розвитку та інтеграції в суспільство. Всі ці заходи повинні бути

комплексними і здійснюватися з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини для досягнення максимальних результатів у їхньому розвитку та освіті.

У своїх напрацюваннях Н. Софій характеризує «осіб з особливими освітніми потребами» як таких, що мають порушення фізичного чи психічного розвитку, у тому числі особи з інвалідністю або інші особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою розвитку, навчання, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті суспільства» [36, с. 8].

Відповідно до Закону України, діти з особливими освітніми потребами – це діти, яким необхідна спеціальна корекційна підтримка, що може надаватися як у дошкільних і загальноосвітніх закладах, так і в спеціалізованих загальноосвітніх реабілітаційних центрах та інших установах. Цей термін є загальновживаним у сфері спеціальної освіти [61].

У статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що дитина з інвалідністю – це дитина, у якої є стійкі порушення функцій організму, викликані хворобою, травмою або вродженими дефектами розумового чи фізичного розвитку, що обмежують її здатність до нормального функціонування та потребують додаткової соціальної підтримки і захисту [65].

Отже, виходячи з вище сказаного, можемо зробити певні висновки, діти з особливими освітніми потребами – це діти, у яких спостерігаються відхилення від нормального фізичного або психічного розвитку, спричинені вродженими чи набутими порушеннями. Для сприяння їхньому розвитку та інтеграції в суспільство, освітній процес передбачає застосування адаптованих педагогічних методів і підходів, які відповідають їхнім освітнім потребам.

Сьогодні, в умовах сучасних змін в освітній системі та акценту на ранньому розвитку дітей, особливо дошкільного віку, важливо глибше зрозуміти сутність поняття «пізнавальна діяльність». Сутність поняття «пізнавальна діяльність» дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (ООП) полягає в процесах освоєння навколишнього світу та розвитку когнітивних

здібностей, які адаптовані відповідно до їхніх індивідуальних можливостей. Для дітей з ООП пізнавальна діяльність є важливою складовою їхнього загального розвитку, що охоплює формування базових умінь та навичок, необхідних для взаємодії з оточенням, а також для соціальної та емоційної адаптації.

Пізнавальна діяльність дітей ООП має специфічні особливості. Зокрема, цей процес може включати індивідуальні підходи до навчання, спеціально адаптовані методики та засоби, що сприяють розвитку основних когнітивних функцій, таких як сприйняття, увага, пам’ять, мислення, уяву та мовлення. Враховуючи фізичні, психологічні або інтелектуальні труднощі таких дітей, пізнавальна діяльність повинна бути організована таким чином, щоб вона максимально відповідала їхнім потребам і забезпечувала комфортний процес навчання.

У Базовому компоненті дошкільної освіти підкреслюється, що пізнавальна діяльність дитини виявляється через активний процес пізнання навколишнього світу, який включає не лише інтерес до предметів і явищ, а й прагнення дитини розуміти їх властивості, взаємозв’язки та закономірності. Це також проявляється у розвитку допитливості, прагненні до самостійних досліджень та відкриттів, що сприяють формуванню уявлень про навколишнє середовище та розвитку здатності до критичного мислення [62].

У словнику-довіднику зазначено тлумачення терміну «діяльність» як спосіб буття людини в довкіллі, здатність вносити в дійсність зміни [26, с. 74]. Основними компонентами діяльності є: мета, засіб та результат. Мета діяльності характеризується у перетворенні предметів в об’єкт, на який спрямовується діяльність. Засіб уособлює технічні засоби та технології, які використовують для реалізації мети. Результатом діяльності є кінцевий продукт або наслідок, який утворився під час реалізації мети за допомогою відповідних засобів.

Досліджуючи сутність поняття «діяльність» як психологічної категорії, можна розглядати її як динамічну систему взаємодії індивіда з навколишнім світом, в процесі якої формується та втілюється психічне уявлення про об’єкти реальності. Ця діяльність зумовлена потребою використання різних засобів для

досягнення певної мети і є виразом активного ставлення до дійсності. Завдяки їй утворюється реальний зв'язок між людьми та середовищем, у якому вони знаходяться, що забезпечує взаємодію між індивідами та зовнішнім світом.

Проблематика «пізнання» та освітньо-пізнавальної діяльності була об'єктом досліджень у різних наукових напрямках. Зокрема, філософи, такі як Аристотель, Н. Гартман, М. Каган, Кант, Платон, психологи, серед яких К. Альбуханова-Славська, І. Бех, Л. Божович, М. Добринін, Г. Люблінська, О. Матшкін, педагоги, зокрема А. Алексюк, А. Богуш, М. Данілов, М. Махмутов, О. Савченко, В. Сухомлинський, Н. Тализіна, К. Ушинський та ін., зробили значний внесок у вивчення цієї проблеми. Їхні роботи створили основи для розуміння процесів пізнання в контексті освітньо-виховної діяльності, акцентуючи увагу на взаємодії індивіда з навколишнім світом через діяльність, спрямовану на освоєння знань.

Ключовим елементом пізнавальної діяльності є пізнавальна активність, яка, в свою чергу, була предметом дослідження таких видатних філософів, як Аристотель, Г. Гегель, К. Гельвецій, Д. Дідро, Г. Лейбніц, Платон, В. Розанов, а також психологів і педагогів, серед яких Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Буркова, Л. Виготський, Д. Годовікова, О. Кононко, Г. Костюк, Г. Люблинська, Т. Піроженко, С. Рубінштейн, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін. Зокрема філософи, акцентували увагу на ролі пізнавальної активності в процесі розвитку свідомості, підкреслюючи її зв'язок з етичними та екзистенційними аспектами людського буття. Вони вважали пізнання не лише засобом освоєння світу, а й важливим етапом у самопізнанні та самореалізації індивіда. Психологи розглядали пізнавальну активність як інтегративну характеристику, що охоплює різноманітні психічні процеси – від уваги та пам'яті до мови та мислення. Вони підкреслювали взаємозв'язок пізнавальної активності з соціальними факторами, що забезпечують ефективне навчання і розвиток когнітивних здібностей. Педагоги спираючись на дослідження психологів, сприяли розвитку методик, які стимулюють дітей до активної участі в навчальному процесі. Вони вважали, що пізнавальна активність повинна бути спрямована не лише на засвоєння

інформації, а й на розвиток вміння аналізувати, порівнювати та оцінювати інформацію, що дозволяє дитині ставати більш свідомим та критичним у своєму пізнанні.

З точки зору Г. Люблинської, пізнавальна діяльність дітей є взаємозв'язком суспільного досвіду, який дитина засвоює, з її власним особистим досвідом, здобутим за перші десять років життя, а також процесом збагачення цього досвіду під час навчання. Вона зазначала, що пізнання дійсності починається у дошкільному віці через чуттєве сприймання, що сприяє індивідуальному розвитку дитини, зокрема завдяки ранньому освоєнню мови та навчанню, яке здійснюється дорослими [9].

Пізнавальна діяльність дитини виявляється через ініціативність, працездатність під час занять, мовленнєві прояви, поведінку та активну участь у навчальному процесі, що включає пізнання навколишнього світу та експериментування. Зокрема, пізнавальна діяльність дошкільника відображає його самостійність та ініціативну активність, орієнтовану на освоєння реальності. Вона виникає з потреби розв'язання пізнавальних завдань, що здійснюється через взаємодію з навколишнім середовищем.

Водночас, пізнавальна діяльність являє собою процес відображення об'єктивної реальності в свідомості дитини у вигляді предметів і явищ навколишнього світу. Вона включає різні психічні процеси, такі як відчуття, сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення та мовлення, які є важливими складовими навчання. Ці процеси набувають особливої значущості при засвоєнні абстрактного матеріалу, оскільки дітям потрібно застосовувати аналогії для кращого розуміння. У такому випадку уява виступає як компенсатор для недостатнього життєвого досвіду, допомагаючи поєднувати нову інформацію з уже наявними знаннями та уявленнями.

Дослідники (О. Кононко, Г. Костюк, Г. Люблинська, Т. Піроженко) наголошують на важливості пізнавальна діяльність дітей з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливим аспектом їхнього розвитку, оскільки вона забезпечує формування не лише базових когнітивних навичок, а й сприяє

адаптації до соціального середовища. Оскільки ці діти можуть мати специфічні потреби у сенсорному сприйнятті, мовному розвитку та моторних навичках, організація пізнавальної діяльності повинна бути спеціально адаптована, що дозволяє забезпечити їхній індивідуальний прогрес.

Систематичне застосування диференційованих підходів до навчання та розвитку допомагає забезпечити більш ефективне засвоєння знань і формування важливих життєвих навичок, таких як комунікація, соціальна взаємодія, а також саморегуляція. Згідно з підходами, висвітленими у роботах В. Войтко, значною мірою важливим є використання інклюзивних методик, що враховують індивідуальні особливості кожної дитини, що в свою чергу сприяє розвитку їхніх когнітивних та емоційних здібностей. Крім того, пізнавальна діяльність повинна включати не тільки інтелектуальні завдання, а й творчі елементи, які дозволяють дітям виражати себе через мистецтво, музику, гру. Це сприяє розвитку їхніх емоційних та соціальних компетентностей, що є важливими для інтеграції в суспільство [13]. Необхідним є створення відповідних умов у закладах дошкільної освіти, яке забезпечують безпечне і стимулююче середовище для пізнавальної діяльності. У цьому контексті, як зазначають А. Дімітріс, І. Катинська, А. Салацька, Н. Тарнавська, важливим є не лише організаційне забезпечення навчального процесу, а й створення умов для психоемоційного комфорту дітей, що дозволяє знижувати рівень стресу і підвищувати мотивацію до навчання [24].

У своїх дослідженнях К. Крутій зазначає, що під час пізнавальної діяльності, зокрема в процесі гри-експериментування, дитина активно пізнає навколишній світ, виступаючи як дослідник, інтуїтивно і несвідомо відкриваючи основні принципи та схеми дій. Такий вид пізнавальної діяльності є ефективним засобом розвитку активності дитини, оскільки вона самостійно та діяльнісно набуває досвіду у виконанні розумових операцій. Важливою особливістю цієї діяльності є те, що дитина не лише пізнає функціональні властивості предметів і явищ, але й здобуває знання про їх ознаки, властивості, а також вивчає різноманітні причинно-наслідкові зв’язки між об’єктами та явищами [41, с. 20].

За концепцією А. Богуш, пізнавальна діяльність – це активний процес взаємодії дитини з навколишнім світом, спрямований на здобуття нових знань, умінь і навичок. Вона є основним механізмом розвитку когнітивних процесів, таких як спостереження, аналіз, узагальнення, порівняння та прогнозування. Пізнавальна діяльність не лише включає в себе оволодіння знаннями, але й сприяє формуванню вміння самостійно здобувати інформацію, розв'язувати проблеми, а також оцінювати та коригувати свої дії на основі отриманих результатів. Цей процес також є важливим для розвитку пізнавального інтересу, який, згідно з концепцією А. Богуш, є основним мотивом для навчальної діяльності. Пізнавальна діяльність дозволяє дитині не лише засвоювати факти, а й активно взаємодіяти з ними, формуючи власне розуміння світу через пошук причинно-наслідкових зв'язків, експериментування та творче осмислення інформації. Отже, пізнавальна діяльність є інтегративним процесом, який охоплює різні аспекти розвитку дитини і має важливе значення для її всебічного розвитку [8]. К. Карук розглядає пізнавальну діяльність як процес, що стимулює розвиток творчих здібностей дітей і сприяє зміцненню їхнього здоров'я через підвищення загальної активності та інтересу до навчання [31].

Констатовано, що пізнавальна діяльність дитини з ООП є специфічною формою активності, орієнтованою на формування знань, розвиток когнітивних функцій та адаптацію до навколишнього середовища. Так, наприклад, для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку характерним є зниження рівня уваги, пам'яті, а також абстрактного мислення, що вимагає застосування індивідуальних підходів до навчання. В свою чергу, для дошкільників із сенсорними порушеннями особливо важливими є компенсаторні методи сприйняття, такі як використання слухових, тактильних та інших сенсорних стимулів, що дозволяють оптимізувати процеси пізнання. Діти з порушеннями рухового апарату стикаються з труднощами в здійсненні маніпуляцій з предметами та мають знижений рівень координації рухів, що потребує застосування спеціальних корекційних і адаптаційних методик.

Отже, пізнавальна діяльність дітей з особливими освітніми потребами

вимагає застосування спеціалізованого педагогічного підходу, який передбачає не лише адаптацію навчальних матеріалів до індивідуальних особливостей дитини, а й інтеграцію інноваційних технологій. Зокрема, ефективним інструментом у цьому процесі є використання методів арт-терапії, які сприяють розвитку емоційної, когнітивної та соціальної сфери дітей.

Проаналізуємо зміст і сутність поняття «арт-терапія». Фундаторами арт-терапії вважаються М. Наумбург та Е. Крамер, які заклали основи цієї галузі, враховуючи вплив психологічних теорій. М. Наумбург, орієнтуючись на фрейдівську теорію, використовувала спонтанний малюнок як терапевтичну техніку, підкреслюючи важливість вільних асоціацій та інтерпретацій, які дозволяють досліджувати підсвідомі процеси особистості. Через вільне вираження образів та символів у малюнку вона вважала можливим з’ясування глибоких психологічних конфліктів та емоцій, що сприяє їх усвідомленню і, відповідно, лікуванню. З іншого боку, Е. Крамер розглядала активну творчу діяльність як ключ до розкриття психологічного простору індивіда. Вона стверджувала, що через творчість можливе виявлення і трансформація внутрішніх переживань, що дозволяє дитині змінити свої емоційні установки та поведінкові патерни. За її словами, арт-терапія дає змогу реалізувати нові психологічні установки, оскільки творчий процес відкриває шлях до рефлексії та переосмислення внутрішніх проблем і конфліктів, що з часом можуть призвести до значних позитивних змін у психічному стані та поведінці людини. Таким чином, обидва підходи підкреслюють важливість творчої діяльності як засобу пізнання і лікування внутрішнього світу людини [18].

Британський художник А. Хілл визначав «арт-терапію» як процес, спрямований на досягнення полегшення або компенсації симптомів та проявів різних захворювань, патологічних станів або порушень життєдіяльності. Він розглядав арт-терапію як засіб нормалізації порушених функцій і процесів організму, що сприяє відновленню здоров’я та загальному оздоровленню пацієнта [84].

Для більш глибокого розуміння досліджуваної проблеми доцільно

звернутися до праць вітчизняних вчених. Однією з найбільш розроблених і авторитетних є позиція О. Сороки, яка трактує «арт-терапію» як інноваційну освітню технологію «лікування» за допомогою засобів образотворчого мистецтва, таких як малюнок, графіка, живопис, скульптура, що сприяють гармонійному розвитку особистості. Крім того, в арт-терапії використовуються додаткові методи, такі як музика, казка, танець, гра, драма тощо [75]. У свою чергу, О. Вознесенська визначає арт-терапію як метод оздоровлення через творчий процес самовираження, при цьому зцілення передбачає досягнення духовної цілісності та гармонії між духом і тілом [12, с. 93]. Нам близька думка О. Вознесенської, яка підкреслює, що арт-терапія має значний виховний вплив в освітньому середовищі. Можливість художнього самовираження для дітей тісно пов'язана з покращенням їхнього психічного здоров'я та розвитком особистості. Окрім того, арттерапія відкриває широкі можливості для розвитку комунікативних навичок, що є важливим аспектом соціалізації. Саме тому арт-терапія знайшла своє найповніше застосування через діяльність психологів і соціальних педагогів.

З точки зору Л. Калініної, арт-терапія є терапевтичним процесом, змістом якого є художня творчість індивіда. Цей процес передбачає використання різноманітних форм творчого самовираження, таких як малювання, ліплення, музика, танці та інші види мистецтва, для досягнення психологічного та емоційного зцілення. Завдяки процесу творчості дитина вчиться взаємодіяти з власними почуттями, розвивати свою здатність до саморегуляції, знижувати рівень стресу та тривоги. Таким чином, арт-терапія є потужним інструментом не лише для зцілення, але й для особистісного росту та розвитку [29].

У своїх наукових працях О. Деркач визначає арттерапію як ефективний засіб для організації виховної взаємодії між педагогом і дитиною. Вона сприяє розвитку емоційної та соціальної компетентності учнів, забезпечуючи можливість для глибшого самовираження та взаєморозуміння. Через арт-терапевтичні методи педагог може не лише допомогти дитині розкрити свої внутрішні переживання та почуття, а й створити простір для взаємодії, де

вчитель і учень працюють разом над досягненням психологічного комфорту, розвитку творчих здібностей і емоційної стабільності. Цей процес дозволяє побудувати довірливі стосунки, сприяє покращенню комунікативних навичок дитини та допомагає формувати гармонійну особистість [21].

Проведений аналіз свідчить, науковці Е. Сеген, Ж. Демор і О. Декролі, зазначають, що арт-терапія сприяє сенсорному розвитку дітей, активізує мотивацію до продуктивної діяльності та допомагає формувати важливі аспекти їх розвитку, такі як сприйняття, довільна увага, уява, мовлення, дрібна моторика рук і комунікаційні навички. Сучасні дослідники Н. Гордєєва, В. Коропуліна, М. Смірнова визначають арт-терапію як засіб та технологію реабілітації дітей із проблемами у розвитку за допомогою мистецтва та художньо-творчої діяльності, які базуються на здібностях до образного сприйняття довкілля [2 с, 25].

Український науковець В. Газолішин, досліджуючи основні форми арт-терапевтичної роботи, зазначає, що арт-терапія має широкий спектр застосування, виступаючи як самостійний метод, так і в поєднанні з іншими методами. Вона може використовуватись як метод лікування, навчання або тренування [16, с. 15]. Аналізуючи роботи видатних науковців резюмуємо, що арттерапія розглядається педагогами як сукупність методів, побудованих на застосуванні різних видів мистецтва в роботі з дітьми, де метою занять є розкриття потенціалу дитини а також формування їх пізнавальних процесів. Саме визначення пізнавальної діяльності справедливо охарактеризувати як компонент психічного та соціального розвитку дошкільника, що формується через активне сприйняття та осмислення навколишньої дійсності.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити певні висновки, розглянуті ключові поняття, є важливими для розуміння процесів розвитку та навчання дітей з особливими потребами. Поняття «діти з особливими потребами» охоплює широке коло дітей, які потребують додаткової підтримки та уваги через фізичні, психічні або інтелектуальні обмеження. Діти з особливими освітніми потребами відображають особливості навчальних вимог до цих дітей, з урахуванням їхніх індивідуальних здібностей та потреб у спеціалізованих методах навчання і

розвитку, таких як арттерапія. «Арттерапія» розглядається як метод, що використовує творчі техніки для корекції психоемоційного стану дітей, сприяючи їх соціалізації та розвитку через мистецтво. Важливим аспектом є також поняття «пізнавальна діяльність», що охоплює активний процес пізнання навколишнього світу дитиною, її зацікавленість, дослідницьку активність та формування уявлень про реальність. Усі ці поняття взаємопов’язані і сприяють створенню інклюзивного та підтримувального освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами.

1.2. Особливості пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами у науковому дискурсі

Пізнавальна діяльність дітей з особливими освітніми потребами є важливим аспектом сучасної педагогічної науки, що вимагає детального дослідження та комплексного аналізу. У контексті інклюзивної освіти, де діти з різними потребами навчаються спільно, стає необхідним детальне усвідомлення особливостей їх пізнавальної діяльності. Науковий дискурс щодо пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами включає в себе багатогранний аналіз різноманітних факторів, що впливають на навчальний процес. Це охоплює вивчення індивідуальних особливостей таких дітей, їхніх психоемоційних, когнітивних та фізіологічних характеристик, а також дослідження педагогічних стратегій, методів та підходів, що можуть бути ефективними для сприяння їхньому розвитку. Крім того, важливо враховувати соціальні та культурні контексти, які формують умови для їхньої адаптації в навчальному середовищі, що дозволяє сприяти інклюзивній освіті та повноцінній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами.

У психолого-педагогічних джерелах поняття «пізнання» має різні трактування, які варіюються як в узькому, так і в широкому розумінні. Зокрема, деякі дослідники (І. Карабаєва, С. Ладивір, Т. Піроженко) визначають пізнання

як процес цілеспрямованого активного відображення об’єктивного світу в свідомості дитини, або як процес сприйняття та осмислення дійсності через мислення; засвоєння чуттєвого змісту того, що переживається чи відчувається з метою здобуття істини; взаємодію суб’єкта та об’єкта, що призводить до виникнення нових значень (І. Бех, Л. Божович, Г. Лопачук, Г. Люблінська). З погляду когнітивної психології, пізнання трактують як різні види пізнавальної активності, спрямовані на отримання та обробку інформації (Н. Побірченко, О. Сергєєнкова, В. Синявський). Інші автори розглядають пізнання як процес цілеспрямованого активного відображення об’єктивного світу у свідомості дитини (С. Гончаренко, О. Кононко, Г. Костюк), або як процес психічного відображення та сприйняття об’єктивного світу, результатом якого є нове знання щодо його сутності; специфічну діяльність дитини, орієнтовану на відкриття законів природи та суспільства, таємниць буття маленької дитини і світу, а також виявлення можливих засобів взаємодії з предметами та явищами (Н. Гартам, М. Каган).

Аналізуючи особливості дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема з затримкою психологічного розвитку (ЗПР), слід зазначити, що такі діти мають уповільнений темп розвитку психічних процесів. Це виявляється в недостатньому рівні загального запасу знань, обмеженості уявлень, незрілості мислення, переважанні ігрових інтересів та нездатності до інтелектуальної діяльності. Крім того, у них спостерігаються виражені порушення в емоційно-вольовій та пізнавальній сферах, що значно впливає на їх загальний розвиток.

У дітей з затримкою психологічного розвитку (ЗПР) процес розвитку пізнавальної діяльності характеризується обмеженим та звуженим сприйняттям, недостатньо розвиненою пам’яттю та увагою. Для таких дітей важливо організовувати спеціалізоване навчання, спрямоване на розвиток здатності розрізняти та називати колір, форму, розмір предметів, а також їхнє розташування у просторі, що дозволяє застосовувати ці знання на практиці. Наприклад, вивчення форми предметів передбачає навчання дитини розрізняти плоскі та об’ємні геометричні фігури. Дитина повинна бути ознайомлена з

основними геометричними формами, такими як круг, овал, трикутник, прямокутник, квадрат, а також вчитися знаходити їхні обриси в різних предметах навколишнього середовища [68, с. 16]. Звернення до науково-методичної літератури [40; 78; 80] засвідчило, що конструювання за зразком виступає одним із ефективних методів розвитку просторового сприйняття дитини, в процесі якого вона набуває навичок аналізу кількості предметів, їх порівняння та встановлення взаємозв'язків між частинами і цілим. Цей метод сприяє розвитку здібностей до систематизації інформації та усвідомлення просторових відносин.

Діти з гіперактивним розладом з дефіцитом уваги (ГРДУ) також належать до категорії дітей з обмеженими освітніми можливостями (ООП), оскільки вони мають значні труднощі в зосередженні та утриманні уваги, а також демонструють нестачу адекватної мотивації до навчальної діяльності, що, в свою чергу, стримує розвиток їх пізнавальних процесів. Порушення пізнавальної діяльності в дітей з ГРДУ зумовлені частими переключеннями уваги, що призводить до низької якості виконання завдань, яке є фрагментарним, імпульсивним та поверхневим. Такі діти часто відзначаються підвищеною емоційною чутливістю, високим рівнем страху та тривожності, а також відчуттям глибокої образи і провини, що безпосередньо впливає на їх поведінкові реакції. Враховуючи це, корекція поведінки в даному контексті має потенціал для значного зниження емоційного напруження та стабілізації емоційного стану дитини [4, с. 14].

До категорії дітей з обмеженими освітніми можливостями (ООП) також належать діти з порушеннями мовлення. Важливий внесок у вивчення цієї категорії дітей зробили численні науковці, зокрема А. Богуш, Н. Гавриш [8], Л. Лактюшина [42], Л. Логвинова та Н. Могильова [50]. Особливу увагу до психолого-лінгвістичних аспектів розвитку мовлення у дітей привернув український дослідник М. Шеремет, який здійснив значний внесок у класифікацію порушень мовлення, поділяючи їх на усні та писемні типи. Де в свою чергу усне мовлення поділяв на: а) порушення вимовного аспекту мовлення, або порушення фонаційного (зовнішнього) оформлення висловлення

(порушення голосоутворення, темпо-ритмічної, інтонаційно-мелодичної, звуковимовної організації мовлення); б) порушення структурно-семантичного (внутрішнього) оформлення висловлення, що в логопедії називається системними або поліморфними порушеннями мовлення [10, с. 295].

Особливості пізнавальної діяльності дітей з порушеннями мовлення характеризуються уповільненим процесом обробки інформації, зниженням обсягу сприйнятого матеріалу, а також зниженими показниками пам’яті та уваги. Крім того, вони мають труднощі у формуванні цілісного образу предметів порівняно з їх однолітками, які не мають мовленнєвих порушень.

Згідно з законодавством України, особам з порушенням слуху надаються освітні послуги, зокрема педагогічні, психологічні та корекційно-розвивальні, а також забезпечується доступ до засобів корекції психофізичного розвитку. Як зазначала С. Литовченко, порушення слухової функції значною мірою впливає на природний шлях розвитку дитини, зокрема на її пізнавальні можливості, мовленнєвий розвиток та взаємодію з навколишнім середовищем [44, с. 121].

До особливостей пізнавальної діяльності дітей з порушеннями слуху можна віднести наступні аспекти: обмежене сприйняття звукової інформації, що вимагає активного залучення зорового, тактильного та кінестичного аналізаторів, останній з яких забезпечує відчуття положення і руху тіла та його частин; труднощі у використанні зв’язного мовлення, що призводять до застосування жестової мови або спеціальних технічних засобів для комунікації; переважний розвиток зорово-моторної пам'яті порівняно з слуховою, що обумовлює необхідність застосування мультимодальних підходів у навчальному процесі; труднощі у засвоєнні абстрактної лексики, символів і узагальнень, що потребує специфічних методик для розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок.

Діти з обмеженими освітніми можливостями (ООП) та вадами зору мають низку специфічних особливостей пізнавальної діяльності, які обумовлені їх фізіологічними та сенсорними характеристиками, зокрема: обмежене зорове сприйняття зумовлює активне використання інших сенсорних каналів, таких як

слух, дотик, нюх і кінестетичні відчуття, що призводить до підвищеної значущості цих аналізаторів у процесі пізнання; формування уявлень і понять у таких дітей ускладнене через візуальні характеристики, зокрема колір, форму та відстань, що потребує корекційних підходів; тактильна та слухова пам'ять розвиваються значно краще, ніж зорово-просторова, що вимагає стимулювання концентрації на звукових і тактильних відчуттях для оптимізації пізнавальної діяльності; розвиток просторового та абстрактного мислення є уповільненим, однак успішність у цих аспектах досягається завдяки використанню спеціальних методик, що сприяють розвитку вербально-логічного мислення; активна діяльність дітей з порушеннями зору значно знижена через ускладнення просторової орієнтації, що вимагає застосування корекційних заходів для покращення їх здатності орієнтуватися в навколишньому середовищі [38].

Робота з дітьми ООП потребує особливого підходу до організації навчання та корекційних заходів для оптимізації їх когнітивного розвитку.

В Україні питання дітей з обмеженими освітніми можливостями (ООП) з вадами опорно-рухового апарату (далі ПОРА) активно досліджувались в контексті педагогіки, психології та медицини (О. Гудзь, Н. Квітка, Л. Мухіна, В. Рибалка, Н. Сергієнко та ін.), що дозволило сформувати комплексний підхід до їх розвитку та реабілітації. Ці дослідження охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи особливості пізнавальної діяльності, мотиваційно-вольову сферу, а також питання інтеграції таких дітей у загальноосвітній простір. Роботи вчених сприяли створенню спеціальних корекційних програм та методик, спрямованих на адаптацію навчального процесу до індивідуальних потреб дітей з ПОРА, що покращує їх соціалізацію та якість життя.

Головною особливістю пізнавальної діяльності дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (ПОРА), зокрема в контексті дитячих церебральних паралічів, є виражена диспропорційність та нерівномірність розвитку, а також порушення темпу розвитку, що, в свою чергу, спричиняє специфічні зміни в процесі формування психічних функцій. Згідно з думкою науковців С. Віцько, О. Глоби, В. Григоренка, М. Єфименко, І. Саранчи, Н. Синчук, І. Хохловська,

порушення функціонування опорно-рухового апарату у дітей перш за все призводить до затримки моторного розвитку, що має негативний вплив на формування нервово-психічних функцій, що є суттєвим чинником при підготовці цих дітей до навчання та їх адаптації в соціумі [71].

Дослідження дозволило визначити перелік особливостей пізнавальної діяльності дітей з ПОРА, що включають низку важливих аспектів і визначають характер їхнього розвитку та взаємодії з навколишнім середовищем, зокрема це: фізичні обмеження, що характерні ускладненнями моторних дій, які можуть гальмувати доступ до навчальних матеріалів та приймання участі у навчальній діяльності; зниження уваги та працездатності дитини, що характеризується фізичним дискомфортом; спостерігаються труднощі в організації уваги, сприйняття та переробці інформації та швидкість виконання завдань; ускладненне формування уявлень про простір, об’єкти та їх властивості; проблеми комунікації та соціалізації мають вплив на пізнавальну активність дитини [47; 67; 71].

Отже, як бачимо особливості пізнавальної діяльності дітей з порушеннями опорно-рухового апарату зумовлені не лише фізичними обмеженнями, але й впливом на їхню здатність до навчання, увагу, сприйняття, комунікацію та соціалізацію. Ці особливості вимагають застосування індивідуальних підходів у навчальному процесі та корекційних методик, спрямованих на подолання фізичних бар’єрів, стимулювання когнітивних функцій та розвиток соціальних навичок. Підтримка таких дітей повинна бути комплексною, включаючи педагогічні, психологічні та медичні заходи, що дозволить максимізувати їх потенціал та забезпечити успішну інтеграцію в соціум.

Враховуючи важливість вивчення дітей з обмеженими освітніми можливостями, варто також зазначити і категорію дітей з ООП, що мають порушення інтелектуального розвитку, яка стала об’єктом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Зокрема, значний внесок у це дослідження зробили такі українські вчені, як Н. Бондар, Л. Савченко, М. Ткаченко, а також зарубіжні фахівці, зокрема Г. Гарднер та М. Монтессорі та ін. У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку спостерігаються затримка

мовленнєвого розвитку, значні труднощі в процесі навчання, порушення соціальної взаємодії, а також некоординовані рухи та недостатня регуляція м'язових зусиль. Крім того, в них часто переважає ігрова діяльність. Важкі порушення зорово-рухової координації та неможливість виконання рухових вправ, навіть під час наслідування рухів дорослого, значно ускладнюють проведення корекційно-розвивальної роботи в загальноосвітніх закладах, які не спеціалізуються на такій категорії дітей. Оскільки спостерігається виражене недорозвинення диференційованих рухів пальців рук, порушення довільних рухів мають стійкий і значний характер, що ще більше ускладнює їх корекцію [25, с. 33]. На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що до характерних особливостей пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями належать такі аспекти:

– зниження когнітивної активності, що зумовлює необхідність додаткового стимулювання дітей до виконання завдань і активної участі в навчальному процесі;

– труднощі у засвоєнні інформації, що проявляються в уповільнених процесах сприйняття, обмеженому колі уявлень про навколишній світ, а також складнощах у формуванні узагальнень та висновків;

– недостатня концентрація уваги, що обумовлена швидким фізичним і психічним втомленням, а також труднощами в утриманні фокусу на виконанні завдань і переключенні з одного виду діяльності на інший;

– труднощі у запам'ятовуванні та відтворенні інформації, особливо абстрактної, а також у перенесенні знань у нові ситуації, що свідчить про обмеження пам'яті;

– переважання конкретного мислення, яке ускладнює розуміння причинно-наслідкових зв'язків і абстрактних концептів;

– емоційно-вольові особливості проявляються у зниженій мотивації, невпевненості у власних силах, тривожності або пасивності, що значно впливає на загальну активність і ефективність навчальної діяльності.

У зв'язку з цим, слід зазначити, що діти з розладами аутистичного спектру

(далі РАС) також входять до категорії дітей з обмеженими освітніми можливостями (ООП) і мають свої особливості, які визначають їх як окрему категорію в контексті розвитку та навчання. Згідно з українським педагогічним словником, авторства С. Гончаренка, слід зазначити, що «аутизм» – хворобливий стан психіки людини, яка характеризується послабленням зв'язків з реальністю та виявляється у зосередженості на власних переживаннях, створенні свого світу марення [19, с. 33]. В термінологію аутизму закладено поняття розладу нервової системи, який проявляється через порушення соціальної взаємодії, вербальної та невербальної комунікації, а також через повторювану поведінку. Окрім того, аутизм характеризується труднощами в адаптації до навколишнього середовища. Аутизм слід розглядати як спектральне порушення розвитку, при якому рівень здібностей, особливості перебігу розладу та інші параметри можуть проявлятися в різних комбінаціях, що призводить до індивідуальних відмінностей у прояві цього розладу.

Згідно з визначенням науковців (Я. Багрій, М. Винник, В. Синьова, А. Чуприкова) аутизм є розладом, що проявляється у порушенні зв'язків дитини з навколишнім світом при збереженні основних механізмів сприймання та обробки інформації, водночас відсутня потреба в комунікації. Первинною ланкою цього розладу є порушення емоційно-позитивної взаємодії з матір'ю [86]. На сьогоднішній день термін «аутизм» вважається не зовсім точним, і відповідно до сучасної наукової термінології, цей розлад розвитку дитини зазвичай класифікується як розлади аутистичного спектру (РАС). Порушення, що спостерігаються при цьому, можуть мати різну ступінь тяжкості: від глибокого занурення дитини в її власний світ, із відчуженням від навколишнього середовища, проявами польової поведінки та відсутністю будь-яких форм комунікації, до мінімальних аутистичних симптомів, таких як обмежені інтереси, труднощі в організації спілкування та взаємодії з іншими людьми.

Розумові здібності дітей з розладами аутистичного спектру (РАС) можуть значно варіюватися в залежності від індивідуальних характеристик кожної

дитини. РАС охоплює широкий спектр порушень розвитку, що включає різні рівні функціонування та соціальних навичок. У деяких дітей з РАС рівень інтелекту може бути нормальним або навіть високим, тоді як інші можуть мати значні обмеження в розвитку когнітивних функцій. Рівень інтелекту безпосередньо впливає на загальне функціонування дитини, хоча навіть діти з високим інтелектом часто стикаються з труднощами в комунікації та соціальній взаємодії. Соціальна взаємодія у дітей з РАС характеризується переважно індивідуальним стилем поведінки та відокремленістю під час колективних ігор та групових занять. Такі діти часто уникають зорового контакту і мають труднощі в розумінні звичайних звукових сигналів та команд. Характерною рисою є обмежений емоційний спектр, а також схильність ігнорувати реальні небезпеки, не усвідомлюючи загрозу висоти, гарячих чи гострих предметів.

У ранньому розвитку дітей з розладами аутистичного спектру можна спостерігати певні особливості прелінгвістичного розвитку. Зокрема, існують труднощі в розпізнаванні значення плачу, а регуляція емоцій проявляється як обмежена або нетипова, часто нагадуючи вереск чи інші елементи звукової активності. Крім того, у цих дітей відсутня імітація звуків, що є важливим компонентом раннього мовленнєвого розвитку. У своїх дослідженнях К. Островська, зауважує, що у деяких дітей з розладами аутистичного спектру спостерігається ранній та інтенсивний розвиток мовленнєвих навичок. Зокрема, ці діти здатні слухати читання з великим задоволенням і демонструють вражаючу здатність запам’ятовувати значні фрагменти текстів практично дослівно. Їхня мова нерідко характеризується недитячістю, що проявляється у використанні висловів, притаманних мовленню дорослих. Проте, варто зазначити, що вони стикаються з труднощами в організації продуктивного діалогу, а також у розумінні переносного значення та підтексту. Інтонаційна складова мовлення також порушена, що виявляється у некоректному використанні тону і ритму. Незважаючи на рівень мовного розвитку, основною проблемою залишається обмежена здатність використовувати мову як ефективний засіб комунікації [54].

Особливості сприймання навколишнього середовища у дітей з розладами аутистичного спектру можна класифікувати на три основні категорії: зорове сприйняття, слухове сприйняття та тактильна чутливість. Зокрема, зорове сприйняття у дітей з РАС вимагає додаткової уваги, оскільки процес розв'язування головоломок у цих дітей часто здійснюється в зворотному порядку, з акцентом на окремі елементи об'єкта, що призводить до втрати інтересу до загального результату. Що стосується слухового сприйняття, то варто зауважити, що діти з РАС часто не реагують на голосні звуки, що іноді створює враження глухоти. Однак, парадоксально, вони можуть виявляти підвищену чутливість до певних звуків, наприклад, затискати вуха при чути гавкіт собаки. Такі діти часто не звертають уваги на звуки, пов'язані з мовленням, що може свідчити про їхнє недосвідчене сприйняття мови співрозмовників.

Діти з розладами аутистичного спектру часто стикаються з труднощами у сфері невербальної комунікації, зокрема у використанні жестів, міміки та тілесних рухів. Особливо спостерігається відсутність вказівного жесту, і, як наслідок, дитина може брати батьків за руку і вести їх до об'єкта або наближатися до місця його звичного розташування, чекаючи, поки їй нададуть потрібний предмет. Порушення пізнавальної діяльності та соціальної взаємодії у дітей з РАС, що виникають під час гри з нормотиповими дітьми, обумовлені рядом специфічних особливостей, серед яких: проста маніпуляція (що характеризується одноманітністю та постійним повторенням однієї і тієї ж дії), безсвідоме повторення тієї ж комбінації без розуміння її зв'язку, неосмислене використання предметів, вибіркове ставлення до предметів за власною логікою, а не відповідно до їхнього призначення, що створює значні труднощі в процесі символічних ігор.

Однією з характерних особливостей тактильної чутливості у дітей з РАС є явище тактильного захисту. Це полягає у збільшеній чутливості дітей до дотику, що, у свою чергу, спричиняє уникання або негативну реакцію на певні тактильні подразники. Типовими проявами тактильного захисту у дітей з аутизмом є:

небажання мити або розчісувати волосся; труднощі у процесах смоктання, гризіння та жування; негативна реакція на мокрі пелюшки, купання, обрізання нігтів; уникання матеріалів, що мають липку, зернисту, м'яку або пухнасту текстуру; уникання несподіваних дотиків; задоволення від розривання тканин, паперу або пересипання круп; а також схильність до дослідження навколишнього середовища переважно через обмацування [54, с. 38].

З огляду на соціальну комунікацію, розвиток мовлення у дітей з розладами аутистичного спектру не відповідає віковим нормам. У процесі спілкування такі діти обмежуються використанням жестів і міміки, не виявляючи реакції на звертання та прості інструкції. Стереотипна діяльність у дітей з РАС проявляється у постійному повторенні рухів, обмеженому колі уподобань, а також у поведінкових штампах та ритуалах. Особливості комунікативної сфери таких дітей полягають у порушенні здатності встановлювати і підтримувати контакт з оточуючими людьми, що включає труднощі в регулюванні глибини цього контакту. Також спостерігається знижене уміння управляти своєю поведінкою під час спілкування, порушення здатності розуміти та враховувати психологічні особливості інших учасників комунікації, а також проблеми з прийманням, утриманням і передачею ініціативи в процесі спілкування та адекватним завершенням взаємодії. Крім того, ці діти мають знижену здатність прогнозувати ситуацію спілкування та долати психологічні бар'єри.

Підсумовуючи особливості пізнавальної діяльності дітей з РАС, можна виокремити такі ключові фактори:

– порушення сприйняття інформації, яке проявляється в підвищеній чутливості до сенсорних подразників (звуків, світла, текстур) або, навпаки, у зниженій реактивності на них. Крім того, спостерігається схильність до деталізації, що виражається у фокусуванні на окремих елементах, внаслідок чого діти не завжди сприймають об'єкти як цілісні;

– нестійка увага, що супроводжується труднощами у її концентрації та переключенні між різними видами діяльності;

– пам'ять, здебільшого, має фрагментарний характер, зокрема, діти здатні

запам’ятовувати окремі деталі чи події без розуміння їхнього контексту. Часто спостерігається добре розвинена механічна пам’ять, проте виникають труднощі в оперуванні інформацією на рівні узагальнень.

– переважає конкретне мислення, що спричиняє труднощі при виконанні завдань, які вимагають абстрактного мислення, узагальнень або використання символів. У складних ситуаціях зазвичай спостерігається схильність до використання шаблонів або повторення вивчених раніше алгоритмів;

– особливості мовлення варіюються від повної його відсутності до наявності розвиненого словникового запасу, однак з труднощами в розумінні та застосуванні мовленнєвих конструкцій для комунікації. Ехолалія (повторення слів чи фраз) може бути як засобом комунікації, так і проявом специфічних особливостей розвитку;

– обмеженість уяви, що часто виявляється в ігровій діяльності, негативно впливає на розвиток творчих здібностей. Діти з РАС часто надають перевагу повторюваним, рутинним діям.

Отже, аналіз наукових досліджень свідчить, що пізнавальна активність є важливим компонентом структури пізнавальної діяльності та проявляється через взаємодію дитини з навколишнім середовищем. Отже, можна зробити висновок, що пізнавальна активність дошкільника, основою якої є пізнавальна потреба, формується та реалізується в різних формах діяльності. Це забезпечує не лише розвиток у дитини цілісної картини світу, а й сприяє виявленню індивідуальності та самостійності, що, в свою чергу, є необхідною умовою для досягнення позитивних результатів у процесі її розвитку.

Виходячи з вище сказаного, зазначимо, пізнавальна діяльність дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є процесом активного пізнання навколишнього світу, що охоплює розвиток когнітивних процесів, таких як сприйняття, пам’ять, мислення та уява. У випадку дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігаються труднощі в аналізі та узагальненні інформації, що вимагає від педагога застосування наочного моделювання та спеціальних корекційних методик. Обмежений діапазон мовлення, що ускладнює

формування словесно-логічного мислення та сприйняття інформації через мову, є типовим для дітей з ООП, які мають порушення мовлення. Пізнавальна діяльність дітей з розладами аутистичного спектру (РАС) відзначається високою індивідуальністю та частою ізольованістю від дитячого колективу, а також стереотипними рухами. Для дітей з вадами зору та слуху пізнавальна діяльність нерозривно пов'язана з розвитком інших сенсорних систем та застосуванням спеціалізованих методів навчання. Таким чином, пізнавальна діяльність дітей з ООП потребує індивідуалізованого підходу та впровадження спеціальних навчальних методик для забезпечення їхнього повноцінного розвитку.

1.3. Психолого-педагогічні основи арт-терапії в роботі з дітьми з ООП

Психолого-педагогічні основи арттерапії в роботі з дітьми з ООП полягають у використанні творчих методів для розвитку особистості, корекції поведінкових і емоційних порушень, а також для стимулювання пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Арттерапія є інтегративним підходом, що включає в себе різноманітні техніки, такі як малювання, ліплення, музика, театралізація, танець тощо, які сприяють розвитку креативного самовираження та покращенню комунікаційних навичок у дітей.

Психолого-педагогічні основи арттерапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами розкривали у своїх працях численні науковці, які досліджували вплив творчих методів на розвиток дітей з особливими потребами. Серед яких можна виокремити В. Бехтерєву, Е. Мартінес, М. Монтессорі, І. Шевченко, К. Юнг. Вони зробили значний внесок у розвиток арттерапевтичних методик для роботи з дітьми з ООП, підкреслюючи важливість творчих практик для корекції емоційної та психологічної сфери, розвитку когнітивних і соціальних навичок, а також для забезпечення всебічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Зокрема, К. Юнг розглядав мистецтво як важливий інструмент для

досягнення психотерапевтичного ефекту і розвитку внутрішнього світу людини, включаючи дітей з обмеженими можливостями. Видатний вітчизняний нейропсихолог В. Бехтерєва досліджувала вплив арттерапії на дітей з порушеннями психічного розвитку. Її роботи сприяли розумінню того, як різноманітні творчі техніки допомагають полегшити комунікацію і покращити емоційний стан дітей з особливими потребами. Водночас Е. Мартінес довела, що через арттерапевтичні методи можна досягти значних успіхів у корекції поведінкових і емоційних порушень. Педагог і психолог М. Монтессорі, розробила власну методику навчання та виховання дітей, в якій враховувалася важливість творчості та самовираження дітей з особливими освітніми потребами. Вона акцентувала увагу на тому, як важливо через арттерапевтичні методи розвивати інтелектуальні та емоційні здібності дітей, зокрема, з ООП.

Вітчизняний науковець І. Шевченко, акцентувала свою увагу на психолого-педагогічних аспектах арттерапії для дітей з ООП. Вона досліджувала методи використання мистецтва як інструменту для розвитку комунікаційних та соціальних навичок у дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Наказом МОН України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» інклюзивне навчання регламентується, як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з ООП шляхом організації їх навчання у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [63].

Особливість застосування арттерапевтичних методик у сучасній педагогічній практиці полягає в їх інноваційному використанні як складової технології особистісно орієнтованого навчання та виховання. Ці методи дозволяють ефективно вирішувати широкий спектр завдань, серед яких можна виділити діагностичні, психотерапевтичні, виховні, розвивальні та корекційні. Арттерапія сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, коригує емоційну та мотиваційну сфери, а також підтримує психологічне здоров’я дітей.

Виокремимо основні психолого-педагогічними принципи арттерапії:

1. Індивідуалізація підходу: Врахування специфіки кожної дитини з ООП, її пізнавальних, емоційних та соціальних особливостей є основоположним принципом у застосуванні арттерапії. Індивідуальний підхід дозволяє педагогам адаптувати методи та техніки арттерапії відповідно до потреб та особливостей конкретної дитини, що є важливим для досягнення найбільш ефективних результатів [4; 10]. Кожна дитина має унікальні особливості розвитку, що вимагає різних підходів до навчання та корекції. Наприклад, для дитини з порушеннями в емоційній сфері може бути доцільним використання методів арттерапії, що сприяють вираженню емоцій через малювання чи ліплення, що дає можливість безпосередньо звернути увагу на емоційні переживання і стресові фактори. Водночас для дітей із затримкою розвитку або з труднощами в пізнавальних процесах можуть бути корисними методи, які сприяють розвитку когнітивних здібностей, таких як логічне мислення та пам’ять, через творчі завдання, що залучають увагу до конкретних деталей, форм, кольорів чи текстур.

Індивідуалізація підходу забезпечує можливість максимально врахувати рівень розвитку дитини, її інтереси та сильні сторони, що дозволяє обрати найбільш підходящі методи роботи. Наприклад, для дітей із порушеннями мови або слуху можуть бути використані специфічні арттерапевтичні методи, які забезпечують розвиток невербальних комунікаційних навичок, використовуючи жестову мову, рухи, символи або візуальні образи. Таким чином, педагог, базуючись на індивідуальних потребах дитини, може коригувати процес навчання, створюючи оптимальні умови для її розвитку. До того ж, індивідуалізація підходу дозволяє створити безпечну та підтримуючу атмосферу, де дитина може відчувати себе комфортно і вільно виражати свої почуття через творчість. Це важливо для дітей з ООП, оскільки вони часто відчувають себе відокремленими або неповноцінними у зв’язку з їх особливими освітніми потребами. Тому надання їм можливості самовиражатися через арттерапію, при цьому враховуючи їхні індивідуальні особливості, стає важливим кроком у підтримці їхнього емоційного благополуччя та розвитку.

Таким чином, індивідуалізація підходу є ключовим аспектом арттерапії,

що дозволяє не лише коригувати або розвивати певні аспекти особистості дитини, а й забезпечує комфортне та продуктивне навчальне середовище, що відповідає її потребам і можливостям.

2. Терапевтичний вплив творчості на дитину: Арттерапія має значний терапевтичний вплив на розвиток дітей з особливими освітніми потребами, адже вона не лише сприяє розвитку пізнавальних та творчих здібностей, а й має глибокий вплив на емоційну і психологічну сферу. Через творчий процес діти мають можливість розвивати уяву, емоційну чутливість і здатність до самовираження. Мистецька діяльність стає не тільки шляхом творчої самореалізації, але й важливим інструментом для корекції та підтримки психологічного здоров'я [10; 16]. Особливо важливо, що арттерапія дозволяє дітям з обмеженими вербальними можливостями, для яких традиційні методи комунікації є складними або навіть неможливими, виражати свої емоції та переживання через інші, доступні канали такі, як: малювання, ліплення, музику чи танець. Це стає для них способом внутрішнього самовираження і зв'язку з навколишнім світом, що сприяє розвитку емоційної свідомості та здатності розпізнавати та володіти власними емоціями.

До того ж, творчий процес має здатність ефективно знижувати рівень тривожності, оскільки він дозволяє дітям зосередитися на створенні чогось нового, що приносить відчуття досягнення та контролю. Через вираження своїх емоцій у мистецькій формі, діти можуть зменшити внутрішній стрес, зняти напруження та забезпечити емоційне розвантаження. Це також сприяє розвитку почуття безпеки та впевненості в собі, що, в свою чергу, позитивно впливає на загальний емоційний стан. Важливо, що арттерапія в цьому контексті також сприяє розвитку соціальних навичок: через спільну діяльність у групових заняттях діти з ООП можуть навчатися взаємодії, співпраці та довірі.

Завдяки такому підходу арттерапія стає ефективним інструментом для зниження агресії, фрустрації та емоційних порушень, що є характерним для дітей з ООП. Творчий процес надає їм можливість трансформувати негативні емоції в позитивний канал самовираження, сприяючи розвитку позитивного емоційного

фону і підтримці їхнього психологічного благополуччя. Таким чином, арттерапія виступає як потужний ресурс для підтримки дітей, які переживають емоційні труднощі, і допомагає їм досягти гармонії між внутрішнім світом та зовнішнім середовищем.

3. Стимулювання пізнавальної діяльності: За допомогою арт-терапії можна сприяти розвитку когнітивних функцій, таких як увага, пам’ять, мислення, що є важливим для дітей з ООП. Використання творчих завдань дозволяє не лише працювати з емоційним станом дитини, а й стимулювати розвиток її інтелектуальних здібностей. Наукові дослідження підтверджують, що мистецькі форми самовираження, зокрема в контексті арттерапії, відіграють важливу роль у розвитку когнітивних і емоційних здібностей дітей, оскільки вони інтегрують різні аспекти психічної активності й стимулюють інтелектуальну гнучкість, що є ключовим фактором у забезпеченні психічного здоров’я та загального розвитку дитини. Зокрема, використання творчих завдань, таких як малювання, ліпка, колажування чи композиція, дозволяє активно залучати дитину, що, у свою чергу, сприяє розвитку її концентрації та здатності до зосередження. Це є важливим, оскільки розвивається здатність фіксувати увагу на конкретних завданнях протягом певного часу, що є одним з основних факторів для подальшого розвитку когнітивних функцій, зокрема в аспекті робочої пам’яті та сприймання. Дитина, працюючи з матеріалами, може пов’язувати різні образи та символи з певними емоціями або досвідом, що дає їй змогу краще осмислювати та запам’ятовувати нову інформацію. Таким чином, у процесі творчої діяльності активуються різні ділянки мозку, відповідальні за запам’ятовування, обробку та відтворення інформації, що підвищує ефективність роботи пам’яті [32; 36].

Взаємодія з різноманітними матеріалами й техніками дозволяє розвивати аналітичні навички, оскільки дитина з ООП змушена оцінювати, комбінувати та синтезувати різні елементи в єдине ціле. До того ж, арттерапія не лише сприяє поліпшенню емоційного стану дітей з обмеженими можливостями здоров’я, а й є потужним інструментом для стимулювання їх пізнавальної діяльності. Вона допомагає формувати основи для подальшого розвитку когнітивних функцій,

таких як увага, пам’ять та мислення, що є необхідними для адаптації до соціального середовища та навчального процесу. Отже, арттерапія стає важливим компонентом комплексної реабілітації дітей з ООП, оскільки вона сприяє не тільки емоційному, а й інтелектуальному розвитку, створюючи умови для всебічного розвитку особистості.

4. Корекція соціальних навичок: Арттерапія допомагає дітям з ООП покращити комунікаційні навички, навчити їх взаємодії з іншими людьми, що особливо важливо для дітей із розладами аутистичного спектру або мовними порушеннями. За допомогою різних арттерапевтичних методик можна суттєво покращити комунікаційні навички, що є особливо актуальним для дітей, які мають розлади аутистичного спектру або мовні порушення, оскільки вони часто стикаються з труднощами у взаємодії з оточуючими [16; 21].

Наукові дослідження підтверджують, що творчі процеси, зокрема малювання, ліпка, театралізація та музична терапія, створюють для дітей з ООП середовище, яке стимулює розвиток соціальних навичок через інтерперсональну взаємодію. Ці техніки допомагають дітям не лише висловлювати свої емоції, але й розвивати здатність до невербальної комунікації, що є важливою складовою соціальних відносин. Арттерапевтичні заняття забезпечують платформу для розвитку соціальної адаптації, оскільки створення спільних проектів або участь у групових активностях дозволяє дитині навчитися взаємодіяти з іншими учасниками групи. Наприклад, при спільному малюванні або створенні колажу дитина не тільки вчиться слухати і враховувати думки інших, а й розвиває навички співпраці, узгодження дій та емоційної підтримки, що є важливими для соціалізації.

Особливо важливим є той факт, що арттерапія створює безпечне і підтримувальне середовище, яке дозволяє дитині, зокрема, з аутизмом, виразити себе через мистецтво, що є важливою альтернативою вербальній комунікації. Такий підхід може значно полегшити вираження емоцій і думок, знижуючи бар’єри, пов’язані з мовними порушеннями, і стимулювати розвиток соціальних взаємодій. Враховуючи, що багато дітей з РАС мають обмежену здатність до

вербальної комунікації, арттерапевтичні методики, які акцентують увагу на невербальних формах вираження, забезпечують ефективний канал для соціальної інтеграції. Крім того, арттерапія допомагає дітям з ООП розвивати емпатію та здатність до розпізнавання емоцій інших людей. Наприклад, через малювання або театральні імпровізації дитина вчиться розпізнавати і відображати емоційні стани, що є важливим кроком у розвитку соціальних навичок. Така діяльність також сприяє формуванню у дитини навичок регуляції власних емоцій, що важливо для підтримання здорових міжособистісних відносин. Отже, арттерапія не лише покращує комунікаційні навички у дітей з ООП, але й активно сприяє розвитку соціальних компетенцій, таких як вміння співпрацювати, виражати свої почуття, взаємодіяти з іншими людьми та розуміти їхні емоції. Таким чином, ця методика є ефективним засобом корекції соціальних навичок, що має велике значення для соціалізації та інтеграції таких дітей у суспільство.

5. Розвиток саморегуляції та емоційної стабільності. Розвиток саморегуляції та емоційної стабільності є важливими аспектами психосоціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями здоров’я (ООП). У цьому контексті арттерапія виступає як ефективний інструмент для навчання дітей контролювати свої емоції, знижувати рівень стресу та тривожності, що значною мірою сприяє покращенню їхньої соціальної адаптації. Наукові дослідження підтверджують, що художні методики, спрямовані на емоційне вираження, мають високу ефективність у корекції емоційних порушень, особливо у дітей з аутизмом, синдромом дефіциту уваги або іншими неврологічними розладами.

Арттерапія сприяє розвитку саморегуляції, оскільки вона надає дитині можливість через творчість виразити свої емоції, що дозволяє знизити внутрішній напружений стан. У процесі арттерапевтичних занять, таких як малювання, ліпка або музика, дитина вчиться справлятися з труднощами і стресовими ситуаціями, використовуючи мистецькі методи як засоби для релаксації та зняття емоційного навантаження [18; 21]. Таким чином, заняття арттерапією допомагають дітям не лише виражати свої переживання, а й вчать їх

свідомо керувати своїми емоціями, що є основою для емоційної стабільності.

Цей процес особливо важливий для дітей з ООП, оскільки вони можуть мати труднощі в емоційній регуляції через відсутність достатніх вербальних навичок або через підвищену чутливість до стресових ситуацій. У таких випадках арттерапія стає одним з найбільш ефективних методів для покращення емоційного стану. Наприклад, у дітей із розладами аутистичного спектру спостерігається труднощі у вираженні своїх емоцій через звичайні комунікативні канали, однак через мистецтво вони можуть знайти більш доступний і безпечний шлях для вираження своїх почуттів. Крім того, арттерапія активно стимулює розвиток навичок самозаспокоєння, що є необхідним для зниження рівня тривожності та стресу. Виконуючи творчі завдання, дитина поступово освоює техніки розслаблення, які допомагають їй справлятися з напруженими ситуаціями, знижувати внутрішній рівень тривожності та регулювати своє емоційне стан. Наприклад, малювання чи ліпка можуть використовуватися як форми медитативної діяльності, які мають заспокійливий ефект, знижуючи рівень стресу.

Важливо зазначити, що емоційна стабільність, яку розвиває дитина через арттерапію, безпосередньо впливає на її соціальну адаптацію. Адже, навчання контролю емоцій і зниження стресу дозволяє дітям краще взаємодіяти з однолітками та дорослими, зменшується кількість соціальних конфліктів, що, в свою чергу, сприяє покращенню їхніх соціальних відносин. Крім того, розвинена саморегуляція допомагає дітям з ООП більш ефективно адаптуватися до навчального процесу, оскільки вони здатні краще концентруватися та зберігати емоційну рівновагу під час занять. Отже, арттерапія не лише сприяє розвитку саморегуляції та емоційної стабільності у дітей з ООП, але й є важливим елементом соціальної адаптації, забезпечуючи умови для ефективного самовираження, зниження стресу та тривожності, що є ключовими факторами для успішної інтеграції в соціум.

6. Ігровий підхід. Ігровий підхід в арттерапії є одним із ключових аспектів, що забезпечують ефективність цієї методики в корекції та розвитку дітей з

обмеженими можливостями здоров’я (ООП). Згідно з численними науковими дослідженнями, гра є природною формою діяльності дітей, що дозволяє їм активно взаємодіяти з навколишнім світом і оточенням. Враховуючи це, арттерапія, використовуючи елементи гри, може стати потужним інструментом для залучення дітей до процесу лікування та розвитку, зокрема в контексті їх соціальної, емоційної та когнітивної адаптації. Ігрові елементи арттерапії не тільки сприяють розкриттю творчого потенціалу дитини, але й забезпечують безпечне середовище для експериментування з новими формами взаємодії [32; 85]. Наприклад, використання ігрових технік, таких як рольові ігри, театралізація або інтерпретація певних сюжетів через мистецтво, дозволяє дітям з ООП активно залучатися до взаємодії з іншими учасниками терапевтичного процесу. Завдяки цьому діти отримують можливість вивчати соціальні ролі, розвивати навички співпраці та взаємодії, а також покращувати комунікативні здібності.

Ігровий підхід дозволяє дітям з ООП знаходити нові способи взаємодії з навколишнім світом, оскільки гра створює умови для дослідження, проб і помилок, що є важливими для розвитку їхніх когнітивних та соціальних навичок. Під час гри дитина може проявляти ініціативу, контролювати свої дії, а також взаємодіяти з іншими, що стимулює її здатність до адаптації в соціальному середовищі. Наприклад, в процесі групових ігор на основі арт-терапії діти можуть вчитися не лише взаємодіяти з однолітками, але й усвідомлювати власні емоції та реакції на дії інших, що сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Особливо важливим є той факт, що гра є способом не лише для розвитку соціальних навичок, а й для зменшення стресу, тривожності та інших емоційних бар’єрів, з якими часто стикаються діти з ООП. Вона дозволяє дитині відчути себе в безпечному середовищі, де вона може вільно експериментувати з різними формами самовираження, без страху помилитися. Це створює умови для зниження емоційного напруження і допомагає в розвитку емоційної стабільності.

Ігрові моменти, в свою чергу, підтримують мотивацію до участі в арттерапевтичних заняттях, оскільки гра за своєю природою є діяльністю, що

викликає в дітей інтерес і задоволення. Вона дозволяє дитині відчути себе активним учасником процесу, а не пасивним спостерігачем, що сприяє підвищенню ефективності терапевтичних занять. Крім того, за допомогою гри дитина може виражати свої переживання та емоції, що в умовах арттерапії стає важливим елементом корекції емоційного стану. Таким чином, ігровий підхід в арттерапії є важливою складовою процесу розвитку дітей з ООП, оскільки він не тільки залучає їх до активної участі в терапевтичному процесі, але й допомагає їм знайти нові способи взаємодії з навколишнім світом та іншими людьми. Ігрові моменти забезпечують природний і ефективний шлях для розвитку когнітивних, соціальних та емоційних навичок, що є основою для успішної адаптації дитини до соціального середовища.

Аналізуючи потенціал застосування арттерапії в навчально-виховному процесі в ЗДО, особливу увагу слід приділити різноманіттю форм її організації. Це дозволяє максимально ефективно використовувати арттерапію для розвитку особистості дітей та забезпечення їх емоційного та психологічного благополуччя. Різноманітність форм організації арттерапевтичної діяльності дозволяє адаптувати її до потреб різних категорій дітей та створити індивідуальні програми підтримки та розвитку.

Отже, психолого-педагогічними основами арттерапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в ЗДО є:

−самовираження та самопізнання, де арттерапія дозволяє дітям з ООП виражати свої емоції та переживання через мистецтво, що сприяє їхньому самопізнанню та розвитку особистості;

−емоційна регуляція заснована на зниженні рівня емоцій, тривожності та агресивності дітей з ООП під час занять з елементами арттерапії;

−психологічна підтримка дитини з ООП впродовж всього заняття забезпечує комфорт та підтримку, створюючи атмосферу довіри та безпеки.

−розвиток творчих здібностей дітей, що є місцем для їх загального розвитку та адаптації в суспільстві;

−становлення соціальної адаптації, що характеризується налагодженнями

соціальних контактів дитини з ООП в колективі;

–розвиток соціальних навичок дітей з ООП зумовлено використанням елементів арттерапії може реалізовуватися в груповій та індивідуальній роботі;

–створення педагогами сприятливої атмосфери під час занять з елементами арт-терапії характеризується постійної підтримкою дітей та схваленням їх творчих здобутків.

Виходячи з вище сказаного, резюмуємо, психолого-педагогічні основи арттерапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами доводять її високу ефективність у розвитку когнітивних, емоційних і соціальних навичок. Арттерапія, використовуючи різноманітні творчі методики, сприяє розвитку пізнавальних функцій, покращує саморегуляцію, коригує емоційний стан і знижує рівень стресу та тривожності. Завдяки інтеграції елементів гри, арттерапія стимулює дітей до активної участі в терапевтичному процесі, допомагаючи їм знаходити нові способи взаємодії з навколишнім світом та оточенням. Особливо важливим є використання арттерапії для дітей з розладами аутистичного спектру, мовними порушеннями та іншими неврологічними розладами, оскільки вона дозволяє розвивати комунікаційні навички, самовираження та здатність до співпраці в групі. Ігровий підхід у цьому контексті відіграє важливу роль, створюючи умови для безпечного та ефективного самовираження, що сприяє соціалізації і покращенню взаємодії з іншими людьми.

Таким чином, арттерапія є потужним інструментом психолого-педагогічного впливу, який не лише допомагає дітям з ООП адаптуватися до соціуму, але й стимулює всебічний розвиток їхньої особистості, забезпечуючи комплексний підхід до лікування і розвитку в умовах інклюзивного навчання. Враховуючи це, арттерапія має потенціал стати незамінним компонентом у психолого-педагогічному процесі роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АРТТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ООП

2.1. Методи арттерапії для розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами

Розвиток пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є важливим аспектом педагогічної та психологічної роботи, адже ці діти часто стикаються з різними труднощами у засвоєнні знань та навичок, що можуть бути пов’язані з порушеннями когнітивних функцій, комунікації та емоційної регуляції. Враховуючи це, психолого-педагогічні методи, спрямовані на стимулювання пізнавальної діяльності, набувають особливого значення для забезпечення повноцінного розвитку таких дітей. Одним з найефективніших і водночас інноваційних підходів у цьому напрямку є арттерапія, яка використовує мистецькі форми діяльності для корекції когнітивних, емоційних та соціальних порушень.

Арттерапія, як метод, який поєднує творчість з терапевтичним впливом, дозволяє не тільки сприяти розвитку інтелектуальних здібностей, а й формувати у дітей з ООП уміння контролювати емоції, покращувати комунікаційні навички та знижувати рівень стресу. Через художню діяльність діти мають змогу виражати свої думки, почуття та переживання, що сприяє розвитку їхньої уяви, уваги, пам’яті та мислення.

Протягом тривалого часу арттерапія використовувалася переважно в психотерапевтичній практиці. Однак останнім часом спостерігається значне зростання інтересу до вивчення механізмів і умов впливу різних видів мистецтва на дітей з ООП у процесі корекції та виховання. Вона використовується у центрах реабілітації, закладах освіти, спеціальних освітніх закладах, оскільки, незважаючи на тісний зв’язок із лікувальною практикою, має переважно

психопрофілактичну, розвивальну та соціалізуючу спрямованість [73, с. 63].

Як технологія корекційно-виховного процесу, арттерапія набуває все більшої актуальності, насамперед завдяки широким можливостям використання для дітей практично всіх категорій психофізичних розладів, зокрема тих, що мають тяжкі мовленнєві порушення, оскільки арттерапія – це переважно невербальна форма роботи. Метою застосування арттерапії в освіті, як наголошує О. Копитін, є збереження або відновлення здоров'я дітей і їх адаптація до умов освітньої установи. Арттерапія забезпечує активну та гармонійну взаємодію дітей з результатами їх творчості та кваліфікованими фахівцями (психологами, педагогами, вихователями), що не лише має лікувальний або корекційний вплив на психофізичний стан дитини, а й виконує важливі функції виховання, такі як розвиток, діагностика, корекція, соціалізація тощо. Сьогодні існує безліч видів арттерапії таких як: казкотерапія, музикотерапія, пісочна терапія, лялькотерапія, драм терапія, фототерапія, ґудзикотерапія, ізотерапія, кольоротерапія, та багато інших. Вибір конкретного виду залежить від типу порушень та особливостей, які має дитина з ООП.

Казкотерапія є одним із методів арттерапії, що використовує казки для розвитку творчих здібностей дітей і вирішення різноманітних проблем у їхній поведінці чи свідомості [21]. Головною метою є формування та виховання внутрішнього світу дитини. Казкотерапія є ефективним засобом психологічної корекції особистості, за допомогою читання чи слухання ретельно відібраних текстів народної фантастичної прози або літературних казок. До корекційних функцій казки належать психологічна підготовка до складних емоційних ситуацій, а також прийняття символічного відображення своєї реальної діяльності. Цей метод арттерапії сприяє виявленню внутрішнього і зовнішнього світу, осмисленню минулого та моделюванню майбутнього, в якому можуть розкритися потенційні можливості особистості.

Казкотерапія зорієнтована на дітей дошкільного віку тому, що вони ще не здатні оцінити події в реальному житті та проаналізувати їх для прийняття самостійних рішень [7, с. 243]. Казка не тільки навчає дитину з особливими

потребами співчувати та радіти за інших, а й сприяє розвитку мовленнєвого контакту, допомагаючи їй соціалізуватися серед здорових однолітків. Крім того, використання казкотерапії в роботі з такими дітьми сприяє розвитку зв'язної мови, активізації словникового запасу, формуванню цілеспрямованої діяльності, а також корекції пізнавальних процесів і емоційно-вольової сфери.

Наступним видом арттерапії є музикотерапія, яка використовує музику як інструмент корекції для стимулювання пізнавальних процесів, моторики, емоційного розвитку та комунікативних навичок. Музикотерапія орієнтована на формування у дітей здатності емоційно сприймати музику, корекцію порушень у пізнавальній та емоційно-вольовій сферах, а також вдосконалення різних мовленнєвих функцій. Вона застосовується для корекції страхів, порушень рухової активності та мовлення, психосоматичних захворювань та проблем у комунікації. Музикотерапія поділяється на активну та пасивну форми. Активна музикотерапія включає корекційно спрямовану музичну діяльність, що полягає у відтворенні музики, фантазуванні, імпровізації за допомогою голосу та обраних музичних інструментів. Вона може бути як індивідуальною, так і груповою, а також здійснюватися у вигляді гри на музичних інструментах. Пасивна музикотерапія, у свою чергу, передбачає прослуховування музики з корекційною метою. Серед форм пасивної музикотерапії виділяють комунікативну, що полягає у спільному прослуховуванні музики для підтримки взаємних контактів і взаєморозуміння, реактивну, яка сприяє вивільненню емоцій, та регулятивну, що допомагає знижувати емоційне напруження.

На думку науковців (Н. Квітки, О. Мартинчук, Н. Тарнавської, І. Хохловської та ін.), ефективність музикотерапії полягає в тому, що вона сприяє формуванню емоційних переживань у дітей. Прослуховування мелодій дозволяє коригувати емоційні порушення, покращувати самооцінку та розвивати комунікативні навички. Здатність відчувати єдність з іншими дітьми та вміння взаємодіяти з ними посилюються під час групових музичних занять [24; 25; 47; 84]. Музикотерапію часто поєднують з танцювальною терапією, яка є широко застосовуваним методом у психології. Під час танцю відбувається вивільнення

пригнічених емоцій, що сприяє розслабленню тіла. Танцювальна терапія має оздоровчий ефект і сприяє саморегуляції організму та його діяльності.

Дослідниця І. Сусаніна вважає, що танцювально-рухова терапія може допомогти дітям з психофізичними відхиленнями подолати страхи. Цей метод сприяє регулюванню координації рухів. Танцювальну терапію можна використовувати для роботи з дітьми, які мають емоційні розлади, щоб сприяти їхній взаємодії з однолітками, забезпечити позитивні емоції та подолати страхи і проблеми. У дітей з особливими потребами розвиваються рухова координація, просторові уявлення, рухова пам’ять та організація рухових дій.

Під час занять пісочною терапією можна створювати малюнки на аркуші паперу за допомогою піску. Для цього важливо мати різні формати паперу – від малих аркушів до великих ватманів. Пісочна терапія може використовуватися як діагностичний інструмент, а також для стимулювання та розвитку тактильних навичок [87]. Гра з піском, змішування піску з водою та створення мініатюрних фігурок з мокрого піску сприяє розвитку дрібної моторики та мовленнєвого центру. З цієї причини пісочна терапія є важливим методом у роботі з дітьми, які мають затримку або порушення мовленнєвого розвитку.

Одним із сучасних і новаторських методів є лялькотерапія, що полягає в ототожненні дитини з улюбленим героєм мультфільму, казки чи іграшкою. Цей підхід активно використовується в корекційній роботі для подолання страхів, заїкання, поведінкових порушень, вирішення конфліктних ситуацій та покращення соціальної адаптації. Лялькотерапія дозволяє дорослому безболісно впливати на психіку дитини з метою її корекції. Можуть використовуватись різні варіанти ляльок: маріонетки (розвиток моторики), пальчикові (розвиток дрібної моторики), об’ємні (розвиток просторової орієнтації та координації рухів), площинні (розвиток сприймання), тіньові (переважно для роботи над страхами), ляльки-рукавички (розвиток моторики та мовлення). Лялькова терапія дуже часто переходить в драмтерапію [29].

Драмтерапія передбачає розігрування різних сюжетів, при цьому ролі для учасників підбираються з урахуванням їхніх індивідуальних характеристик. Цей

метод сприяє збагаченню та зміцненню емоційних ресурсів і комунікативних навичок дітей. Він допомагає розвивати здатність адекватно реагувати на складні ситуації, а також сприяє вихованню вольових якостей і навичок саморегуляції.

Новий та неординарний арт метод роботи з дітьми з ООП є фототерапія «лікування фотографією – це широка галузь, яка працює з однією з форм візуального мистецтва фотографією і застосовується для лікування депресій, страхів, виявлення особливостей сімейних стосунків, проблем, а також для гармонізації та розвитку особистості, збагачення життєвого досвіду дитини» [30, с. 42].

У закладах дошкільної освіти існує можливість застосування різноманітних методів роботи з фотографією, що можуть сприяти розвитку дітей. Зокрема, одним з ефективних підходів є організація колективного перегляду світлин, на яких зафіксовані всі діти групи, зокрема й ті, що мають особливі освітні потреби, що може стати основою для створення фотоальбомів. Окрім того, можна використовувати фотографії для складання розповідей на основі окремих знімків або їх серій, створення фотоколажів, облаштування тематичних фото куточків або навіть моделювання різних ситуацій. Ці методи сприяють розвитку когнітивних та комунікативних навичок дітей, що є важливим для їхнього всебічного розвитку.

Подібно до пісочної терапії, ґудзикотерапія сприяє розвитку дрібної моторики та є надзвичайно ефективною для дітей з особливими освітніми потребами. Цей метод стимулює розвиток практичного інтелекту та навичок самостійності, що має важливе значення для їхнього когнітивного та емоційного розвитку. Психологи наполегливо рекомендують застосовувати у роботі з дітьми, які мають ООП, ґудзиковий масаж а також організовувати ґудзикові лотереї, цикли ігор з ґудзиками тощо [30, с. 163]. Ґудзикотерапію використовують тоді, коли діти освоїли пальчикову та пісочну терапію.

Глінотерапія, пластелінотерапія та тістотерапія є ефективними методами арттерапії, які використовують пластичні матеріали як інструмент для досягнення психологічної гармонії. Взаємодія з такими матеріалами дозволяє

дитині не лише розвивати творче самовираження, але й досягати релаксації або медитативного стану. Ці методи сприяють гармонізації внутрішніх психологічних процесів, зменшують рівень стресу та тривожності, а також стимулюють розвиток дрібної моторики та когнітивних здібностей. Вони мають важливе значення для дітей з особливими освітніми потребами, допомагаючи їм адаптуватися до навколишнього світу та покращувати емоційний стан.

Наступний метод арттерапії виокремимо ізотерапію, який доцільно використовувати в роботі з дітьми дошкільного віку. Ізотерапія – це метод, що передбачає використання різних видів матеріалів і технік, таких як малювання, ліплення, створення колажів та інші творчі вирази для досягнення психологічної корекції та емоційної гармонізації. Цей метод дозволяє дитині самовиражатися через творчість, що сприяє розвитку внутрішнього світу, покращенню самооцінки та зниженню рівня тривожності. Ізотерапія активно застосовується в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки вона допомагає їм не лише розвивати когнітивні та творчі здібності, а й полегшує процес соціалізації та емоційної адаптації. Ізотерапія застосовує малюнок як інструмент у терапевтичному процесі з дітьми з особливими освітніми потребами. Залежно від кількості учасників арттерапія поділяється на індивідуальну, групову та сімейну. Цей метод має три основні форми: активну, пасивну та змішану.

Пасивна форма арттерапії полягає в взаємодії дитини з творами, створеними іншими людьми. У цьому випадку дитина має можливість розглядати малюнки, прослуховувати музичні композиції та інші артоб’єкти. Активна форма арттерапії виникає, коли дитина сама створює творчі продукти, такі як малюнки, скульптури, спонтанні танці тощо, що сприяє безпосередньому процесу творчого самовираження. Змішана форма арттерапії проявляється тоді, коли дитина активно займається створенням своїх творчих виробів, проте в процесі цього використовуються вже існуючі твори мистецтва, такі як картини, казки, музичні твори тощо, що дозволяє поєднувати елементи як активної, так і пасивної форми.

Важливо зазначити, що вибір кольору є суттєвим аспектом у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Один із підходів, що використовує колір для корекції фізичних і психологічних порушень у дітей, – це кольоротерапія. Тому важливо враховувати основні принципи впливу кольорів на психоемоційний стан дитини. Наприклад, теплі кольори, такі як червоний, жовтогарячий та жовтий, мають активізуючий ефект, оскільки стимулюють фізіологічні процеси, збуджують психіку і покращують настрій дитини. Водночас холодні кольори, такі як блакитний, синій і фіолетовий, діють заспокійливо на психіку і можуть іноді навіть мати ефект пригнічення.

Таким чином, вибір кольору має безпосередній вплив на успішність заняття та є важливим фактором для підтримання зацікавленості дитини. Зокрема, кольори можуть передавати певні емоційні стани, що є важливим для врахування в корекційно-освітньому процесі. Наприклад, червоний колір асоціюється з піднесеним настроєм; оранжевий – з радісним; жовтий – з яскравим, приємним; зелений – з спокійним, врівноваженим станом; блакитний – з незадоволенням чи сумом; фіолетовий – з тривогою або напруженням; чорний – з пригніченістю.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що арттерапія є універсальним методом психокорекції та невід’ємною складовою навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі дошкільного закладу. Для досягнення спільної мети – створення оптимальних умов для розвитку особистості кожної дитини – ефективність застосування арттерапії в контексті інклюзивного навчання буде значною мірою залежати від врахування індивідуальних потреб і можливостей дітей, високої кваліфікації спеціалістів та активної співпраці з батьками. У подальшому необхідно проводити дослідження, спрямовані на вивчення інших аспектів впливу арттерапії на дітей з особливими освітніми потребами.

Метою арттерапії, зокрема використання нетрадиційних технік малювання для дітей з особливими освітніми потребами, є не стільки навчання дитини малюванню чи ліпленню, скільки сприяння її здатності справлятися з

внутрішніми проблемами та розвитку самовираження. Природу емоційного стану дитини можна краще зрозуміти через аналіз продуктів її творчої діяльності. Цей підхід є ефективним способом підвищення самооцінки та зняття психоемоційної напруги, оскільки дає можливість дитині виявити свої почуття та переживання в безпечному та творчому середовищі.

У процесі роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, можна застосовувати різноманітні нетрадиційні техніки малювання, зокрема: малювання пальчиками та долонями, малювання на склі, кляксографія, монотопія, ниткографія, малювання за допомогою виделки, зубної щітки, ватних паличок, ватних дисків, а також штампування (штампами, виготовленими з губки для миття посуду або сирої картоплі). У подальшому розглянемо кожен із цих методів детальніше, з акцентом на їх переваги для дітей з особливими освітніми потребами, а також їх вплив на розвиток творчих і пізнавальних здібностей у цьому контексті. Не всі діти з особливими освітніми потребами здатні використовувати традиційні інструменти, такі як пензель чи олівець, тому малювання пальцями та долонями є найбільш доступним і ефективним методом. Така техніка є надзвичайно легкою, що сприяє високому рівню залученості дітей з ООП до творчого процесу, оскільки їм часто подобається використовувати пальці та долоні для малювання. З огляду на це, педагогам слід приділяти належну увагу цим методам, забезпечуючи оптимальні умови для їх використання.

Наступним ефективним методом є малювання на склі, яке сприяє подоланню страху перед помилками. Завдяки цій техніці дитина може змінювати, коригувати або навіть повністю стерти малюнок у будь-який момент, що дозволяє їй відчути право на помилку. Така можливість значно знижує рівень тривожності та допомагає дітям, схильним до замкнутості, розкритися, адже вони не бояться критики або негативних оцінок з боку дорослих. Спільне малювання з дітьми допомагає встановити контакт з дитиною. Спільне малювання з іншими дітьми допоможе їм навчитися висловлювати свою думку, уникати конфліктів і працювати на досягнення спільної мети, розвиває почуття

колективізму та рівності всіх учасників групи [5, с. 12].

Ще дуже простою але надзвичайно ефективною в роботі з дітьми особливими освітніми потребами є кляксографія. Застосування цієї техніки сприяє розвитку уяви та творчих здібностей у дитини, оскільки за допомогою дорослого вона вчиться знаходити образи у випадкових кольорових плямах. Хоча на перший погляд кляксографія може здаватися досить примітивною, вона є потужним інструментом для стимулювання фантазії. Однак деякі скептики можуть сумніватися в ефективності цього методу, ставлячи під питання здатність дитини побачити або створити малюнок із звичайної плями. Проте, використання кляксографії сприяє розвитку вміння передавати силуети, а також формує навички роботи з фарбами та пензлем.

Застосування цієї техніки сприяє розвитку уяви та творчих здібностей у дітей, адже за допомогою дорослого малюк може навчитися інтерпретувати кольорові плями як конкретні образи. Хоча на перший погляд кляксографія може виглядати доволі простим методом, деякі скептики ставлять під сумнів її ефективність, запитуючи, чи здатна дитина побачити або створити зображення звичайної плями. Проте, кляксографія, без сумніву, сприяє розвитку навичок зображення силуетів, а також вдосконалює уміння працювати з фарбами та пензлем.

Існує безліч методів створення малюнків за допомогою плям, серед яких крапельно-насипний метод є одним з найбільш популярних. Цей метод передбачає використання невеликої кількості води для створення кольорової краплі, найкраще застосовувати рідку акварель. У разі її відсутності, можна розвести звичайну акварель водою або використовувати кольорову гуаш. Для цього процесу необхідно мати пензель, який слід вмочити в фарбу та розпорошити її на аркуш паперу. У випадку, коли потрібно створити краплі на папері, доцільно використовувати пензель для точного нанесення фарби. Якщо ж потрібно покрити весь аркуш фарбою, слід потрясти кисть, вмочену у воду, що дозволить створити великі плями. Зображення сонечка або пейзажів за допомогою кляксографії є досить простим завданням, яке дозволяє дитині

виразити свою фантазію та творчий потенціал. Завершальним етапом цього процесу є «опредметнення» абстрактних форм та додавання деталей до зображуваних об’єктів, що сприяє розвитку образного мислення у дитини. Такі дії стимулюють інтерес до творчої діяльності та активізують когнітивні процеси. Окрім того, важливо обговорити з дитиною її творіння, поставивши питання щодо того, що саме вона зобразила, і до яких інших об’єктів можуть асоціюватися її клякси. Це дозволяє не лише розвивати словниковий запас та зв’язне мовлення, але й сприяє формуванню позитивної емоційної атмосфери, що є важливим аспектом роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Простою, цікавою та водночас дуже ефективною технікою в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є монотипія. Цей метод передбачає використання різноманітних матеріалів, таких як папір, картон, а також різноманітні плитки з металу, кераміки, скла, фанери тощо. Для створення художніх творів в цій техніці застосовуються різні типи фарб, зокрема акварель, гуаш, акрил, олія, офорт або типографські фарби, що дозволяє варіювати художні ефекти та експериментувати з різними технічними аспектами.

Перший метод полягає в нанесенні фарби на підготовлену поверхню, після чого зображення притискається до цієї основи за допомогою валиків, після чого його знімають. Результатом є яскрава кольорова пляма з різноманітними візерунками, які не лише привертають увагу, але й спонукають до творчого осмислення, стимулюючи формування художнього образу. Цей спосіб є швидким, доступним і не потребує спеціальних навичок. Другий метод передбачає створення повноцінного малюнка на предметі, що виконується щільними фарбами на аркуші паперу або картону, після чого ця поверхня прокатується валиком, і на неї накладається папір або картон.

Другий метод є симетричним. Для його виконання лист-основу складають навпіл і наносять частину малюнка відносно лінії згину. Такий підхід є ефективним для створення симетричних зображень, наприклад, крил метелика. Використання цієї техніки позитивно впливає на розвиток пальчикової моторики у дітей, а також стимулює розвиток їхніх когнітивних і мовних навичок.

Формування рухових навичок і зорового сприйняття тісно пов’язане з розвитком координації рук. Діти вчаться працювати більш впевнено та спокійно, ретельно обмірковуючи кожен новий образ, що сприяє формуванню індивідуального бачення світу у дітей з особливими потребами, а також розвитку їхнього мислення і, відповідно, мовлення.

Техніка монотипії сприяє розвитку у дітей здатності до творчого мислення, експериментування з різноманітними малюнками та самовираження. Однією з основних переваг цієї методики є її універсальність у використанні. Монотипія поєднує в собі потенціал для творчого розвитку дітей з особливими потребами, одночасно здійснюючи ефективний корекційний вплив. Малювання в техніці монотипії є простим і приємним процесом, який забезпечує умови для розвитку творчих здібностей, що є необхідною складовою гармонійного розвитку дітей.

Однією з нестандартних, але надзвичайно ефективних технік є ниткографія, що полягає у використанні різнокольорових ниток і клею для створення зображень, без застосування пензлика та фарб. Основний принцип цієї техніки полягає в тому, що спочатку на контур зображення, попередньо нанесеного на поверхню, наноситься клей, після чого нитка накладається поверх нього. Цей процес повторюється до тих пір, поки не утвориться бажаний малюнок, що стимулює творчі здібності та дозволяє дітям з особливими потребами розвивати навички роботи з нетрадиційними матеріалами.

Ниткографія сприяє розвитку дрібної моторики пальців рук, що позитивно впливає на мовні зони кори головного мозку, розвитку окоміру, логічного мислення та уяви; формуванню вольових якостей (посидючості, терпіння, уміння доводити роботу до кінця), бажання допомогти іншому, розвитку творчих здібностей. Для дітей з ООП це має дуже важливе значення та позитивно впливає на їх розвиток. Саме під час ниткографії уява та фантазія дитини проявляється найбільше, оскільки створені зображення можуть бути різними, не схожими одне на одне, кожна дитина може побачити те, що вона уявляє [78, с. 241].

Малювання за допомогою підручних засобів, таких як зубна щітка, виделка, гребінець чи ватні палички, є для дітей не лише захоплюючим заняттям,

але й має значний позитивний вплив на їх розвиток. Ця техніка сприяє розвитку творчої уяви, фантазії, а також покращує дрібну та загальну моторику, що є важливим аспектом для дітей з особливими освітніми потребами. Використання нетрадиційних матеріалів стимулює когнітивні та сенсорні процеси, що відіграють ключову роль у розвитку таких дітей. Наприклад, для виконання малюнка за допомогою виделок достатньо мати одноразові пластикові виделки, фарби та папір. Таке заняття викликає у дітей яскраве захоплення завдяки своїй незвичності. Спочатку педагог може надавати допомогу, направляючи руку дитини, аби вона зрозуміла правильну техніку малювання. Окрім того, за допомогою цієї методики можна створювати окремі елементи малюнка, наприклад, колючки їжачка, кактуса, сонце або траву. Для цього достатньо вмочити виделку у фарбу і провести зубцями по паперу в бажаному напрямку. Замість виделки також можна використовувати пластиковий гребінець, застосовуючи аналогічну техніку малювання.

Техніка малювання ватними паличками, або як її ще називають «пуантилізм» є більш відомою та поширеною в роботі з дітьми з ООП. Для роботи в цій техніці нам знадобляться ватні палички, акварельна фарба, стакан з водою та аркуш на якому зображено контури якогось малюнка [78, с. 48]. Дитина повинна вмочати палички у фарбу та розфарбовувати малюнок за допомогою точок. Цей метод має значний позитивний вплив на дітей з особливими освітніми потребами, оскільки він сприяє розвитку уваги, зосередженості, а також навичок доведення розпочатої справи до кінця. Крім того, цей метод активізує розвиток дрібної моторики та когнітивних процесів.

Ще однією ефективною технікою є малювання за допомогою ватних дисків. Для цього необхідно пофарбувати ватні диски, висушити їх та приклеїти на міцний картон. Таке заняття сприяє розвитку дрібної моторики та акуратності у виконанні роботи. Окрім того, під час виконання цього завдання можна використовувати різноманітні матеріали, розрізати ватні диски та комбінувати різні техніки малювання, що взаємно доповнюють одна одну. Важливо під час роботи заохочувати дитину, хвалити її за досягнуті успіхи, оскільки це значно

підвищує ймовірність того, що дитина проявить зацікавленість і бажання створити нові твори.

Зокрема, сучасним дітям дуже подобається штампування. Для малювання штампами можна взяти абсолютно звичайні речі, включаючи губки з поролону, половинки яблука чи картоплі, листя з дерев [78, с. 48]. Для того щоб малюнок мав естетичну привабливість, необхідно спершу створити його основу. Це може бути, наприклад, стежка, стебла квітів або гілки. Після цього слід вибрати відповідний штамп, вмочити його в фарбу та прикласти до паперу. Такий підхід дозволяє отримати кольорові відбитки, які можуть бути використані для створення деталей, таких як листя, пелюстки квітів, сонце, хмари тощо. Дана техніка є надзвичайно популярною серед дітей, оскільки вона дозволяє їм самостійно виготовляти штампи з доступних матеріалів, таких як губки для миття посуду, сира картопля, яблука або інші підручні засоби. Цей процес створення штампів сприяє розвитку творчих здібностей, а також допомагає дітям більш глибоко зануритись у процес художньої діяльності.

Таким чином, методи арттерапії відіграють важливу роль у розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, сприяючи як їх емоційному, так і когнітивному розвитку. Використання різноманітних технік, таких як малювання пальцями, кляксографія, монотопія, ниткографія та інші, дозволяє дітям не лише розвивати творче мислення, а й покращувати моторику, зорове сприйняття, увагу, а також мовні та комунікативні навички. Враховуючи індивідуальні потреби кожної дитини, арттерапія може виступати потужним інструментом для корекції та підтримки їхнього розвитку в умовах інклюзивного освітнього середовища. Зокрема, застосування арттерапевтичних технік дозволяє створити комфортне середовище для самовираження дітей, де вони можуть відкривати нові можливості для взаємодії з навколишнім світом, долати бар’єри у спілкуванні та сприяти розвитку когнітивних функцій, таких як увага, пам’ять, логічне мислення. Позитивний вплив арттерапії на розвиток пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами має велике значення для формування їхньої самосвідомості та готовності до адаптації в

суспільстві. Таким чином, ефективне використання арттерапевтичних методик є важливою складовою частиною інклюзивного навчання та сприяє гармонійному розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

2.2. Модель з художньо-естетичного розвитку дітей з ООП

Художньо-естетичний розвиток дітей є багатогранним процесом, що включає в себе не тільки здобуття практичних навичок, але й розвиток емоційної чутливості, креативності та особистісної самовираженості. Для дітей з особливими освітніми потребами художньо-естетичний розвиток стає не лише шляхом до самовираження, а й важливою складовою корекційного та адаптаційного процесу в умовах інклюзивного навчання.

Моделювання є важливим та ефективним методом у педагогіці та дидактиці, оскільки воно дозволяє інтегрувати теоретичні знання з практичними спостереженнями, що, в свою чергу, сприяє глибшому розумінню та спрощенню складних педагогічних процесів. Завдяки цьому методу можна створити умовні, але наочні образи або моделі, що відображають основні аспекти навчального процесу, що дає можливість ефективно планувати й адаптувати педагогічні стратегії. Моделювання є одним із ключових пізнавальних засобів, поряд із такими методами, як спостереження, експеримент, аналіз і синтез, що дозволяє забезпечити науково обґрунтовані підходи до реалізації педагогічних завдань. Використання моделювання допомагає педагогам адаптувати навчальний процес до конкретних потреб дітей, особливо тих, хто має особливі освітні потреби, сприяючи розвитку їхніх здібностей і забезпечуючи більш ефективне навчання та виховання.

Моделювання – це науковий метод пізнання явищ та процесів за допомогою відтворення їх характеристик на інших об’єктах – спеціально створених з цією метою моделях [60, с. 337]. Сучасна педагогічна та науково-педагогічна література дедалі частіше звертається до моделювання як методу

пізнання. Цей підхід детально розглянутий у наукових роботах українських вчених таких, як В. Гриньов, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, В. Чайка та ін.

Моделювання характеризується здатністю репрезентувати складні процеси управління та їх проєктування, що сприяє інтеграції інноваційних підходів у педагогічну практику. Це є цілеспрямований творчий процес, який поєднує конструктивно-проєктну діяльність з аналітико-синтетичними методами, орієнтуючись на відображення об’єкта як цілісної системи або окремих її складових елементів. Моделювання сприяє визначенню функціональної направленості об’єкта, забезпечує стабільність його функціонування та потенціал для подальшого розвитку, що є ключовим аспектом в оптимізації педагогічних процесів.

Процес моделювання слугує відтворенням характеристик одного об’єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення. Сама ж модель характеризується чітко визначеними компонентами, які складають систему із схематично поданими зв’язками між компонентами, які генерують і породжують порівняльне вивчення різних галузей явища або процесу [55, с. 2]. Результатом процесу моделювання є модель, яка набуває конкретної форми і виконує різноманітні функції відповідно до визначених цілей та завдань. Моделювання сприяє систематизації дослідження явищ і процесів, забезпечуючи їх цілісне представлення, дозволяє виявити більш детальні взаємозв’язки між окремими складовими, створюючи умови для формування комплексних класифікацій і сприяючи перевірці теоретичних концепцій. Модель явища або процесу відображає його динаміку, послідовність змін стану та етапи розвитку; вона завжди є штучно сконструйованим об’єктом, що надає ідеалізовану репрезентацію оригінального об’єкта [60].

Узагальнюючи результати аналізу значення терміну «модель», можна зробити висновок, що це певна схематична система (або зображення), яка здатна прогнозувати результати досліджуваного явища або наукової концепції.

Вирішення даної проблеми вбачаємо у розробці Моделі з художньо-естетичного розвитку дітей з ООП (рис. 2.15).

Мета Моделі художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами полягає в ефективному використанні арттерапії та нетрадиційних методів малювання як інструментів для формування пізнавальної діяльності дітей. Застосування цих методів сприяє розвитку творчих здібностей, емоційної виразності та сенсорних навичок дітей з ООП, а також допомагає покращити їх соціальну адаптацію, комунікаційні навички та інтелектуальний розвиток.

Рисунок 2.15. Модель з художньо-естетичного розвитку дітей з ООП

Модель орієнтована на індивідуальний підхід до кожної дитини, враховуючи її особливості та потреби, що забезпечує інтеграцію арттерапевтичних практик у навчальний процес для створення сприятливого середовища для всебічного розвитку. Отже, перед нами постає важливе завдання – необхідність пошуку інноваційних форм впровадження занять з нетрадиційного малювання, як методу формування пізнавальної сфери дитини з ООП молодшого дошкільного віку.

Завдяки такому підходу діти з особливими освітніми потребами отримують можливість розвивати свої творчі здібності, адаптуватися до соціального середовища та набувати важливих навичок, необхідних для успішного особистісного та соціального розвитку.

Представлена модель спрямована на досягнення таких основних цілей:

– розвиток пізнавальної діяльності. За допомогою арттерапії та художньо-естетичних занять діти з ООП мають можливість розвивати пізнавальні процеси, зокрема увагу, пам’ять, уяву та мислення. Арттерапевтичні методи дозволяють стимулювати інтерес до навколишнього світу, покращувати здатність до аналізу, спостереження та самостійного пошуку рішень;

– підтримка емоційного розвитку. Модель сприяє розвитку емоційної чутливості дітей, допомагаючи їм краще усвідомлювати свої почуття та емоції, а також навчаючи їх способам їхнього вираження через різні види мистецтва, зокрема малювання, ліплення, музику. Завдяки арттерапії діти можуть вивільняти свої емоції, знижувати рівень стресу та тривожності, а також розвивати здатність до саморегуляції;

– соціальна адаптація та комунікативний розвиток. Заняття арттерапією сприяють соціальній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. Вони навчаються взаємодіяти з однолітками та дорослими, вчаться виражати свої думки і почуття, формуючи навички соціальної поведінки, комунікації та співпраці в колективі;

– творчий розвиток та самовираження. Арттерапевтичні методи сприяють розвитку творчого потенціалу дітей, що є важливим аспектом у формуванні їхніх

естетичних уподобань та художнього бачення світу. Творчі заняття дозволяють дітям проявити свою індивідуальність, сприяють розвитку уяви, креативності та самовираження через різні види мистецтва;

– інтеграція батьків у процес розвитку дитини. Модель передбачає активну участь батьків у творчому розвитку своїх дітей. Педагоги організовують майстер-класи та консультації для батьків, допомагаючи їм краще зрозуміти потреби дитини, а також надаючи рекомендації щодо використання арттерапевтичних методів вдома.

Розроблений навчально-методичний комплекс включає наступні компоненти:

Методичний контент представлено орієнтовним перспективним плануванням (Додаток Б), яке розроблено відповідно до вимог «Базового компоненту дошкільної освіти», де система перспективного планування структурована за місяцями і тижнями з позначенням теми. А також з метою покращення психо-емоційного стану дитини з ООП під час навчальних занять художньо-естетичного розвитку розроблено та структуровано рекомендації батькам та вихователям перед початком та під час занять з нетрадиційного малювання (Додаток В), Індивідуальною програмою розвитку дитини (ІПР).

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – це документ, який розробляється для дитини з особливими освітніми потребами і містить персоналізований план, що включає цілі, завдання, методи і форми навчання, а також корекційні заходи, спрямовані на максимальний розвиток потенціалу дитини. Основна мета ІПР – забезпечити індивідуалізований підхід до навчання та розвитку, враховуючи конкретні потреби, можливості та проблеми дитини. У нашому дослідженні було розроблено індивідуальну програму розвитку саме для дитини з розладами аутистичного спектру. ІПР створена на основі Комплексної програми розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт», яка розроблена з урахуванням сучасних тенденцій щодо інклюзивної освіти дітей з особливими потребами, а також – новітніх підходів до навчання та розвитку дітей з розладами аутистичного спектра [37, с. 1].

Визначимо основні концептуальні підходи до організації корекційно-розвивального та навчального процесів для дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру (РАС):

– орієнтація на всебічний розвиток, з акцентом на психомоторні, соціальні та інтелектуальні аспекти розвитку дітей;

– формування соціальних навичок як основного напрямку розвитку, що має стати фундаментом для всієї корекційно-розвивальної роботи з дитиною;

– створення освітньої програми, яка враховує особливості сприйняття та обробки інформації дітьми з аутизмом (організація простору, часу та діяльності);

– проведення корекційно-розвивальних та навчальних занять у мікрогрупах, де кожній дитині з аутизмом надається підтримка кваліфікованого спеціаліста;

– оцінка результативності освітнього процесу за індивідуальними показниками розвитку дитини (індивідуальна корекційно-розвивальна програма);

– поступова робота з родиною, розглядаючи її як систему підтримки [37].

На початку перед педагогами стоїть завдання розвитку найпростіших вмінь а вже потім ставлять більш складні задачі. Тобто розвивальні та виховні завдання обов’язково мають мати поступальне вирішення і носять характер поступово зростаючих ускладнень. Якщо дитина ООП, зокрема з РАС зацікавилась, спостерігає а потім проявляє інтерес до повторювань певних рухів можна сказати з впевненістю, що всі ці дії є показниками успішного розвитку.

На основі вище сказаного було розроблено Індивідуальну програму розвитку (ІПР) дитини з ООП, зокрема з РАС на 2023/2024 навчальний рік (табл. 2.1). На початковому етапі необхідно зібрати інформацію про особливості розвитку дитини, зокрема щодо стану здоров’я, фізичного і мовленнєвого розвитку, когнітивної та емоційно-вольової сфер, навчальної діяльності, а також рівня знань, здібностей, умінь і навичок, а також виявити її особливі освітні потреби.

Таблиця 2.1

Індивідуальна програма розвитку дитини

Календарний період	Зміст	Джерело інформації
Вересень 2023	Розрізняє предмети за кольором, розміром, формою, шириною, висотою. Знаходить предмети за потрібною ознакою. Виконує команди з розстановкою предметів з значною допомогою. Орієнтується у просторі, виконуючи вправи на показ верх та низ, ліво/право зі значною допомогою.	Вчитель-дефектолог
Вересень 2023	Ігрова діяльність має хаотичний характер. Не спілкується з однолітками. Потребує постійної допомоги. Обумовлених заздалегідь правил гри не завжди дотримується.	Комплексне спостереження (1) Вихователі
Вересень 2023	На заняттях, як правило не уважний. Темп роботи повільний. Постійно потребує допомоги.	Комплексне спостереження (2) Вихователі
Вересень 2023	Навички користування ножицями на етапі формування. Добре володіє пензлем, олівець з допомогою. Досить добре володіє навичками розфарбовування, сила натиску сформована, але потребує іноді корекції.	Комплексне спостереження (3) Вихователі
Вересень 2023	Знає свій одяг. Вдягається та взувається з незначною допомогою. Іграшки складує за нагадуванням. з фізичною підтримкою миє руки з милом, користується рушником.	Комплексне спостереження (4) Вихователі
Вересень 2023	Переважає позитивний емоційний фон, але часом виникають тривожні капризи. Швидко втомлюється. Емоційно реагує на похвалу. Стримано реагує на зауваження.	Комплексне спостереження (5) Вихователі
Вересень 2023	Виконує завдання, сидячи за столом в умовах групової роботи протягом 15-20 хвилин. Навички конструювання формуються. Аплікація виконує з задоволенням, але потребує допомоги. Не завжди дотримується інструкцій.	Комплексне спостереження (6) Вихователі
Вересень 2023	Дитина охайна, доглянута. спілкування з мамою спокійне.	Комплексне спостереження (7) Вихователі
Вересень 2023	Ходить без підтримки та допомоги. Не володіє навичками переходу з одного темпу виконання вправ на інший. Намагається контролювати свої дії в русі. В позитивному настрої відвідує заняття з фізкультури.	Інструктор з фізкультури
Вересень 2023	Спілкується окремими короткими словами, типу «так»/«ні». Є навички звуконаслідування. Може повторити деякі короткі слова. Тонус м’язів артикуляційного апарату знижений. Пасивний словник формується, активний низький. Не дає відповіді на запитання. Користується показовим жестом.	Вчитель-логопед
Вересень 2023	Дитина активно проявляє зацікавленість до запропонованої діяльності. Увага не стійка. Дрібна моторика розвинена не достатньо. З допомогою виконує завдання.	Психолог

Важливо також визначити додаткові освітні та соціальні потреби дитини, такі як супровід асистента, консультації психолога та логопеда, заняття лікувальною фізичною культурою (ЛФК) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги з використання методів арттерапії

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Періодичність
ЛФК	Сестра медична з ЛФК	Спортивна зала	2 години на тиждень
Соціальний світ	Асистент вихователя, вихователі	Групове середовище	постійно
Емоційно-вольовий розвиток	Практичний психолог	Кабінет психолога	1 година на тиждень
Корекція мовлення	Вчитель-логопед	Кабінет корекційної педагогіки	2 години на тиждень
Корекція/активізація пізнавальної сфери	Вчитель-дефектолог	Кабінет корекційної педагогіки	1 година на тиждень

Вибір освітньої програми для дітей середнього дошкільного віку здійснюється на основі потреб і особливостей розвитку кожної дитини, з урахуванням принципів інклюзивного навчання та індивідуального підходу. Вихователь групи обирає таку програму, яка відповідає вимогам розвитку дітей, стимулюючи їх творчий потенціал, пізнавальну активність і соціалізацію.

Через пів року після початку реалізації програми проводиться перегляд Індивідуальної програми розвитку дитини, здійснюється висновок щодо ефективності розробленої програми (табл. 2.3). Це дає змогу оцінити прогрес у навчанні, коригувати напрямки освітнього процесу та при необхідності внести зміни для більш ефективного розвитку дитини. Перегляд також включає моніторинг змін у фізичному, мовленнєвому та когнітивному розвитку, а також у сфері соціальних навичок і емоційного стану дитини.

Таблиця 2.3

Перегляд індивідуальної програми розвитку дитини

Календарний період	Зміст	Джерело інформації
Лютий 2024	Відвідує садочок із задоволенням, має бажання спілкуватися з однолітками. Набуває вмінь та навичок у комунікації з однолітками, взаємодіє у грі. Ще залишається чутливим до шуму, гучних звуків. Темп роботи на заняттях повільний. Самостійно виконує нескладні завдання. Інколи потребує допомоги. На похвалу реагує посмішкою. На зауваження реакція переважно стримана. Володіє навичками самообслуговування. Може сказати про свої бажання короткими реченнями. Батьки цікавляться життям дитини у групі, приймають участь у житті групи.	Вихователі
Лютий 2024	Може розкласти предмети або картинки з їх зображенням за порядком зростання. Сортує за родовими категоріями. Складає розрізні картинки з 4-6-ти з горизонтальними та вертикальними розрізами. Має складнощі у складанні розрізних картинок із діагональними розрізами. Орієнтується у поняттях «вверх», «низ», «ліво», «право» з допомогою. Знаходить відповідну цифру до кількості предметів.	Вчитель-дефектолог
Лютий 2024	Збільшилась концентрація уваги. Спостерігається порушення знаходження артикуляційної пози. Може показати та знайти предмети, що знаходяться у певному місці (праворуч і ліворуч, під чимось, всередині чогось). Підбирає предметні картинки до слів, що починаються з відповідного звуку, але з допомогою. Фонематичний слух розвивається повільно. Самостійно складає короткі речення.	Вчитель-логопед
Лютий 2024	Збільшився час концентрації уваги. Процеси переробки інформації та темп діяльності уповільнений. Дрібна моторика розвинена не достатньо. Передає словами свій фізичний і психологічний стан (переважно короткими словами та реченнями). Фон настрою ще переважає тривожний, потребує підтримки дорослого.	Психолог
Лютий 2024	Фізичний розвиток значно покращився. Збільшилась сила рук. Може орієнтуватися у знайомому просторі. Виявляє інтерес до рухливих ігор.	Інструктор з фізкультури

Отже, як бачимо Індивідуальна програма розвитку дитини є важливим інструментом для забезпечення ефективного та збалансованого розвитку кожної дитини, особливо дітей з особливими освітніми потребами. Вона дозволяє враховувати індивідуальні характеристики дитини, її потреби, здібності та інтереси, що сприяє створенню оптимальних умов для її розвитку в освітньому процесі. Регулярний перегляд і корекція цієї програми забезпечують своєчасне

реагування на зміни в розвитку дитини, коригування навчальних та корекційних підходів, а також створення найбільш комфортного середовища для досягнення успіху в навчанні та соціалізації. Індивідуальна програма розвитку є основою для систематичного моніторингу та підтримки розвитку дитини, що забезпечує її гармонійний розвиток у різних сферах життя.

Моніторинг є інструментом контролю за освітнім процесом, що передбачає організацію збору, зберігання, обробки та поширення інформації про діяльність педагогічного колективу дошкільного навчального закладу. Це забезпечує постійний нагляд за станом освітньої роботи та сприяє прогнозуванню розвитку дошкільної освіти. Основним змістом моніторингу є фіксація результатів розвитку, навчання та виховання дітей протягом певного періоду часу.

Рівні засвоєння матеріалу поділяються на:

– високий (самостійно виконує завдання);

– достатній (розуміє запитання і потребує незначної допомоги вихователя);

– середній (не розуміє завдання і потребує значної допомоги);

– низький (дитина не розуміє суті завдання і не може його виконати).

На основі Індивідуальної програми розвитку (ІПР) можна розробляти заняття з нетрадиційного малювання (Додаток А) та оцінювати вміння і навички дитини з особливими освітніми потребами, зокрема з аутизмом, що сприятиме розвитку та збагаченню її пізнавальної сфери.

Мультимедійний контент представленно з використанням на заняттях засобів наочності отримання інформації у вигляді фото, анімації, відео, аудіоінформації, що дозволяє зацікавити дітей з ООП у здобутті знань, віднайти стимули щодо активізації самостійної пізнавальної діяльності, творчого наукового пошуку, та мотивації до навчання. Мультимедійний контент для художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами використовується на заняттях для подачі інформації використання методів арттерапії, нетрадиційних методів малювання через наочні такі як фото, анімація, відео та аудіо. Це дозволяє зацікавити дітей з ООП у процесі здобуття

знань, стимулює активізацію їх самостійної пізнавальної діяльності, творчого наукового пошуку та підвищує мотивацію до навчання.

Інтерактивний контент репрезентує використанням на заняттях інтерактивних завдань на основі складанні пазлів, розмальовок, інтерактивних ігор тощо, що вбачає за мету активізацію мислення у дітей з ООП та стимулювання розвитку умінь вирішувати проблеми. Має на меті активізацію мислення дітей з ООП та стимулювання художньо-естетичного розвитку їхніх навичок вирішення проблем через творчі та арттерапевтичні методи, нетрадиційні методи малювання.

Організація проведення занять за розробленою моделлю художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами передбачає використання як очного, так і дистанційного формату навчання. Такий комбінований підхід створює оптимальні умови для розвитку художньо-естетичних здібностей дітей, забезпечуючи індивідуальний підхід і взаємодію на всіх етапах навчання.

Очні заняття з художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами передбачають їх безпосередню присутність у закладі дошкільної освіти, де вихователь активно застосовує мультимедійні технології для корекції та стимуляції різних сенсорних зон дітей, використовуючи методи арттерапії та нетрадиційні техніки малювання. Це надає більше можливостей для створення дидактичних матеріалів та наочних посібників, що сприяє більш ефективному розвитку творчих здібностей дітей та полегшує сприйняття навчального матеріалу.

Організація дистанційних занять з художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами за допомогою сучасних цифрових технологій дає можливість ознайомити дітей з різними методами арттерапії та нетрадиційними техніками малювання. Це забезпечує навчальний процес за умов віддаленості між учасниками, де взаємодія відбувається через інтерактивні платформи, електронну пошту, форуми та соціальні мережі. Заняття можуть проводитись як у асинхронному форматі, з затримкою у часі, так і в синхронному

режимі, коли учасники одночасно перебувають в електронному середовищі та спілкуються через аудіо- або відеоконференції [23]. Для проведення таких занять зазвичай використовуються платформи Zoom, Google Meet, Viber, що дозволяють інтегрувати арттерапевтичні методики та творчі практики на відстані.

Zoom є сучасним інструментом для організації відеоконференцій та онлайн-зустрічей, що активно використовується в арттерапії для художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Цей сервіс дозволяє проводити віртуальні заняття, що забезпечують ефективну взаємодію між вихователями, дітьми та їхніми батьками. Для використання Zoom необхідно мати обліковий запис, що дає можливість організовувати індивідуальні та групові заняття, проводити творчі арттерапевтичні сесії, а також здійснювати корекційну роботу з дітьми в реальному часі. Завдяки Zoom, арттерапевтичні методи можуть бути адаптовані до онлайн-середовища, що дозволяє дітям з особливими освітніми потребами активно залучатися до творчих вправ, зокрема за допомогою нетрадиційних методів малювання, що сприяє розвитку емоційної виразності та художньо-естетичних навичок.

Google Meet є потужним інструментом для організації та проведення відеозустрічей і конференцій, що активно використовується в арттерапії для художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Під час занять учасники мають можливість спілкуватися як голосом, так і через текстовий чат, а також демонструвати екран, що дозволяє використовувати інтерактивні дошки для малювання та презентацій. Ці можливості дають змогу впроваджувати нетрадиційні методи малювання, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей, їх емоційної виразності та художньо-естетичних навичок через віртуальну взаємодію.

У контексті художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами Viber може бути використаний для віртуальних занять з дітьми та батьками вихованців, де застосовуються нетрадиційні методи малювання, що сприяють розвитку творчих здібностей і емоційної виразності дітей. Через цю

платформу діти можуть отримувати індивідуальні консультації, брати участь у групових творчих заняттях, обмінюватися своїми роботами і отримувати підтримку від вихователів та батьків.

Для реалізації мультимедійності педагогам ЗДО доцільно використовувати такі додатки, як:

InShot може стати чудовим інструментом в арттерапії для художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами завдяки своїй доступності та простоті у використанні. Використання цього додатку дозволяє дітям активно взаємодіяти з відеоконтентом, що може допомогти їм у розвитку креативності, покращенні моторних навичок і вираженні емоцій через відеоарт.

Пропонуємо декілька способів поєднати InShot у заняттях арттерапією:

Творче вираження через відео: Діти можуть створювати відео, знімаючи свої художні роботи або заняття з творчості, і потім редагувати їх, додаючи ефекти, музику або текст. Це дозволяє дітям не лише проявити свою індивідуальність, але й отримати задоволення від процесу редагування та створення відео. Розвиток емоційної виразності: Використання музики та фільтрів в InShot допомагає дітям краще виразити свої емоції, змінивши настрій відео. Наприклад, можна додавати музику, яка відображає відчуття або емоції дитини, таким чином допомагаючи їй розуміти та переживати свої почуття. Покращення уваги та концентрації: Процес редагування відео, особливо з додаванням дрібних деталей, допомагає дітям з особливими освітніми потребами розвивати увагу до деталей і тренувати концентрацію.

Інтерактивні заняття: Діти можуть працювати в парах або групах, створюючи відео про спільні творчі проекти, що розвиває комунікативні навички та вміння працювати в команді. Це також допомагає створити позитивну атмосферу співпраці і підтримки. Інтеграція з іншими видами мистецтва: Відео можна поєднувати з іншими видами мистецтва, такими як живопис або скульптура. Діти можуть знімати свої роботи або процес їх створення і редагувати це відео в InShot, надаючи йому додаткові творчі елементи. Завдяки інтуїтивно зрозумілому інтерфейсу InShot цей додаток стане корисним

інструментом як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для викладачів або терапевтів, які працюють з ними. Це дозволяє легко адаптувати заняття під індивідуальні потреби дітей і створювати цікаві та корисні творчі вправи.

Зокрема, Canva – це безкоштовний онлайн-інструмент для графічного дизайну, який чудово підходить для створення презентацій, плакатів, відео та інших творчих матеріалів, що може бути ефективно використано в арттерапії для художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки широкому вибору шаблонів, інструменту для редагування контенту та можливості швидко змінювати фон або розмір елементів, діти можуть вільно експериментувати з різними візуальними матеріалами, виражаючи свої емоції та креативність. Пропонуємо декілька прикладів використання Canva в роботі з дітьми та батьками вихованців щодо використання методів арттерапії, нетрадиційних технік з формування пізнавального розвитку дітей з ООП на заняттях з художньо-естетичного розвитку дітей з ООП.

Створення простих та яскравих ілюстрацій для підтримки емоційного вираження: Canva дозволяє дітям створювати кольорові картинки, що відображають різні емоції. Для дітей з особливими потребами, таких як аутизм, це може стати корисним інструментом для вираження своїх почуттів через образи. Наприклад, дитина може вибирати емоційні смайлики або малювати картинки, які символізують її емоційний стан. Анімації для розвитку дрібної моторики та когнітивних навичок: Canva надає можливість створювати прості анімації та відео. Діти можуть взаємодіяти з елементами дизайну, перетягуючи їх, змінюючи кольори, розміри або анімаційні ефекти. Це дозволяє не лише розвивати творчі здібності, а й тренувати дрібну моторику та увагу.

Презентації та картинки для створення історій: Створення простих презентацій із текстами та картинками може допомогти дітям з особливими освітніми потребами покращити навички мовлення і уяву. Вони можуть разом з педагогом або терапевтом створювати картинки для історій, комбінуючи текст та зображення, що також сприяє розвитку мовних та когнітивних здібностей.

Картки з позитивними афірмаціями та мотиваційними цитатами: Canva дозволяє створювати картки з позитивними повідомленнями, які можна використовувати для підтримки впевненості дітей з особливими потребами. Діти можуть самі створювати ці картки, вибираючи кольори, шрифти та зображення, що підходять до їх емоційного стану. Колажі та фотогалереї: Створення колажів та фотогалерей з фотографій дітей або їхніх робіт допомагає зміцнити позитивне самовідчуття та розвиток творчого мислення. Діти можуть вибирати зображення, розміщувати їх у різних комбінаціях, що сприяє розвитку навичок просторового мислення та комунікації.

Графічні вправи для розвитку кольорової ідентифікації та візуального сприйняття: Canva дозволяє створювати графічні вправи, які допомагають дітям покращувати здатність до розпізнавання кольорів, форм і візуальних образів. Наприклад, можна створювати прості ігри або завдання на визначення кольору чи форми, що дуже корисно для розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Використання Canva в арттерапії дозволяє не лише розвивати творчі навички у дітей, а й підтримує їхній емоційний та соціальний розвиток, що є важливим для дітей з особливими освітніми потребами.

Також надзвичайно корисним інструментом для арттерапії в контексті художньо-естетичного розвитку дітей з ООП може бути Microsoft PowerPoint. Завдяки своїй простоті у використанні та багатофункціональності, PowerPoint надає можливості для створення інтерактивних та творчих занять, які сприяють розвитку різних навичок у дітей. Пропонуємо декілька способів поєднати Microsoft PowerPoint з арттерапією для таких дітей з ООП:

Створення візуальних історій: Діти можуть створювати слайд-шоу, використовуючи власні малюнки, фотографії або картинки. Вони можуть розповідати історії через зображення, текст і анімації, що дозволяє розвивати їхню уяву, творчість та здатність до вираження емоцій. Розвиток моторики та координації: Робота з PowerPoint допомагає дітям покращити свої навички моторики через натискання кнопок, переміщення об’єктів і малювання на слайдах. Це може бути корисним для розвитку дрібної моторики, зокрема у дітей

з особливими освітніми потребами. Використання анімацій та звуків для вираження емоцій: Діти можуть додавати анімації до об’єктів на слайдах, щоб візуально передати емоції або настрої. Це може бути корисним інструментом для розвитку емоційної виразності і комунікації, особливо для дітей, які мають труднощі у вербальному спілкуванні.

Інтерактивні вправи та ігри: За допомогою PowerPoint можна створювати інтерактивні вправи, такі як вікторини, головоломки або інтерактивні малюнки. Це дозволяє дітям не тільки творити, але й розвивати логічне мислення, увагу та зосередженість. Колективна робота та співпраця: PowerPoint дозволяє створювати групові проекти, де кілька дітей можуть працювати над спільною презентацією. Це розвиває комунікаційні навички, навички співпраці та взаємодії, що особливо важливо для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Сенсорний підхід: Для дітей з особливими потребами, які мають сенсорні порушення, можна використовувати PowerPoint для створення мультимедійних слайдів, які включають звуки, кольори, анімації, що дозволяє залучати різні сенсорні канали для покращення сприйняття.

Індивідуалізація навчання: Завдяки можливостям Microsoft PowerPoint можна адаптувати матеріали під потреби кожної дитини. Це дає можливість створити презентації, які відповідають інтересам, рівню розвитку та специфічним потребам дітей з особливими освітніми потребами.

Використання Microsoft PowerPoint в арттерапії для дітей з особливими освітніми потребами не тільки сприяє розвитку їхніх творчих здібностей, але й допомагає покращити комунікаційні, когнітивні та соціальні навички, що є важливою частиною їхнього всебічного розвитку.

Отже, реалізація Моделі з художньо-естетичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами надає можливість організувати навчальний процес на сучасному рівні, використовуючи як очні, так і дистанційні формати занять. Такий підхід дозволяє ефективно формувати пізнавальну діяльність дітей, стимулюючи їх творчі здібності та емоційну виразність через методи арттерапії. Використання нетрадиційних технік малювання є важливим

інструментом для розвитку як інтелектуальних, так і сенсорних здібностей дітей з ООП, оскільки ці методи враховують індивідуальні потреби кожної дитини та дозволяють знаходити альтернативні шляхи для вираження їх емоцій і думок. До того ж, завдяки впровадженню арттерапевтичних методів у навчальний процес, створюється сприятливе середовище для соціалізації дітей, розвитку їх комунікативних навичок та покращення взаємодії з оточуючими. Застосування такої моделі забезпечує комплексний підхід до розвитку дітей з ООП, враховуючи їх унікальні потреби та можливості, і сприяє їх гармонійному розвитку у всіх сферах.

2.3. Методичні рекомендації щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами

Арттерапія є важливим інструментом для розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП), оскільки сприяє не тільки емоційному вираженню, а й інтелектуальному та сенсорному розвитку. Зокрема, методи нетрадиційного малювання, як частина арттерапії, можуть бути ефективними для формування пізнавальної діяльності дітей. Вони дозволяють створити інклюзивне середовище, в якому діти з ООП можуть розвиватися, вивчати нове, розширювати свої можливості через творче самовираження.

– Арттерапія як засіб розвитку пізнавальної діяльності:

Арттерапія включає використання різних мистецьких практик – малювання, ліплення, музики, танцю тощо – як інструментів для розвитку емоційної та когнітивної сфери дітей. Для дітей з ООП арттерапія є важливим інструментом:

Активізації пізнавальної діяльності. Використання арттерапевтичних методів допомагає стимулювати інтерес до навчання, розвиває уважність, спостережливість та уяву.

Розвитку дрібної моторики та координації рухів, що в свою чергу покращує здатність до сприйняття навколишнього світу через органи чуттів, а також сприяє формуванню зв’язків між емоціями та фізичними діями.

Мовленнєвого розвитку. Опис творчих процесів, обговорення результатів роботи можуть стимулювати розвиток мовлення, сприяють збагаченню словникового запасу та розвитку комунікативних навичок.

– Методи арттерапії для формування пізнавальної діяльності:

Нетрадиційні техніки малювання. Використання різних матеріалів та інструментів для малювання (наприклад, пальцеве малювання, малювання на різних поверхнях, використання різних текстур) дозволяє дітям з ООП експериментувати і відкривати нові способи вираження своїх думок та почуттів. Це не лише стимулює творчість, але й розвиває критичне мислення та увагу до деталей.

Малювання з закритими очима. Ця техніка допомагає дітям сконцентруватися на відчуттях від матеріалів і формуванні уяви, без втручання візуальних образів. Вона розвиває сенсорне сприйняття і допомагає формувати уявлення про простір та форми.

Малювання «на відчуття». Цей метод передбачає, що дитина малює, використовуючи лише свої відчуття (наприклад, текстури, запахи, звуки), без попереднього бачення малюнка. Це сприяє розвитку тактильного та сенсорного сприйняття.

Малювання за допомогою музики. Діти малюють, слідуючи ритму музики або відповідно до емоцій, які вона викликає. Це дозволяє поєднати творчість із емоційною виразністю, допомагаючи дітям виразити себе через звук та образ.

– Індивідуалізація підходу до кожної дитини:

Для дітей з ООП важливо використовувати індивідуальний підхід. Арттерапія може бути адаптована під рівень розвитку кожної дитини, що дає змогу організувати заняття, відповідно до її потреб і можливостей. Ключові аспекти:

Оцінка розвитку кожної дитини. Важливо провести попереднє оцінювання фізичних, інтелектуальних, емоційних та мовленнєвих можливостей дитини для того, щоб визначити найбільш ефективні техніки арттерапії.

Індивідуальні корекційно-розвивальні програми. Кожен дитячий розвиток унікальний, тому використання арттерапії має бути індивідуалізованим і спрямованим на конкретні аспекти розвитку дитини. Це можуть бути програми, спрямовані на розвиток дрібної моторики, емоційної виразності або мовленнєвого розвитку.

Врахування специфіки сприйняття. Діти з аутизмом або іншими особливими освітніми потребами можуть мати унікальні способи сприйняття навколишнього світу. Тому в роботі з ними необхідно створювати середовище, яке стимулює розвиток і не перевантажує сенсорну систему дитини.

– Робота з емоціями через арттерапію:

Арттерапія є ефективним засобом для роботи з емоціями дітей з ООП, оскільки вона допомагає виразити почуття, що можуть бути важко висловлені словами. Техніки малювання дозволяють дітям:

Проявляти свої почуття і переживання, що є важливим кроком до розвитку емоційної самосвідомості.

Знижувати рівень тривожності. Творча діяльність допомагає дітям заспокоїтися і знизити стрес, що особливо важливо для дітей з аутизмом або іншими емоційними розладами.

Покращувати самооцінку через відчуття досягнення під час завершення творчого процесу.

– Поради для педагогів:

Створіть сприятливу атмосферу для творчості. Заняття арттерапії повинні проводитись у спокійній, невимушеній обстановці, де дитина не відчуває тиску або занадто строгих вимог.

Надайте вибір. Дітям потрібно дати можливість обирати, що вони хочуть створити або з яким матеріалом працювати. Це підвищить їхню мотивацію і зацікавленість.

Підтримуйте творчий процес. Важливо підтримувати дитину в процесі роботи, надавати позитивний зворотний зв’язок і хвалити навіть за маленькі досягнення.

Не обмежуйте творчість. Пам’ятайте, що немає правильного або неправильного малюнка. Важливо дозволити дітям самовиражатися без критики.

Використовуйте різні методи арттерапії. Варіюйте техніки малювання, що дасть можливість дітям розвивати різні аспекти своєї творчості та пізнавальної діяльності.

Використання арттерапії та нетрадиційних методів малювання у навчальному процесі для дітей з особливими освітніми потребами дозволяє не лише розвивати пізнавальні та творчі здібності, але й сприяє поліпшенню емоційного та соціального розвитку. Ці методи допомагають дітям виразити себе, подолати бар’єри у спілкуванні та стимулювати бажання вчитися. Важливим аспектом є індивідуальний підхід до кожної дитини, що дозволяє адаптувати заняття відповідно до її потреб та можливостей, забезпечуючи таким чином гармонійний розвиток і позитивний результат.

Діти виявляють інтерес до малювання, відображаючи те, що вони сприймають через органи чуття – зір, слух, дотик. Згідно з дослідженнями, кожна дитина має творчий потенціал, який проявляється за умови створення сприятливого до творчості середовища.

Малювання в житті дитини важко переоцінити. Залучаючи дітей до малювання, можна пробудити в них вроджені таланти. Для дітей з ООП дуже важливим є знайомство з різними техніками образотворчого мистецтва.

Нетрадиційне малювання є найдоступнішим засобом самовираження для дітей, зокрема для тих, хто має особливі освітні потреби (ООП). Відомо, що діти з ООП потребують частої зміни видів діяльності, що зумовлено короткотривалому утриманні уваги. А саме засоби нетрадиційного малювання здатні компенсувати втрату уваги засобом незвичності та нестандартності виконання завдання. Нетрадиційні техніки дозволяють дітям опановувати різноманітні способи зображення, що розширює межі можливості вибору. Така

діяльність сприяє розвитку творчих здібностей, креативності та формування пізнавальних процесів.

Ізотерапія розглядається як процес взаємодії між педагогом і дитиною через образотворче мистецтво. Ізотерапія є одним з найпростіших і найцікавіших напрямків арт-терапії. Головною перевагою цього методу є те, що дитячий психолог може використовувати ізотерапію в будь-якому віці. Дитина може малювати пальчиками на великих аркушах паперу, простими або кольоровими олівцями. Нам не потрібна здатність дитини малювати в ізотерапії, що дає більш цікаві матеріали для подальшої роботи та більш цікаві результати.

Як ми вже з вами раніше з'ясували арттерапія спрямована на розвиток уваги, пам'яті, мислення, сприйняття. Арттерапія сприяє самовираженню, дозволяючи дітям виражати свої емоції та переживання через образотворчі методи. Це ефективний спосіб знизити психоемоційне напруження, підвищити самооцінку та виявити нові таланти й можливості. Для дітей з особливими освітніми потребами арттерапія може допомогти коригувати або зменшити деякі психічні та фізичні труднощі, характерні для таких дітей. Використання нових художніх матеріалів, що відповідають природній цікавості дітей, стимулює творчий процес без тиску чи примусу. Діти активно показують свої досягнення, радіють результатам і залучають дорослих до обговорення їх творчості. Чим більше задоволення приносить процес, тим більше діти прагнуть повторювати ці дії.

Особлива цінність цих методів полягає в тому, що вони дозволяють дітям швидко досягти бажаного результату своєї діяльності, реалізувати власний творчий задум. Різноманітність матеріалів для нетрадиційного малювання ставить перед дітьми нові завдання й активізує уяву та фантазію. Кожна з цих технік це маленька гра яка дає дітям з обмеженими можливостями змогу відчувати себе розкутими, сміливими, неординарними, розвиває уяву, творчі здібності, креативне мислення, надає повну свободу для самовираження, розвиває дрібну та загальну моторику [30, с. 167].

Налагодження комунікативної сфери з такою дитиною буде успішна, якщо:

– ввести індивідуалізовану систему заохочень;

– підтримувати простійний візуальний, вербальний і невербальний контакт;

– тримати під рукою максимальну візуалізацію;

– демонструвати на власному прикладі навички і правила поведінки (або приклад інших дітей);

– враховувати особливості сприймання й обробки сенсорної інформації;

Створення та підтримка комунікативно-мовленнєвого середовища включає:

– постійну підтримку розмови з дитиною, навіть у випадках, коли вона не відповідає;

– єдині вимоги до мовленнєвого спілкування з дитиною від усіх дорослих, що взаємодіють з нею;

– дотримання стандартів мовлення від дорослих, які оточують дитину;

– поступове ускладнення мовленнєвих ситуацій;

– організацію спеціальних мовленнєвих ігор та вправ.

Основним шляхом успішної комунікації з дітьми з особливими потребами є постійний мовленнєвий супровід їхньої діяльності. Наша мета – навчити дитину виражати свої думки якомога доступнішими способами. Важливо використовувати методи стимулювання та заохочення для підвищення мотивації до мовленнєвої активності та емоційного підйому дитини. Потрібно активно розширювати пасивний словниковий запас і поступово переводити його в активний. Ключовим завданням є розвиток ініціативності та прагнення до самореалізації у дітей, з якими ми працюємо.

Зупинимось на деяких особливостях роботи з дітьми з ООП, та розглянемо критерії успішної комунікації. Налагодження контакту з дітьми з ООП зумовлені деякими правилами, яких потрібно дотримуватись, а саме:

– Орієнтація на сенсорику: визначення сенсорних особливостей дитини з метою їх подальшого використання для дієвого результату, зумовлених вибором матеріалів, які дитині до вподоби. А також уникання сенсорних матеріалів, які негативно збуджують дитину.

– Вподобання дитини: акцентуємо увагу дитини на її вподобання, якщо це не є метою спеціального навчання.

– Незвичність і інтерес дитини: наша мета запропонувати дитині, такий вид діяльності, який викличе в неї інтерес та приверне її увагу.

Методи та техніки арт-терапії допомагають розвивати когнітивні навички, підвищувати комунікативні навички, нормалізувати самооцінку, знижувати тривожність, зменшувати прояви проблемної поведінки, підвищувати впевненість у собі, розвивати мовлення, виховувати позитивні якості особистості.

Отже, основними завданнями методів арт-терапії в роботі з дітьми є вираження емоцій, розкриття творчого потенціалу, залучення до індивідуальної творчої діяльності та виховання особистості, а також розвиток взаємодії в колективній діяльності. Для досягнення цих цілей ми розробили рекомендації для батьків і вихователів, які можна застосовувати як перед початком, так і під час занять з нетрадиційного малювання (Додаток В).

Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок, що нетрадиційні техніки малювання є ефективним засобом, який швидко засвоюється дитиною з ООП. Їх привабливість пояснюється новизною та нестандартністю, що створює природний інтерес і стимулює прагнення до експериментування. Важливим аспектом є доступність матеріалів для такої техніки, після чого вони не вимагають значних фінансових витрат. Для цього можуть бути використані підручні, природні або навіть вторинні ресурси, що робить цей підхід економічно доцільним.

Нетрадиційні техніки в образотворчому мистецтві сприяють розвитку особистості дитини з ООП творчості, образного та логічного мислення, дрібної моторики та загальної моторики. Інтелект, чіткі рухи пальців, підвищення

концентрації, стимуляція і розвиток пам’яті (дитина запам’ятовує послідовність дій), формування трудових навичок (прибирає своє робоче місце), виховання посидючості і зосередженості, самостійності. самоконтролю, сприяє розвитку почуття кольору, колірного співвідношення.

Чим далі розвивається світ, тим далі розвивається дошкільна освіта, з’являються нові форми та методи роботи з ООП вдосконалюються технології та прийоми арт-терапії, з’являються нові нетрадиційні технології роботи з дітьми які мають особливі освітні потреби. Все це суттєво впливає на процес розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та розв'язання проблеми «Арттерапія як засіб формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами». В процесі виконання дослідження, яке мало на меті визначити роль арттерапії в формуванні пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, було досягнуто кількох важливих результатів. Завдання, поставлені на початку дослідження, сприяли глибшому розумінню сутності основних понять, таких як «діти з особливими освітніми потребами», «арттерапія», «пізнавальна діяльність», а також дозволили визначити особливості роботи з цією категорією дітей. Крім того, на основі результатів аналізу, були розроблені конкретні педагогічні стратегії та методичні рекомендації для практичного застосування арттерапії в розвитку пізнавальної діяльності дітей з ООП.

Ретельне вивчення наукової літератури дозволило глибше розкрити сутність основних термінів, що стосуються дітей з особливими потребами. «Діти з особливими освітніми потребами» – це діти, які потребують додаткової підтримки через труднощі в когнітивному, мовленнєвому, соціальному чи фізичному розвитку. Визначення поняття «арттерапія» дало змогу зрозуміти її роль у корекції і розвитку емоційної, когнітивної та соціальної сфер дітей. Психологічно арттерапія сприяє вираженню почуттів і переживань через творчі методи, що є особливо важливим для дітей, які не завжди можуть висловлювати свої емоції через слова. Пізнавальна діяльність, у свою чергу, є процесом, за допомогою якого дитина взаємодіє з навколишнім світом і здобуває нові знання, вміння та навички. У випадку дітей з ООП, розвиток цієї діяльності є однією з основних цілей корекційної роботи.

Арттерапія базується на принципах психологічної підтримки та індивідуалізації підходу. Вона дозволяє створити безпечну та емоційно комфортну атмосферу для дитини, де вона може вільно виражати свої почуття та

думки через творчість. Психологічні основи арттерапії включають терапевтичний ефект, що дозволяє дитині працювати з внутрішніми конфліктами і емоційними переживаннями. Педагогічні основи арттерапії полягають у формуванні індивідуальних освітніх планів, які враховують особливості розвитку дітей з ООП і стимулюють розвиток пізнавальних і емоційних здібностей через творчі заняття. Арттерапевтичні методи, зокрема нетрадиційне малювання, дозволяють активізувати пізнавальну діяльність, покращити самовираження та соціальну адаптацію дітей.

На основі дослідження було розроблено модель художньо-естетичного розвитку для дітей з особливими освітніми потребами, яка включає використання арттерапевтичних методів для стимулювання творчого потенціалу дитини. Основна ідея цієї моделі полягає в інтеграції творчих вправ, які відповідають індивідуальним потребам дитини. Важливо, що модель враховує не лише когнітивні та фізичні аспекти розвитку, але й емоційний розвиток, оскільки це дозволяє дитині не лише навчатися новим навичкам, але й розвивати самовизначення та соціальні навички. Для дітей із розладами аутистичного спектру була розроблена індивідуальна програма розвитку, що включає спеціально підібрані арттерапевтичні методи, спрямовані на корекцію психоемоційних порушень і стимулювання пізнавальної діяльності. Ця програма передбачає не лише роботу з творчістю, а й інтеграцію соціальних і комунікативних вправ.

В результаті дослідження були розроблені методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо використання арттерапії як засобу формування пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Рекомендації включають поради щодо організації арттерапевтичних занять, використання нетрадиційних методів малювання, створення безпечного і підтримуючого середовища для розвитку творчості дитини. Особливу увагу приділено важливості співпраці з батьками, адже підтримка дитини вдома є не менш важливою, ніж у навчальному середовищі. Рекомендації включають також використання інтерактивних методів навчання, що дозволяють залучити дітей до

активного пізнання та творчості без відчуття примусу. Важливою частиною є розвиток мотивації у дітей, заохочення їх до участі в творчих процесах через використання позитивних підкріплень і створення можливостей для самовираження.

У результаті, проведене дослідження підтвердило, що арттерапія є ефективним інструментом для розвитку пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Її застосування дозволяє стимулювати не лише інтелектуальний, але й емоційний розвиток дітей, сприяє формуванню у них позитивної самооцінки, а також допомагає подолати соціальні бар’єри, з якими стикаються діти з ООП. Розроблені методичні рекомендації та моделі можуть бути успішно впроваджені в педагогічну практику, покращуючи освітній процес та забезпечуючи інклюзивну освіту для дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. Київ : Ун-т «Україна», 2010. 561 с.

2. Аніщук А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти. *Психолого-педагогічні науки*. № 5 Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 345 с.

3. Арт-терапія в роботі психолога : інноваційні підходи : зб. матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Кропивницький / за заг. ред. Жосана О. Е. (м. Кропивницький, 20–27 квіт. 2021 р.). Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2021. 150 с.

4. Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями : метод. матеріали / А. В. Хіля. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. Ч. 1. 252 с.

5. Бабій І. В. Теорія і практика арт-терапії : навч.-метод. комплекс. Умань : Алмі, 2014. 75 с.

6. Бебіх Г. Д. Розвиток творчої особистості дитини через образотворче мистецтво. *Дошкільний навчальний заклад*. 2007. № 4. С. 41–64.

7. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014. 137 с.

8. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.

9. Борисова З. Н. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.

10. Бриндіков Ю. Л. Арт-терапія : суть, можливість роботи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота».* Хмельницький, 2017. Вип. 2. С. 42–45.

11. Вахняк Н. В., Артюхова О. В. Теоретичні основи формування толерантності у старших дошкільників до дітей з особливими потребами.

Педагогічні науки : зб. наук праць. Херсон-2017. Вип. LXXIX. Т. 3. С. 71–75.

12. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в Україні : стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити : Культура – Мистецтво – Освіта – терапія в міждисциплінарній перспективі.* Wydawnitcywo uniwersytetu rzeszowskiego. 2014. Вип. 2. С. 93–103.

13. Войтко В. В. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами : сучасні підходи : навч.-метод. посіб. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 84 с.

14. Войтко В. В. Особистісний підхід науковців до характеристики затримки психічного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2016. Вип. 32. С. 289–294.

15. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільский, 2012. Вип. 20 (1). С. 293–315. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp sp 2012 20%281%2937.(дата звернення: 25.12.2024).

16. Газолішин В. Арт-терапія : мистецтво бачити. Херсон : [б. в.], 2007. 75 с.

17. Гілберт К., Пітерс Т. Аутизм. Медичний і педагогічний вплив. Київ : Видавничий дім «Сварог», 2023. 180 с.

18. Головатюк І. Г. Арт-терапія у зарубіжній науковій традиції. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 2 (41). С. 63–66.

19. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

20. Горішна Н., Майчук О. Порушення інтелектуального розвитку у дітей : підходи до діагностики. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, № 4. P. 528–539. URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24542/1/Horishna.pdf. (дата звернення: 25.12.2024).

21. Деркач О. О. Педагогіка творчості : Арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу : навч.-метод. посіб. Вінниця : ВДПУ, 2009. 95 с.

22. Дефектологічний словник : навч. посібн. / за ред. В. Бондарь, В. Синьова. Київ : МП Леся, 2011. 528 с.

23. Деякі питання організації дистанційного навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 р. № 1115. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text. (дата звернення: 20.01.2025).

24. Дімітріс А., Салацька А. П., Тарнавська Н. П., Катинська І. І. Організація інклюзивної освіти в дошкільному закладі. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 208с.

25. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навч.-метод. посіб. / авт. : Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

26. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова, Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010 р. 324 с.

27. Засенко В. В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами : *Кроки до демократичної освіти*. 2002. № 1. С. 34–36.

28. Ільченко І. С. Арт-терапія : навч. посіб. для студентів. Умань : Візаві, 2013. 150 с.

29. Калініна Л. А. Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. *Наукові праці : наук.-метод. журнал (Серія : Педагогіка).* Миколаїв, 2009. Вип. 95. С. 25–30.

30. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

31. Карук К. Гра-експериментування як засіб розвитку дослідницької активності дошкільників. *Інноваційна педагогіка.* 2020 р. Вип. 20. Т 2, С. 142–

145.

32. Квітка Н. О. Арт-терапевтичні технології в процесі інклюзивного навчання. *Діти з особливими потребами в освітньому просторі* : зб. тез доп. міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології (м. Чернігів, 10–11 жовт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 73–77.

33. Коломоєць Т. Г., Прозапас Ж. М. Особливості логопедичної роботи щодо усунення мовленнєвих порушень у дошкільників із лексико-граматичним недорозвиненням мовлення. *SWorldJournal*. 2023. Issue 17 / Part 2. P. 15–22.

34. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Саміт-Книга, 2009. 272 с.

35. Колупаєва А. А. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ : 2007. 128 с.

36. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.

37. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / наук. кер. та заг. ред. Скрипник Т. В. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 240 с.

38. Костенко Т. М., Гудим І. М. Навчання дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 184 с.

39. Кошель А. П., Кульбако Н. П. Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти : навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів, вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей дошкільного віку. Чернігів : ФОП Баликіна О. В., 2020. 90 с.

40. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Образотворча діяльність. Молодший вік : навч. посіб. Харків : Ранок, 2017. 208 с.

41. Крутій К. Л. Природничо-наукова освіта дошкільників : блоково-тематичне планування на засадах інтеґрації та методичні поради. Зима-білосніжка. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2017. 124 с.

42. Лактюшина Л. Т., Логвинова Л. Л. Формування уявлень про слово у

дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2010. Вип. 1. С. 18−193. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2010_1_26. (дата звернення: 17.12.2024).

43. Литовченко С. В. Діти з порушеннями слуху : організація підтримки та комплексна оцінка в ІРЦ. Особлива дитина : навчання та виховання. 2021. № 1. С. 19–29.

44. Литовченко С. В. Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку: навчання і супровід : монографія. Ін-т спеціальної педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ : Симоненко О. І., 2020. 276 с.

45. Лопачук Г. Розвиток пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку загального розвитку та з особливими потребами у процесі рукотворчої праці. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти :* збірник наукових праць : наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 11 (54). Рівне. : РДГУ, 2015. С. 167–170.

46. Ляшенко В. І. Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганський педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 20 с.

47. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 288 с.

48. Методичні рекомендації «Методичні аспекти формування пізнавальної активності дошкільників з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» Київ, 2017. 28 с. URL:https://surl.li/ovoxqz. (дата звернення: 10.01.2025).

49. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина» / за заг. ред. : Е. В. Бєлкіна, Н. І. Богданець-Білоскаленко та ін. 3-тє вид., доопр. та доп. Київ : Київ. Ун-т ім Б. Грінченко, 2012. 400 с.

50. Могильова Н. М. Загальне недорозвинення мовлення : теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи : навч. посіб. Слов’янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2001. 123 с.

51. Навчання дітей із порушеннями слуху : навч.-метод. посіб. / С. В. Кульбіда та ін. Харків : Ранок, 2019. 216 с.

52. Освіта дітей з порушеннями слуху : сучасні тенденції та технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Таранченко та ін. Київ : Вид. ФОП Симоненко О. І., 2018. 250 с.

53. Островська К. Аутизм : проблеми психологічної допомоги: навч. посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.

54. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : монографія. Львів : «Тріада плюс», 2012. 520 с.

55. Павлютенков Є. М. Моделювання педагогічних процесів. *Управління школою.* 2007. № 10. С. 2–19.

56. Пахомова Н. Г., Кононова М. М. Спеціальна психологія : навч. посіб. Полтава : АСМІ, 2015. 359 с.

57. Плюси і мінуси PowerPoint. URL:https://surl.li/niuziq. (дата звернення: 10.01.2025).

58. Половіна О. А. Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2016. № 9. С. 45–50.

59. Полякова Л. П. Нетрадиційні техніки малювання – стимул до творчості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2013. № 8. С. 43–50.

60. Поняття моделі. Типи моделей. Моделювання як метод дослідження об’єктів. URL : https://surl.li/gzghhe. (дата звернення: 18.01.2025).

61. Про дошкільну освіту : Закон України від 31.03.2023 р. № 2628-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text. (дата звернення: 10.11.2024).

62. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33.

63. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.2010 р. URL:https://zakon. rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text. (дата звернення: 07.11.2024).

64. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при розладах аутистичного спектра : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 341. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0341282-15#Text. (дата звернення: 07.11.2024).

65. Про освіту : Закон України від 06.10.2024 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text. (дата звернення: 07.11.2024).

66. Про реабілітацію осіб з інвалідністю : Закон України від 20.11.2024 р. № 2961-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text. (дата звернення: 07.11.2024).

67. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату. Київ : Міністерством освіти і науки України. 2015. 232 с.

68. Прохоренко Л. І., Бабяк О. О., Недозим І. В., Баташева Н. І. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. *Методичний вісник.* Київ, 2018. 23 с. URL : https://surl.li/dtosta. (дата звернення: 10.11.2024).

69. Розіна І. В Особливості розробки корекційної програми по роботі з молодшими школярами, які мають ознаки невротичних розладів. *Психологія*. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2019. Вип. 12. № 4(36). С. 69–79.

70. Саламанська декларація про причини, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. № 995_001-94. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#n12. (дата звернення: 15.11.2024).

71. Саранча І. Г., Синчук Н. В. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей із порушеннями опорно-рухового апарату. *Актуальні питання корекційної*

освіти (педагогічні науки). Вінниця, 2018. № 10. URL:http://surl.li/gqdrwp. (дата звернення: 24.11.2024).

72. Сенсорний розвиток : з досвіду роботи 3–4 роки / упоряд. : М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій. Харків : Ранок, 2012. 240 с.

73. Середа І. В., Збишко Є. А., Використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі. *Корекційна педагогіка*. Харків, 2019. Вип. 10. С. 63–66.

74. Скрипник Н. І. Психолого-педагогічні засади виховання гуманних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку : монографія. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. 153 с.

75. Сорока О. В. Зарубіжний досвід підготовки арт-терапевтів. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. Вип. 36. С. 167–170.

76. Софій Н., Найда Ю. Філософія інклюзивної освіти : наук.-метод. зб. до всеукр. наук.-практ. конф. в рамках реалізації проекту *«Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами»* / за ред. : В. В. Засенка, Н. З. Софій. К., 2007. 180 с.

77. Сухар В. Л. Ознайомлення із соціально-предметним довкіллям. Молодший дошкільний вік : навч. посіб. Харків : Ранок, 2017. 176 с.

78. Сухорукова В., Дронова О., Н. Голота, Янцур Л. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підруч. 3-є вид., переробл. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 376 с.

79. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підруч. Київ : Слово, 2010. 373 с.

80. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2016. 160 с. URL:https://studfile.net/preview/5045131/page:9/. (дата звернення: 06.09.2024).

81. Фисина Н. Нейропсихологічні механізми і причини невротизації у дітей дошкільного віку. *Психологія. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ, 2023. Вип. 2 (18) С. 99–104.

82. Форманюк Ю. В. Егоцентризм як прояв інфантильності. *Наука і освіта*. 2013. № 7. С. 98–102. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_7_23. (дата звернення: 27.11.2024).

83. Форманюк Ю. В. Особливості мислення юнаків з ознаками інфантильності. *Наука і освіта*. 2011. № 9. С. 262–265.

84. Хохловська І. Л. Корекційна педагогіка : посіб. Вінниця ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 328 с.

85. Чаусова Т. Використання арт-терапії в психолого-педогогічному супроводі освітнього *Простір арт-терапії : ресурси зцілення* : матеріали XI міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3–4 квіт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 112–114.

86. Чуприков А., Винник М., Багрій Я. Ранній дитячий аутизм : навч.-метод. посіб. 2-е вид., перероб. і доп. Івано-Франківськ; К. : Вид-во Івано-Франківської держ. мед. академії, 2005. 48 с.

87. Швайгерт Н. М. Піскова анімація в дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 12. С. 39–42.

88. Юрценюк О. С. Істерія або дисоціативний конверсійний розлад. URL:https://www.bsmu.edu.ua/blog/isteriya-abo-disocziativnij-konversijnij-rozlad. (дата звернення: 22.12.2024).

89. Янчевська Н. О. Піна, фарби й соломинка намалюють нам картинку. *Джміль*, 2014. № 4. С. 12–13.

ДОДАТКИ

Додаток А

Нетрадиційне малювання в різних техніках для дитини з РАС

Техніка «Малювання поролоном»

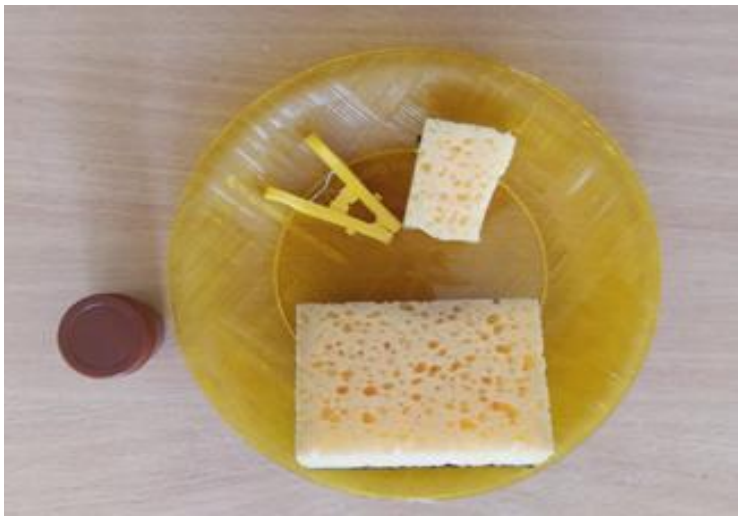

Рисунок А.1. Використані матеріали для малювання поролоном

Рисунок А.2. Дитячий малюнок, створений у техніці нетрадиційного малювання поролоном

Нетрадиційне малювання годівнички для птахів «Малювання поролоном з використанням шаблону» з ускладненням завдання

Рисунок А.3. Використані матеріали для малювання годівнички

Рисунок А.4. Процес малювання з шаблоном

Рисунок А.5. Процес прибирання шаблону та результат

Рисунок А.6. Результати малюнків, створених у техніці нетрадиційного малювання поролоном

Використання методу нетрадиційного малювання відбитком об’єкта круглої форми для дитини з РАС

Рисунок А.7. Відбитки зроблені пластиковою кулькою

Нетрадиційне малювання морозива в техніці «Відбиток пластиковою кулькою» з ускладненням завдання

а) б)

Рисунок А.8. Малюнок дитини з РАС (а) та порівняння малюнка дитини зі зразком (б)

Нетрадиційне малювання в техніці «Відбиток поролоновою кулькою»

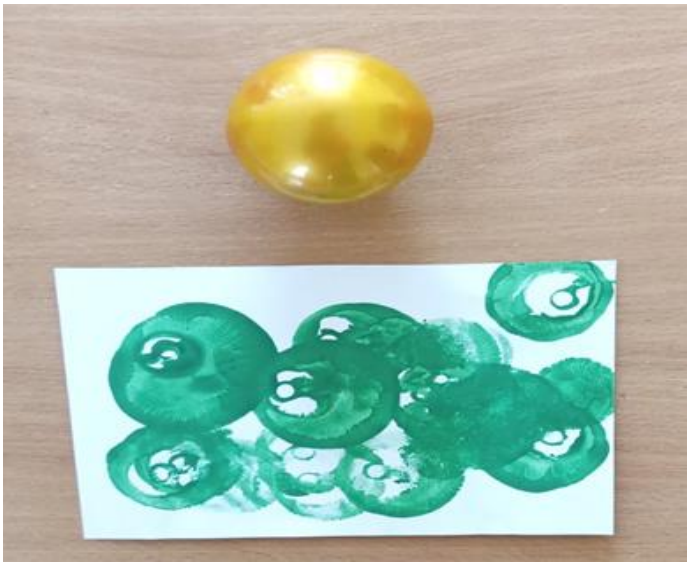

Рисунок А.9. Відбитки зроблені поролоновою кулькою

Нетрадиційне малювання морозива в техніці «Відбиток поролоновою кулькою» з використанням ускладнення у вигляді заздалегідь намальованого вафельного стаканчика.

Рисунок А.10. Малюнок дитини з РАС відбитком поролонової кульки

Нетрадиційне малювання в техніці «Відбиток повітряною кулькою»

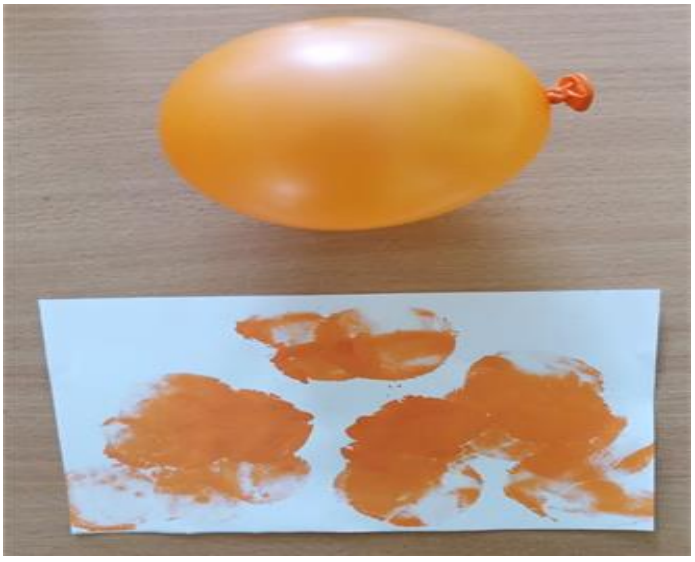

Рисунок А.11. Результат малювання повітряною кулькою дитини з РАС

Рисунок А.12. Результат малювання повітряною кулькою з ускладненням

Таблиця А.1

Порівняння результатів малювання різними матеріалами для дитини з РАС

Матеріал	Дослідження матеріалу	Процес малювання	Висновок	Результат малювання
Поролоновий тампон	Пористий матеріал, м'який, піддатливий тиску та руйнації	Зацікавленість процесом малювання; рухи чіткі, швидкі; чергування коротких відбитків з протягуванням поролону по поверхні аркуша.	Матеріал прийшовся до вподоби, поставлені задачі та ускладнення виповнені на високому рівні. Після малювання дитина була у піднесеному настрої.	
Пластикова кулька	Матеріал щільний, холодний, міцний, не піддається тиску та руйнацій, поверхня кругла, може котитися.	Відбитки чіткі, одного розміру, круглої форми; рухи при ставленні відбитків чіткі, швидкі.	Матеріал зацікавив дитину, результат малюнку був чіткій. Задачі поставленні під час малювання виповнені.	
Поролонова кулька	Матеріал м'який, щільний, піддається тиску, поверхня рівна, має невелику вагу.	Відбитки характерні, чіткі. Під дією більш сильного тиску кульки на папір відбитки різного розміру.	Матеріал дуже сподобався дитині, як результат малюнок з чіткими відбитками. Дитина не хотіла зупиняти процес малювання.	
Повітряна кулька	Матеріал дуже м'який, піддатливий тиску та руйнації,	Відбиток не чіткий. Час малювання був дуже коротким.	Матеріал не сподобався дитині. Під час малювання було спостереженно напруження дитини.	

а)

б)

в)

г)

Рисунок А.13. Малювання поролоновою кулькою з використанням трьох кольорів (а, б) та двома руками (в, г)

Рисунок А.14. Малюнок дитини, зроблений поролоновою кулькою з використанням трьох фарб

Додаток Б

Таблиця Б 1

Орієнтовне перспективне планування освітньої діяльності із дітьми молодшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами за освітнім напрямом «Дитина в світі культури» на навчальний період: вересень – листопад

Тема й мета заняття	Сенсорний розвиток	Розвиток мовлення	Малювання
Вересень 1 тиждень «Осінні овочі»			
«Солодка морквинка покликала на гостини» **Мета:** вчити дітей обстежувати овоч за допомогою рук, знаходити овоч на картинці, вчити малювати нетрадиційною технікою за допомогою штампу моркви; розвивати слухову та зорову увагу та пам'ять; виховувати допитливість, активність	*Форма:* кругла, овальна. *Фігура* (овоч) – об'ємна, *відбиток* – площинний. *Кольори:* зелений, помаранчевий, червоний, коричневий.	*Іменник:* морква, капуста, буряк, картопля. *Прикметник:* великий, маленький, твердий, круглий, овальний, витягнутий.	Створення кольорового відбитку за допомогою шаблону виготовленого з досліджуваного овочу
«Капустинка в осінньому жупані» **Мета:** вчити дітей розпізнавати та називати овочі, пояснювати місце їх зростання, вчити малювати нетрадиційною технікою за допомогою штампу; розвивати увагу та дрібну моторику рук, посидючість; виховувати позитивне ставлення до художньої діяльності			
«Бравий козачок бурячок» **Мета:** вчити дітей овочам (назва, вигляд, місце зростання) та закріпити уявлення малят про овоч, вчити знаходити зображення на картинці, продовжуємо вправляти дітей у малюванні штампом; розвивати логічне мислення, увагу, вміння зосереджуватися на завданні; виховувати цікавість до культур, які вирощує людина			Червоний – буряк
«Прийшла у гості тітонька картопелька»			Коричневий – картопля

Продовження таблиці Б 1

Мета: вчити дітей розпізнавати та називати овочі, пояснювати місце їх зростання, вчити малювати нетрадиційною технікою за допомогою штампу моркви; розвивати увагу, дрібну моторику рук, посидючість; виховувати позитивний відгук на образотворчу діяльність			
«Вітамінна тарілка» **(узагальнююче заняття)** **Мета:** повторити та закріпити знання про всі вивчені овочі: де ростуть, як виглядають, які на смак чи дотик; розвивати вміння зосереджуватись на завданні, вправляти у вмінні малювати шаблоном; формувати свідоме ставлення до корисності овочів для здоров'я людини			Малювання «Вітамінної тарілки» за допомогою шаблонів, виготовлених з овочів
Вересень 2 тиждень «Знайомство з фруктами»			
«Яблучко соковите» **Мета:** вчити дітей досліджувати фрукт порівнювати їх за розміром, формою, кольором, запахом, смаком, визначати спільні та протилежні ознаки; спонукати дитину до досліджуваної діяльності, продовжувати вчити малювати за допомогою штампа з яблука; розвивати мислення, увагу, дрібну моторику рук; виховувати художній смак, охайність, самостійність	*Форма:* кругла, овальна. *Фігура* (фрукт) – об'ємна, *відбиток* – площинний. *Кольори:* червоний, жовтий, синій, помаранчевий (жовтогарячий)	*Іменник:* яблуко, груша, слива, персик, дерево. *Прикметник:* солодкий, кислий, соковитий, великий, маленький, твердий, м'який.	Створення кольорового відбитку за допомогою шаблону виготовленого з досліджуваного фрукту: Червоний – яблуко
«Груша яблунева подружка» **Мета:** вчити дітей досліджувати фрукти порівнювати їх за розміром, формою, кольором, запахом, смаком, визначати спільні та протилежні ознаки; спонукати дитину до досліджуваної діяльності, продовжувати вчити малювати за допомогою штампа з груші; розвивати мислення, увагу, дрібну моторику рук; виховувати художній смак, охайність, самостійність			Жовтий – груша

Продовження таблиці Б 1

«Кисла слива кольору синя» **Мета:** вчити дітей досліджувати фрукти порівнювати їх за розміром, формою, кольором, запахом, смаком, визначати спільні та протилежні ознаки; спонукати дитину до досліджуваної діяльності, продовжувати вчити малювати за допомогою штампа з сливи; розвивати мислення, увагу, дрібну моторику рук; виховувати художній смак, охайність, самостійність.			Синій – слива;
«Персик та слива − цікава родина» **Мета:** вчити дітей знанням про сезонним фрукт персик (форму, колір, де росте), продовжити вчити малювати штампом; розвивати образну уяву, відчуття форми та кольору; виховувати самостійність, посидючість			Жовтогарячий (помаранчевий) – персик
«Кошик осінніх фруктів» (узагальнююче заняття) **Мета:** повторити та закріпити знання про всі вивчені фрукти: де вони ростуть, як виглядають та чим відрізняються, або що спільного; розвивати відчуття форми, уяву, пам’ять; виховувати самостійність, творчість			Малювання «Кошик осінніх фруктів»
Вересень 3 тиждень «Ягоди»			
«Вишеньки сестрички» **Мета:** розширити знання та уявлення дітей про дерево вишня, вчити кількісну лічбу в межах 2, малювати ватними паличками; розвивати дрібну моторику рук, мислення та логіку; виховувати самостійність, інтерес до образотворчої діяльності	*Форма*: кругла, овальна. *Фігура* (фрукт) – об’ємна, *малюнок* – площинна. *Кольори:* червоний, жовтий, зелений, рожевий, чорний. *Кількість:* мало, багато, один.	*Іменник:* вишня, гілка винограду, малина, кущ. *Прикметник:* солодкий, кислий, соковитий, великий, маленький, твердий, м’який, стиглий, зелений.	Малювання ватними паличками: «Пара соковитих вишеньок»

Продовження таблиці Б 1

«Виноград» **Мета:** вчити дітей досліджувати ягоду виноград (де росте, як виглядає, який смак, колір, форма), вчити порівнювати за кількістю множини, вчити малювати ватними паличками; розвивати мислення та пам'ять, уяву; виховувати прагнення бережливого ставлення до природи			«Гілочка винограду»
«Малина» **Мета:** вчити дітей досліджувати ягоду малина (де росте, як виглядає, який смак, колір, форма), вчити малювати ватними паличками; розвивати відчуття форми та кольору, сенсорні здібності; виховувати творчість, самостійність			«Стигла малинка»
«Чорна смородина» **Мета:** вчити дітей досліджувати ягоду смородина (де росте, як виглядає, смак, запах, колір); розвивати загальний кругозір дітей, удосконалювати спостережливість; виховувати прагнення допомагати дорослим у садку			«Гілочка смородини»
«Ягідний кущик» (узагальнююче заняття) **Мета:** повторити та закріпити знання дітей про ягоди: де ростуть, як виглядають та чим відрізняються, або що спільного; вчити знаходити зображення на картинці, закріпити вправність дитини тримати ватну паличку пальцями; розвивати дрібну моторику рук, уважність та пам'ять; виховувати інтерес до зображувальної діяльності, творчість			Створення малюнку улюблених ягід за допомогою ватних паличок. «Ягідний кущик»
Вересень 4 тиждень «Фрукт – овоч»			
«Яблуко – картопля» **Мета:** вчити дітей розпізнавати та називати овочі та фрукти, пояснювати місце їх зростання; сприяти розвитку пізнавальних інтересів, слухової та зорової уваги й пам'яті; виховувати допитливість, активність	*Форма:* кругла, овальна. *Фігура* (фрукт) – об'ємна, *малюнок* – площинна. *Кольори:*	Іменник: овоч, ягода, фрукт, дерево, кущ. *Прикметник:* солодкий, кислий,	Малювання відбитком яблука та картоплини «Картину порівняння»

Продовження таблиці Б 1

Вересень 4 тиждень «Фрукт – овоч»			
«Яблуко – картопля» **Мета:** вчити дітей розпізнавати та називати овочі та фрукти, пояснювати місце їх зростання; сприяти розвитку пізнавальних інтересів, слухової та зорової уваги й пам'яті; виховувати допитливість, активність	червоний, жовтий, зелений, рожевий, чорний, помаранчевий, синій. *Кількість:* мало, багато, один. *Величина:* великий, маленький.	соковитий, великий, маленький, твердий, м'який, стиглий, зелений.	
«Слива – буряк» **Мета:** закріпити знання про овоч та фрукт (де росте, який смак, запах, колір), вчити знаходити спільні та протилежні ознаки, малювати штампом; розвивати спостережливість, здатність дітей до аналізу; виховувати самостійність			Малювання шаблоном з половинки сливи та буряку «Картину порівняння»
«Персик – морква» **Мета:** вчити розпізнавати та називати овочі та фрукти, пояснювати місце їх зростання, вчити знаходити протилежні ознаки; сприяти розвитку пізнавальних інтересів, слухової та зорової уваги й пам'яті, дрібної моторики рук; виховувати допитливість, активність			Малювання шаблоном з половинки персику та моркви «Картину порівняння»
«Виноград – огірок» **Мета:** закріпити знання дітей про овоч та фрукт (де росте, який смак, запах, колір), вчити малювати штампом; розвивати спостережливість, здатність дітей до аналізу, пізнавальні інтереси; виховувати самостійність, допитливість			Малювання «Картина порівняння овоча та ягоди»
«Знайди мені друга» (узагальнююче заняття) **Мета:** закріпити загальні знання дітей про овочі, фрукти, ягоди; закріпити вміння малювати штампами; розвивати пам'ять, увагу, спостережливість; виховувати інтерес до образотворчої діяльності			Малювання пари овочу та фрукта чи ягоди за однією спільною ознакою (колір, форма)
Жовтень 1 тиждень «Свійські тварин»			
«Свійські тварини. Корівка» **Мета:** розширити та закріпити знання дітей про свійських тварин	*Форма:* кругла, овальна,	*Іменник:* корова, коза,	Малювання відбитки плям

Продовження таблиці Б 1

(зовнішній вигляд, живлення, практичне використання людиною); розвивати різні види уваги, тактильну чутливість; формувати задатки логічного мислення; виховувати допитливе, зацікавлене ставлення до свійських тварин	витягнута, приплюснута. *Тварина* – жива, *малюнок* – зображення. *Кольори:* білий, сірий, коричневий, чорний, *Кількість:* мало, багато. *Величина:* великий, маленький.	кіт, собака, трава, молоко, м'ясо. *Прикметник:* хижий, травоїдний, м'яка, довга, коротка.	за допомогою поролонової губки. «Корівка»
«Свійські тварини. Коза» **Мета:** вчити дітей будові тіла тварини, особливості харчування, користь для людини, навчити співвідносити іграшкову тваринку з їх зображенням на картинці, малювати поролоновою губкою; розвивати тактильну чутливість, пізнавальні процеси; виховувати охайність, самостійність			Малювання відбитків плям та копитця кози за допомогою поролонової губки. «Коза-Дереза»
«Домашній улюбленець – Котик» **Мета:** закріпити та розширити знання дітей про домашню тварину – кота (зовнішній вигляд, живлення, поведінка та ін.); розвивати зорову та звукову увагу, удосконалювати мислення малят; виховувати позитивне, чуйне ставлення до тварин, бажання спілкуватися з ними та дбати про них			Розмальовування шаблону кота поролоновою губкою. «Мій Котик»
«В гостях у песика» **Мета:** продовжувати збагачувати уявлення дітей про домашніх тварин (зовнішній вигляд, характерні ознаки поведінки тощо), вчити нетрадиційній техніці малювання поролоном; розвивати загальний кругозір, цікавість до світу домашніх тварин; виховувати любов до домашніх тварин, формувати відповідальне ставлення до догляду за ними			Розмальовування шаблону собаки та малювання плям поролоновою губкою. «Мій Пес»
«Свійські тварини» **(узагальнююче заняття)** **Мета:** повторити та закріпити знання дітей про свійських тварин: де вони живуть, як виглядають та чим відрізняються, або що спільного, закріпити вміння малювати поролоном; розвивати мислення та увагу, цікавість до свійських тварин; виховувати дбайливість до них			Створення узагальнюючого малюнка «Мої свійські тваринки»

Продовження таблиці Б 1

Жовтень 2 тиждень «У світі диких тварин»			
«Дикі тварини» **Мета:** вчити дітей розпізнавати тварин за виглядом, поведінкою та називати їх, вчити малювати ватною паличкою; розвивати логічне мислення, здатність узагальнювати, виділяти певні ознаки; виховувати позитивне сприймання лісової фауни	*Форма:* кругла, овальна, витягнута, приплюснута. *Тварина* – жива, *малюнок* – зображення. *Кольори:* рудий, сірий, коричневий, чорний, білий *Кількість:* мало, багато. *Величина:* великий, маленький, високий, низький.	*Іменник:* тварина, лисиця, вовк, білка, їжак, нора, кущ, шорстка, голки. *Прикметник*: хижий, травоїдний, м'яка, довга, коротка, колюча, гладка. *Дія:* бігає, стрибає, скаче, ходить.	Малювання ватною паличкою та стружкою простого олівці «Графітового хижого котика»
«Лисичка – сестричка» **Мета:** закріпити та розширити знання дітей про лісову тварину − лисиця (середовище існування, зовнішній вигляд, живлення, поведінка), вчити малювати зубною щіткою; розвивати зорову та звукову увагу, удосконалювати мислення малят; виховувати емоційне ставлення до тварин, прагнення оберігати їх			Малювання зубною щіткою по шаблону шорстку лисички. «Лисичка - сестричка»
«Вовчик-братик» **Мета:** ознайомити дітей з дикою твариною – вовком (як виглядає, де живе, які звуки видає, на кого схожий, вчити малювати за допомогою зубної щітки; розвивати мислення, удосконалювати вміння помічати характерні особливості диких звірів; виховувати чуйне та дбайливе ставлення до тварин			Малювання зубною щіткою по шаблону шорстку вовка. «Вовчик - братик»
«Грайливе білченя» **Мета:** закріпити й розширити знання дітей про білку (вигляд, звички, особливості); вчити малювати нетрадиційною технікою малювання, розвивати уважність, уміння описувати тварину, формувати пізнавальні процеси та дрібну моторику рук; виховувати цікавість життям лісових звірів			Малювання зубною щіткою пухнастого хвостика білочки. «Білочка»
«Їжачок» **Мета:** ознайомити дітей з лісовим мешканцем – їжаком, вчити дітей помічати особливість тваринки, вчити співвідносити іграшку з зображення на картинці, навчити малювати зубною щіткою; розвивати зорову та звукову увагу,			Малювання зубною щіткою голочки їжака. «Їжачок»

Продовження таблиці Б 1

удосконалювати мислення малят; виховувати емоційне ставлення до тварин, прагнення оберігати їх			
Жовтень 3 тиждень «Свійські птахи»			
«Курочка Ряба» **Мета:** ознайомити дітей з свійським птахом – куркою, дати уявлення про користь для людини, вчити малювати відбитком долоні; сприяти розвитку різних видів уваги й пам'яті, розвивати пізнавальний інтерес; виховувати зацікавлене до свійських птахів	*Форма*: кругла, овальна, витягнута. *Птах* – жива, *малюнок* – зображення. *Кольори:* рудий, сірий, коричневий, чорний, білий, жовтий. *Кількість:* мало, багато, один, два. *Величина:* великий, маленький, високий, низький.	*Іменник:* курка, гуска, качка, індик, подвір'я, зерно, трава, вода. *Прикметник:* швидка, повільна. *Дія:* пливе, ходить, сидить, спить, їсть, п'є.	Малювання свійського птаха відбитком долоні. «Курча»
«Качка» **Мета:** розширити знання дітей про свійських птахів качку (зовнішній вигляд, ознаки, живлення), ознайомити з поняттям «один», «багато», вчити малювати відбитком долоні; розвивати спостережливість, увагу, пам'ять; виховувати дбайливе та чуйне ставлення до світу птахів			Малювання свійського птаха відбитком долоні. «Каченя»
«Гусочка» **Мета:** ознайомити дітей з свійським птахом – гускою, дати уявлення про користь птаха для людини, вчити малювати відбитком долоні; розвивати інтерес до світу свійських птахів; виховувати зацікавлене й дбайливе ставлення до них			Малювання відбитком долоні на листку з заготовкою шаблона. «Гуска»
«Індичок» **Мета:** поглибити знання дітей про свійських тварин, ознайомити з поняттям «один», «багато», формувати вміння порівнювати; розвивати мовлення, вдосконалювати навички малювання за допомогою долоньок; виховувати акуратність			Малювання індика відбитком долоні. «Індик»
«Свійський птах» **(узагальнююче заняття)** **Мета:** повторити та закріпити знання дітей про свійських птахів, пояснити поняття «свійський», продовжити вчити знаходити зображення на картинці; розвивати увагу та пам'ять; виховувати бажання дбати про птахів			«На пташиному подвір'ї»

Продовження таблиці Б 1

Жовтень 4 тиждень «Мама та дитинча»			
«Корівка. Теля» **Мета:** вчити дітей правильно називати тварин та їх дитинчат, розрізняти їх за зовнішнім виглядом та звуками, вчити малювати відбитком пальця; розвивати мовлення, та логічне мислення; виховувати зацікавленість та охайність	*Кількість:* мало, багато, один, два, три, чотири. *Величина:* великий, маленький, високий, низький.	*Іменник:* мама, дитинча, родина. *Прикметник*: турботлива, слухняне, допитливе, любляча.	Створення малюнка «Корівка та теля» технікою нетрадиційного малювання відбитком пальців.
«Кобила. Лоша» **Мета:** ознайомити дітей зі свійською твариною кінь (будова тіла, особливості харчування тощо), вчити дітей правильно називати тварин та їх дитинчат, розрізняти їх за зовнішнім виглядом та звуками, які вони видають, вчити малювати відбитком пальця; розвивати пізнавальні процеси; виховувати цікавість до світу тварин			«Кобила та лоша»
«Собака. Цуценя» **Мета:** вчити дітей порівнювати собаку маму та цуценя, знаходити зображення тварини на картинці, співвідносити іграшку з картинкою, вчити рахувати в межах 4; малювати відбитком пальця; розвивати різні види уваги, спостережливість; виховувати дбайливе ставлення до тварин			«Собака та цуценя»
«Курка. Курчатко» **Мета:** розширити та закріпити знання дітей про курку (зовнішній вигляд, дитинча, живлення тощо), вчити малювати відбитком пальчиків, рахувати в межах 2; розвивати тактильну чутливість, увагу; виховувати зацікавлене ставлення до свійських птахів			«Курка та курчатко»
«Гуска. Гуценя» **Мета:** знайомити дітей зі свійським птахом – гуска (будова тіла, особливості харчування тощо), вчити дітей правильно називати птаха та його дитинча, розрізняти їх за зовнішнім виглядом та звуками, вчити малювати відбитком пальця; розвивати пізнавальні процеси,			«Гуска та гуценя»

Продовження таблиці Б 1

дрібну моторику рук; виховувати охайність			
Жовтень 2 тиждень «У світі диких тварин»			
«Дикі тварини» **Мета:** вчити дітей розпізнавати тварин за виглядом, поведінкою та називати їх, вчити малювати ватною паличкою; розвивати логічне мислення, здатність узагальнювати, виділяти певні ознаки; виховувати позитивне сприймання лісової фауни	*Форма:* кругла, овальна, витягнута, приплюснута. *Тварина* – жива, *малюнок* – зображення. *Кольори:* рудий, сірий, коричневий, чорний, білий *Кількість:* мало, багато. *Величина:* великий, маленький, високий, низький.	*Іменник:* тварина, лисиця, вовк, білка, їжак, нора, кущ, шорстка, голки. *Прикметник*: хижий, травоїдний, м'яка, довга, коротка, колюча, гладка. *Дія:* бігає, стрибає, скаче, ходить.	Малювання ватною паличкою та стружкою простого олівці «Графітового хижого котика»
«Лисичка – сестричка» **Мета:** закріпити та розширити знання дітей про лісову тварину – лисиця (середовище існування, зовнішній вигляд, живлення, поведінка), вчити малювати зубною щіткою; розвивати зорову та звукову увагу, удосконалювати мислення малят; виховувати емоційне ставлення до тварин, прагнення оберігати їх			Малювання зубною щіткою по шаблону шорстку лисички. «Лисичка - сестричка»
«Вовчик-братик» **Мета:** ознайомити дітей з дикою твариною – вовком (як виглядає, де живе, які звуки видає, на кого схожий, вчити малювати за допомогою зубної щітки; розвивати мислення, удосконалювати вміння помічати характерні особливості диких звірів; виховувати чуйне та дбайливе ставлення до тварин			Малювання зубною щіткою по шаблону шорстку вовка. «Вовчик - братик»
«Грайливе білченя» **Мета:** закріпити й розширити знання дітей про білку (вигляд, звички, особливості); вчити малювати нетрадиційною технікою малювання, розвивати уважність, уміння описувати тварину, формувати пізнавальні процеси та дрібну моторику рук; виховувати цікавість життям лісових звірів			Малювання зубною щіткою пухнастого хвостика білочки. «Білочка»
«Їжачок» **Мета:** ознайомити дітей з лісовим мешканцем – їжаком, вчити дітей помічати особливість тваринки, вчити співвідносити іграшку з зображення на картинці, навчити			Малювання зубною щіткою голочки їжака. «Їжачок»

Продовження таблиці Б 1

малювати зубною щіткою; розвивати зорову та звукову увагу, удосконалювати мислення малят; виховувати емоційне ставлення до тварин, прагнення оберігати їх			
Жовтень 3 тиждень «Свійські птахи»			
«Курочка Ряба» **Мета:** ознайомити дітей з свійським птахом – куркою, дати уявлення про користь для людини, вчити малювати відбитком долоні; сприяти розвитку різних видів уваги й пам'яті, розвивати пізнавальний інтерес; виховувати зацікавлене до свійських птахів	*Форма*: кругла, овальна, витягнута. *Птах* – жива, *малюнок* – зображення. *Кольори:* рудий, сірий, коричневий, чорний, білий, жовтий. *Кількість:* мало, багато, один, два. *Величина:* великий, маленький, високий, низький.	*Іменник:* курка, гуска, качка, індик, подвір'я, зерно, трава, вода. *Прикметник:* швидка, повільна. *Дія:* пливе, ходить, сидить, спить, їсть, п'є.	Малювання свійського птаха відбитком долоні. «Курча»
«Качка» **Мета:** розширити знання дітей про свійських птахів качку (зовнішній вигляд, ознаки, живлення), ознайомити з поняттям «один», «багато», вчити малювати відбитком долоні; розвивати спостережливість, увагу, пам'ять; виховувати дбайливе та чуйне ставлення до світу птахів			Малювання свійського птаха відбитком долоні. «Каченя»
«Гусочка» **Мета:** ознайомити дітей з свійським птахом – гускою, дати уявлення про користь птаха для людини, вчити малювати відбитком долоні; розвивати інтерес до світу свійських птахів; виховувати зацікавлене й дбайливе ставлення до них			Малювання відбитком долоні на листку з заготовкою шаблона. «Гуска»
«Індичок» **Мета:** поглибити знання дітей про свійських тварин, ознайомити з поняттям «один», «багато», формувати вміння порівнювати; розвивати мовлення, вдосконалювати навички малювання за допомогою долоньок; виховувати акуратність			Малювання індика відбитком долоні. «Індик»
Листопад 1 тиждень «Я – людина»			
«Я – людина» **Мета:** вчити дітей будові людського тіла (частини тіла, їхні назви, розташування тощо), ознайомити з технікою малювання зім'ятим папером, закріпити	*Кількість:* один, два, чотири. *Величина:* великий, маленький,	*Іменник:* людина, дівчинка, хлопчик, дорослий, дитина.	Малювання зім'ятим папером одяг для себе (хлопчик – шорти та

Продовження таблиці Б 1

уявлення про предмети особистої гігієни та їх уявлення про предмети особистої гігієни та їх використання; розвивати навички просторової орієнтації; виховувати свідоме ставлення до догляду за тілом	високий, низький.	*Іменник:* людина, дівчинка, хлопчик, дорослий, дитина. *Прикметник:* маленький, гарний, веселий, розумний, ввічливий, турботливий.	кофтинка, дівчинка – сукня) «Я – людина»
«Мої батьки» **Мета:** уточнити уявлення дітей про родину, членів сім'ї та їхні домашні обов'язки, вчити малювати зім'ятим папером; розвивати задатки логічного мислення, вміння розмірковувати; виховувати у дітей любов та шанобливе ставлення до батьків			«Подарунок мамі (тату)»
«Мої друзі» **Мета:** вчити дітей культурі спілкування з однолітками, формувати елементарне уявлення про групу як дитячу спільноту, вчити малювати технікою зім'ятого паперу; розвивати цікавість до спільних ігор; виховувати у дітей уважне, доброзичливе та дружнє ставлення до інших дітей			«Подарунок другові»
«Я чемний» **Мета:** навчати дітей основних правил мовного етикету, ознайомити дітей із найпростішими формами вітання та прощання; розвивати задатки комунікативної культури; виховувати доброзичливість, уміння розмовляти тактовно			«Квіти – найкращий подарунок»
«Гарний настрій – мій смайлик» **(узагальнююче заняття)** **Мета:** вчити дітей правилам мовного етикету, активізувати вживання ввічливих слів прохання та подяки; розвивати комунікативну культуру; виховувати в дітях чемність, прищеплювати прагнення ставитися до інших привітно, приязно			«Гарний настрій – мій смайлик»
Листопад 2 тиждень «Їжа»			
«Їжа» **Мета:** уточнити й закріпити уявлення дітей про продукти харчування, вчити дітей називати основні харчові продукти та деякі їх	*Кількість:* мало, багато.	*Іменник*: страва, їжа, салат, фрукти, тістечко,	Малювання крапковою технікою (відбиток

Продовження таблиці Б 1

види, закріплювати вміння малювати ватною паличкою; розвивати слухову увагу; виховувати прагнення бути здоровим	*Кольори:* всі наявні.	солодощі, картопля фрі, чіпси, каша, суп, овочі, магазин, поличка, вітаміни, людина, організм, тіло. *Прикметник:* корисна, шкідлива, смачна, солодка, солена, приготовлена.	ватною паличкою по шаблону) «Смачна страва»
«Корисні та шкідливі продукти» **Мета:** формувати у дітей елементарне уявлення про корисну їжу; розвивати увагу та пам'ять; удосконалювати швидкість реакції, розвивати образне мислення; виховувати прагнення бути здоровим			«Огірок»
«Де живуть вітаміни?» **Мета:** вчити дітей знанням про корисну їжу, вчити малювати крапковою технікою, закріпити знання кольорів, форм, величин; розвивати загальну та дрібну моторику; виховувати охайність, самостійність			«Де сховався вітамін?»
«Солодощі» **Мета:** формувати у дітей елементарне уявлення про солодощі; розвивати увагу та пам'ять; удосконалювати швидкість реакції, розвивати образне мислення; виховувати правильне споживання солодощів, та гігієну ротової порожнини			«Цукерка»
«За обіднім столом» **Мета:** вчити дітей культурі споживання їжі, формувати уміння правильно та чемно поводитися за обіднім столом; розвивати логічне мислення, вміння зосереджуватися; виховувати увічливість, уважне ставлення до своєї поведінки за столом			«Магазин»
Листопад 3 тиждень «Посуд»			
«Для чого нам посуд?» **Мета:** вчити дітей знанням про «посуд», (предмети посуду, призначення) вчити малювати технікою пластилінографії; розвивати пізнавальний інтерес до предметного довкілля; виховувати в дітях допитливість, уважність	*Величина:* маленька, велика, тонка, широка, висока, низька. *Кольори:* всі наявні.	*Іменник:* чашка, тарілка, каструля, посуд, кухня, миска, скло, метал, порцеляна.	Малювання в техніці пластиліногра фії «Тарілка»

Продовження таблиці Б 1

«Столовий посуд» **Мета:** уточнити уявлення дітей про посуд (матеріал, розмір, форма, призначення), вчити працювати з пластиліном; розвивати увагу, мислення, дрібну моторику рук; виховувати позитивне ставлення до художньої діяльності			«Чашка»
«Кухня та її секрети» **Мета:** вчити дітей сортувати посуд за призначенням, вправляти в умінні співставляти картинки; розвивати логічне мислення, увагу; виховувати охайність, самостійність			«Каструля»
«З чого виготовлений посуд?» **Мета:** закріпити знання дітей про посуд (призначення, матеріал), вчити співвідносити предмета посуду з ляльковим посудом, вчити малювати технікою пластиліногрфії, створювати рельєфний виріб з пластиліну; розвивати дрібну моторику рук; виховувати бажання займатися художньою діяльністю			«Чашка - скло, каструля – метал»
«Посуд» **(узагальнююче заняття)** **Мета:** повторити види посуду, призначення, матеріал, закріпити навички безпечного користування посудом, сприяти розвитку пізнавального інтересу до предметного довкілля; виховувати в дітях допитливість, уважність			«Миска»
Листопад 4 тиждень «Одяг»			
«Осінній одяг» **Мета:** вчити дітей знанням про ознаки осені (дощ, хмарне небо, листопад), вивчити осінній одяг та взуття, знайомити з малюванням на піску; розвивати мислення та формуємо пізнавальні процеси; виховувати самостійність, інтерес до образотворчої діяльності	*Кольори:* всі наявні. *Величина:* маленький, великий, широкий, вузький, довгий, товстий.	*Іменники:* одяг, футболка, шорти, сукня, штани, кофтинка, куртка, чоботи, шапка, рукавиці, дощовик, кепка, шляпа, кросівки, шарф.	Малювання на піску «Осінній одяг»

Продовження таблиці Б 1

«Зимовий одяг» **Мета:** вчити дітей ознакам зими (сніг, хуртелиця, холод), вивчити називати зимовий одяг, вчити малювати на піску; розвивати дрібну моторику рук, формуємо пізнавальні процеси; виховувати самостійність, охайність		*Прикметники:* теплий, шерстяний, легкий, водостійкий, щільний	«Зимові рукавички»
«Весняний одяг» **Мета:** сформувати знання дітей про ознаки весни (тепло, хмарне небо, квітучі дерева, прохолодний вітер), вивчити весняний одяг; розвивати увагу, образне мислення, пам'ять; виховувати ввічливість, бажання займатися художньою діяльністю			«Весінній одяг»
«Літній одяг» **Мета:** вчити дітей розпізнавати літній одяг (який буває, в яку погоду що вдягаємо), вчити малювати на піску; розвивати пам'ять, логічне мислення, уяву; виховувати охайність			«Літній одяг»
«Одяг» **(узагальнююче заняття)** **Мета:** закріпити уявлення дітей про вбрання, навчати дітей розрізняти предмети одягу та взуття; розвивати допитливість, зорову увагу, формувати здатність мислити; виховувати у дітей дбайливе ставлення до свого вбрання, прагнення бути охайними			«Моє вбрання»

Додаток В

Рекомендації батькам та вихователям перед початком та під час занять з нетрадиційного малювання

Нетрадиційне малювання допомагає розвивати у дитині когнітивні навички, підвищувати комунікативні навички, нормалізувати самооцінку, знижувати тривожність, зменшувати прояви проблемної поведінки, підвищувати впевненість у собі, розвивати мовлення, виховувати позитивні якості особистості тощо.

Основними завданнями занять нетрадиційного малювання в роботі з дітьми зумовлено вираженням почуттів; розкриття творчого потенціалу; включення в індивідуальну творчу діяльність, виховання особистості.

Окреслимо деякі поради при приготуванні до занять та під час їх проведення:

1. Визначте сенсорні вподобання дитини з метою їх подальшого використання для дієвого результату.

2. Зробіть перелік сенсорних матеріалів з якими дитина буде працювати. Мета таких матеріалів спонукати дитину до процесу творчості та задовольняти її естетичні та тактильні вподобання. Уникайте сенсорних матеріалів, які негативно збуджують дитину.

3. Ознайомтесь з темою заняття та приготуйте відповідні матеріали.

4. Заздалегідь приготуйте всі необхідні матеріали для заняття.

5. Обов’язково перед заняттям за один день покажіть дитині всі матеріали які знадобляться для роботи.

6. Заздалегідь ознайомте дитину з матеріалом: структурою, консистенцією, кольором, запахом, формою, властивостями.

7. Підготуйте робоче місце дитини: застеліть стіл плівкою або спеціальною скатертиною; приготуйте в вільному доступі вологі та сухі серветки; облаштуйте поряд з робочим місцем дитини сміттєве відерце або коробку; забезпечте добре

освітлення робочої зони; приберіть зайві предмети, що можуть відволікати дитину під час роботи; забезпечте стійке та зручне крісло або стілець.

8. Підготуйте дитину: зберіть волосся; вдягніть зручний одяг, який не сковує рухи дитини; помийте руки; вдягніть нарукавники та фартушок для занять творчістю.

9. Якщо є потреба нерухомо зафіксуйте на столі аркуш паперу або картон на якому буде створюватися витвір мистецтва.

10. Розташуйте приготовлений матеріал на стіл у зручному доступі та порядку для дитини.

11. В процесі створення роботи дитиною не забувайте про основні правила, такі як:

– Не існує поняття «правильного» продукту діяльності.

Будь-яке завдання, яке було запропоновано дитині і вона його змогла виконати в силу своїх можливостей і розуміння самої суті завдання, автоматично вважається правильним!

– Не існує поняття «красивого» продукту діяльності.

Все, на що дитина затратила свої енергоресурси і в результаті, чого було отримано результат діяльності вважається – красивим!

– Ми не критикуємо роботу – ми стимулюємо дитину на отримання задоволення від самого процесу. Тому що, основним правило є отримання задоволення, а не результат!

– Заборонено торкатися продукту діяльності та виношення модифікацій чи інтерпретаційне коментування без дозволу дитини!

– З метою будь-якої маніпуляції з продуктом діяльності дитини питаємо обов’язково дозволу автора.

12. В процесі створення малюнку хваліть та підтримуйте дитину.

13. Після завершення виконання продукту діяльності передбачається його обговорення.

Дитині пропонується обговорення процесу: Чи сподобалась ідея? Які емоції були викликані під час процесу? Чи задовольнив тебе повністю результат

роботи? Які кольори були використані? Чому? Чи захотів би ти ще повторити? Який настрій після завершення роботи? Де б ти зберігав, або поклав свій витвір мистецтва? Кому б ти подарував свою роботу? Чому?

14. Після роботи помийте руки та зніміть фартух та нарукавники для творчості.

15. По завершенню роботи допоможіть дитині прибрати своє робоче місце.

16. Зберігайте результати роботи в окремому місці з обов’язковим доступом для дитини.